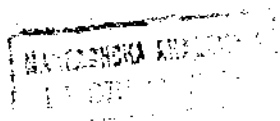

MAKEDONSKÁ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

FRANTIŠEK VÁCLAV MAREŠ

MAKEDONSKÁ GRAMATIKA

SKOPJE 1994

ODPOVĚDNÝ REDAKTOR:
akad. Božidar Vidoeski

RECENZENTI:
akad. Božidar Vidoeski
akad. Blaže Koneski

ISBN 9989-649-04-9

Во покривањето на печатарските трошоци учествува
Министерството за наука на Република Македонија
Книгата е одобрена за печат од Претседателството на
МАНУ на 29.VI 1993 г. (одлука бр. 10-675/1)

Ú V O D E M

Účelem této stati je podat popisnou gramatiku současného makedonského spisovného jazyka. Určena je pro praxi, proto je pojata pokud možno podrobně a upouští od vědeckého zpracování jazykového systému. Obsahuje hláskosloví s pravopisem a tvarosloví; ze skladby, která by byla velmi objemná, je na příslušných místech uvedeno jen to, co přímo souvisí s tvaroslovím (např. zdvojování předmětu, slovosled nepřízvučných „malých“ slov apod.). Užíváme vžitého českého mluvnického názvosloví. Kdekoli je to potřebné a užitečné, srovnáváme makedonské jevy s českými, čímž se usnadní vniknutí do makedonského jazyka.

Látka je rozdělena podle slovních druhů (§§ 1 – 9), pododdělení jsou roztříděna podle mluvnických kategorií. O některých jevech je třeba se zmínit na několika místech; přehlednost umožňují odkazy na paragrafy. U slovesa je nejprve poučení o kategoriích a pak zvláště přehled tvarů (§ 9.6), což odlehčí a urychlí orientaci v časování.

V mluvnici se najde i mnoho z toho, co se obyčejně těžko hledá, např. číselné a matematické výrazy (v kapitole o číslovkách), mluvnická shoda v čísle při vykání, psaní záporky *ne* odděleně nebo dohromady se slovem apod.

Základním pramenem mi byla B. KONESKÉHO Граматика на македонскиот литературен јазик, I–II, Skopje 1967 (nejnovější přetisk je z r. 1987) a H. G. LUNTA, Grammar of the Macedonian Literary Language, Skopje 1952. Z gramatiky B. Koneského jsem převzal vzory časování sloves a některé příklady.

Je mi milou povinností poděkovat mému příteli PhDr Karlu HOROVI za iniciativu, abych se ujal tohoto úkolu, mému příteli akad. prof. Dr Božidar VIDOESKÉMU za to, že tento návrh přijal a s neobyčejným zájmem a trvalou pomocí sledoval práci až do dokončení; † akad. prof. Dr Blaže KONESKÉMU vřele děkuji za mnohé cenné rady a informace; prof. Dr Liljana MINOVA-ĜURKOVA se mnou obětavě prošla takřka celý koncept rukopisu a prokázala mi tím neocenitelnou pomoc. Za lektorování strojopisu velmi srdečně děkuji Dr Zdence RIBAROVÉ-KURZOVÉ. Vděně zde musím zmínit paní Alenu Georgievskou, která nelitovala času a námahy spojené s odpovědnou prací při tisku a vydání. Vřelým díkem a oddanou vděčností jsem zavázán Makedonské akademii věd a umění, která ochotně zařadila tuto mluvnici do svých publikací; je to pro mne velkou ctí. Ministerstvu věd Republiky Makedonie vyslovuji poděkování za finanční příspěvní pro tisk. Velký dík vzdávám tiskárně za vzornou práci.

Přispěje-li toto skromné dílo k prohloubení česko-makedonských bratrských vztahů a k zvýšení zájmu o makedonský jazyk u české veřejnosti, bude mi to vzácnou odměnou a potěšením.

Vídeň – Ochrid, srpen 1990.

František Václav Mareš

1. PÍSMO A VÝSLOVNOST (ПИСМО И ИЗГОВОР)

1.1. Makedonský jazyk se píše cyrilicí (кирилица). Toto písmo má u Slovanů dávnou tradici; dnes se jím píše také ruština, ukrajinština, běloruština, bulharština a částečně i srbština. Makedonská abeceda (азбука) má 31 písmen:

	Přepis latinkou	Odkaz k výslov- nosti (§ 1.2)		Přepis latinkou	Odkaz k výslov- nosti (§ 1.2)
А а	a		Н н	n	7
Б б	b		Њ њ	ñ nj	3
В в	v		О о	o	
Г г	g		П п	p	
Д д	d	7	Р р	r	4
Ѓ ѓ	ǰ	1	С с	s	
Е е	e	8	Т т	t	7
Ж ж	ž		Ќ к	k	1
З з	z		У у	u	
С с	dz	6	Ф ф	f	
И и	i	7, 8	Х х	h	5
Ј ј	j	8	Ц ц	c	9
К к	k		Ч ч	č	
Л л	l	2	Џ џ	dž	6
Љ љ	l' lj	2	Ш ш	š	
М м	m				

3. Písmeno њ se vyslovuje (na rozdíl od љ) skutečně měkce, jako české ň (a jako srbskokošarvátcké њ): сања = [saŋa] 'saně', чекање = [čekaŋe] 'čekání', коњски = [koŋski] 'koňský', коњ = [koŋ] 'kůň'. – Ruská jména, v nichž se píše н, skutečně se vyslovují s tvrdým п: Ленин = [lenin], tj. jakoby „Lenyn“, Онегин = [onegin], nikoli tedy jako v ruštině a češtině [leŋin, oŋegin]. Kde se v přejatých slovech њ vyslovuje, tam se také píše, např. osobní jméno Вања = [vaŋka], místní jméno Казањ = [kazaŋ]. – Srov. též dále bod 7.

4. Makedonština má slabičné r (r), podobně jako čeština: трн, трње = [trn, trŋe] 'trn, trní', прст = [prst] 'prst', срце = [srce] 'srdce'; může to být i v případech, kde čeština slabičné r nemá: црн = [crn] 'černý', црвен = [crven] 'červený', крв = [krv] 'krev'. Na rozdíl od češtiny se makedonské slabičné r vyskytuje i na začátku slov a – v slovech složených s předponou – také po samohlásce; v těchto případech se před slabičným r píše apostrof ('): 'рѓа = [r-d'a] = 2 slabiky 'rez', 'рж = [rš] = 1 slabika 'žito, rež', за'ржи = [za-r-ži] = 3 slabiky 'zaržál, zařehal', за'ркува = [za-r-ku-va] = 4 slabiky 'začíná chrápat'.

Poznámka. O jiné funkci apostrofu v. dále v bodě 10.

5. Písmeno х se do latinky přepisuje jako h, ale vyslovuje se nezněle, to jest jako české ch. Vyskytuje se však celkem zřídka, hlavně v slovech čistě literárních, nelidových a ve slovech cizích: příklady: хмелъ = [chmel] 'chmel', храброст = [chrabrost] 'chrabrost', поход = [pochot] 'pochod', успех = [uspech] 'úspěch', дух = [duch] 'duch', воздух = [vozduch] 'vzduch'. Bližší-podrobnosti v. § 2.3.4.

6. Písmena s a џ se přepisují spojením dvou latinských liter: s = dz, џ = dž. Tento přepis odpovídá i výslovnosti, jak ji chápe Čech: s se vyslovuje jako znělé c, to jest jako dz v slovenském slově medzi (= čes. 'mezi'), popřípadě jako v českém slově podzim, nevyslovujeme-li příliš pečlivě d + z (pod-zim); џ je znělé č, zní tedy jako české dž v slovech džбан, džбер, džез . . .; příklady: звезда = [dzvezda] 'hvězda', звер = [dzver] 'zvíře', звонец = [dzvonec] 'zvonek, zvonec', сенса = [dzendza] 'klátí, houpá', јанса = [jandza] 'zimnice'; – џамија = [džamija] 'mešita', џеб = [džep] 'kapsa', џем = [džem] 'džem', џез = [džes] 'džез (jazz)', лицба = [lidžba] 'krása'.

7. Ve spojeních ди ти ни se vyslovují vždy tvrdé souhlásky (d t n): tyto slabiky vyslovujeme tedy tak, jako když jsou v češtině psány s y (dy ty ny), tj. vyslovujeme d + i, t + i, n + i, nikoli d'i t'i ňi; příklady: дивотија = [divotija = „dyvotyja“] 'divočina', води = [vodi = „vody“] 'vodí', дим = [dim = „дум“] 'dým, kouř'; тишина = [tišina = „tyšina“] 'tišina, tichost', се врати = [se vrati = „se vraty“] 'vrátí se', тил = [til = „tyl“] 'týl'; нива = [niva = „nyva“] 'niva', ниско = [nisko = „nysko“] 'nízko', оцени = [oceni = „oceny“] 'ocení', закони = [zakoni = „zakony“] 'zákonu'; nikoli tedy [d'ivot'ija . . . t'išina . . . ňiva . . .].

Poznámka. Ve srovnání se slovenštinou a ruštinou třeba podotknout, že totéž platí i pro slabiky *de te ne*: i ty znějí vždy tvrdě [de te ne], nikoli snad [d'e t'e ñe] (a to i v těch případech, kde v podobných slovech českých je *dě tě ně*); příklady: десет = [deset] 'deset', дедо = [dedo] 'děd'; тета = [teta] 'teta', тело = [telo] 'tělo', ловиште = [lovište] 'loviště'; невеста = [nevesta] 'nevěsta', нем = [nem] 'němý' – nikoli tedy [d'ezet, d'edo, t'eta, t'elo, lovišt'e, ñevesta, ñem].

8. Hláska *j* je v makedonštině poněkud nepevná. V dialektech se často vyskytuje i tam, kde s ní spisovná (ortoepická) výslovnost nepočítá, a i ve dbalé spisovné výslovnosti není dosud jednoty. Pro jazykovou praxi plně postačí pravidlo: *j* se vyslovuje všude tam, kde se píše; kde se nepíše, tam se nevyslovuje. Slova еден 'jeden', есен 'podzim, jeseň', елен 'jelen' znějí tedy makedonsky [eden, esen, elen] (nikoli [jeden, jesen, jelen]). A ovšem slova jako Јена 'Jena (město)', Јероним 'Jeroným', јеменски 'jemen-ský' se vyslovují tak, jak jsou psána, tj. s. *j*- na počátku. Slova jako беа 'byli', умреа 'umřeli', тоа 'to', рекоа 'řekli', таа 'ta (žen. rod)', извикаа 'zvolali' znějí tak, jak se i píší, tj. bez *j*. Naopak zase výrazy typu испроси-ја 'vyprosili', покајание a покајување 'pokání' *j* mají, stejně i пеаја 'zpívali', фоаје 'foajé (foyer)' apod.

Poznámky. (1) Čeština má na styku dvou samohlásek často tzv. ráz (značka: '): to znamená, že se mezi samohláskami sevřou hlasivky a na okamžik se přeruší výdechový vzduchový proud a tím i hlas; následující samohláska má pak „pevné nasazení“. Tak tomu bývá (ač ne vždycky) např. ve slovech *modro'oký, ne'úplný, po'učiti, vy'ústiti, za 'otce, po 'obou* a také na absolutním začátku slov (i když to není po předložce; a třeba i na začátku věty): *'otec, 'ale, 'ihned, 'úroda* atd. V makedonštině ráz není, takže slova таа, извикаа vyslovujeme splývavě, takřka s dlouhým *á*, ale přece jen dvojslabičně, tj. [ta-a, izvika-a], ne však [ta'a, izvika'a]; totéž platí o пеe = [pe-e] 'zpívá, pěje' apod. Ostatní samohláskové skupiny vyslovujeme stejně jako v přejatých českých slovech typu *meандр, какао, каолин, оáза . . .*, kde ani v češtině není ráz (nevyslovujeme [me'андр, o'áza . . .]). – (2) Pro Čecha není problém, jak vyslovovat samohláskové skupiny s *i*: slova jako мои 'moji', пие 'pije' jsou sice „oficiálně“ bez *j*, ale v praxi se tam *j* slyší velmi často (je to tzv. přechodová hláska); lze tedy vyslovovat [moi, pie], ale též [moji, pije].

V pravopise platí tato pravidla:

Písmeno *j* se vždy píše (a vyslovuje) ve skupině *ија*: змија 'had', чија 'čí (žen. rod)'. Ve skupině *ијо* se píše *j* jen ve vokativu podstatných jmen na *-ија*: Маријо 'vokativ jména Марија' (ale: патриот 'vlastenec, patriot'). – V ostatních samohláskových skupinách se *j* nepíše; příklady: (druhá samohláska je *и*;) мои 'moji', судии 'soudcové', случаи 'případy', трофеи 'trofeje'; (druhá samohláska je *е*;) мое 'mé, moje', пеe 'zpívá, pěje', пие 'pije', знае 'zná', чуе 'slyší'; (jiné skupiny samohlásk:) виор 'vichř', виулица 'vichřice, vánice', живеам 'žiji, bydlím', потраоа 'trochu', траам 'trvám'. Výjimky, kdy se v těchto případech *j* píše a vyslovuje: a) Vždycky se píše *j*, kde by se setkaly samohlásky *t ř i*, tedy: (знае 'zná, ví' – spojení *-ae-* je bez *j*, ale:) фоаје 'foajé' (s *j*!), podobně (извикаа 'zvolali' – spojení *-aa-* je bez *j*, ale:) пеаја 'zpívali, pěli'; s *j* za první samohláskou: (потраам 'potrvám', се покаам 'pokaji se', ale:) потрајаа 'potrvali', се покајаа 'pokáli se'. – b) Jsou výjimky ve skupinách *еја* a *аја*, např. сејач 'rozsévač', потрајал 'potrval', вајам 'vyřezávám, dlabu' aj.; o výjimce ve skupině *ијо* viz výše.

Poznámka. V příponách *-иски* a *-ство* se *j* nepíše a nevyslovuje, např. *историски* 'historický', *убиство* 'vražda' (nikoli snad *историјски, *убијство).

9. a) Písmeno *c* se nikdy nevyslovuje [z], tedy ani v cizích slovech: *цесар* (vedle *цар*) = [cesar] 'císař' (nikoli [cezar]), *Исус* = [isus] 'Ježíš' (nikoli [izus]), *дискусија* = [diskusija] 'diskuse' (nikoli [diskuzija]).

Poznámka. Kde se v cizích slovech *z* vyslovuje, tam se *i* píše: *универзитет* = [univerzitet] 'univerzita', *музеј* = [muzej] 'muzeum', *симпозиум* = [simpozium] 'symposium' atp.

b) Skupina *сч* se čte *šč*; připadá to v úvahu vesměs na styčném bodě předpony, jež končí na *-s* (etymologicky je to obvykle *-z*, srov. § 1.3.1), a slova, jež začíná souhláskou *č*: *бесчувствен* = [beščustven] 'bezcitný', *исчисти* = [iščisti] 'vyčistil' (předponě *из-/ис-* odpovídá zpravidla česká předpona *vy-*), *расчлени* = [raščleni] 'rozčlenil', *се счудовиди* = [se ščudovidi] 'užasl. „vyjevil se“; vyjíměčně před příponou: *гласче* = [glašče] 'hlásek' (srov. § 2.4.2.2).

10. Samohláska *ə*. Někdy – značně zřídka – se ve spisovném makedonském textu vyskytne apostrof ('), který označuje neurčitou nebo temnou samohlásku *ə*. Je to hláska velmi podobná anglickému *ə* (*mixed vowel*) v slovech jako [sistə, lančən] = *sister* 'sestra', *luncheon* 'oběd' a ruskému *ə* v [doktər, koləs] = *доктор* 'doktor', *колос* 'klas'. V češtině máme tento zvuk ve jménech písmen pro souhlásky, jako *b c d f r s t . . .* = [bə cə də fə rə sə tə . . .]. neužíváme-li „plných“ jmen (*bé cé dé ef er es té . . .*). V makedonštině se tato hláska objevuje jen v slovech přejatých z nářečí (tedy jako příznak lokálně zabarveného jazyka v uměleckých dílech) a v některých slovech tureckého původu; příklady: (z dialektů:) *п'но* = [pəno] 'plno, mnoho', spisovně *полно*; (z turečtiny:) *к'смет* = [kəsmet] 'šťěstí', *с'клет* = [səklet] 'stísněnost'. Ve spisovném jazyce se však doporučuje ve výrazech tureckého původu vyslovovat i psát *a* místo *ə*: *касмет*, *саклет*. – Ve jménech bulharských se to týká přepisu bulharské litery *ъ*, která zní rovněž jako *ə*: *К'нчев*, *В'лко*, *В'лев* (bulh. *Кънчев*, *Вълко*, *Вълев*), nikoli však v koncovkách *-лък*, *-ър*, kde se píše *a*: *Казанлак*, *Димитар* (bulh. *Казанлък*, *Димитър*; složené osobní jméno *Бакарциев* = bulh. *Бакърджиев*); uprostřed slova v sousedství *p* se píše jen *p*: bulh. *Първев*, *Кръстев* = mak. *Првев*, *Крстев*.

Poznámky. (1) O jiné funkci apostrofu (označuje slabičné *r*) v. výše v bodě 4; o 'л v českých slovech v. bod 2 pozn. (3). (2) Samohláska *ə* zaznívá také v pojmenování písmen pro souhlásky (v. § 1.1, podobně jako někdy v češtině, srov. výše), a tedy i při čtení iniciálových zkratk; v tomto případě se ovšem v písmě nevyjadřuje nijak; na př. *СФРЈ* = [sə fə rə jə] = *Социјалистичка Федеративна Република Југославија*, *ПТТ* = [pə tə tə] = *пошта, телеграф, телефон*, *ЈЖ* = [jə žə] = *Југословенски железници*. (Dovoluje-li to hlásková struktura zkratky, může se číst jako „psané slovo“, např.: *САД* = [sat] = *Соединети Американски Држави* = 'USA', *УНЕСКО* = [unesko] = 'UNESCO' apod.) – (3) Apostrof (') nemá platnosti samostatného písmena v abecedě. To znamená, že slova, v nichž se vyskytuje, se abecedně řadí (např. v slovníku), jako kdyby apostrofu nebylo: *p* se řadí jako obyčejné *p*, znak 'л jako obyčejné *л* (*П'лзењ* stojí v slovníku mezi *плешка* a *плива*), *с'клет* se řadí jako *с-к-л-е-т* (stojí mezi *склеротичен* a *склештеност*).

11. Nadřádkový znak gravis („obrácená čárka“: `) se píše nad e (è) a и (ÿ) ve třech jednoslabičných slovech, aby se v písmě odlišila od stejně znějících slov jiného významu (aby se tedy předešlo eventuálnímu zaváhání čtenáře); jsou to výrazy: нè = ‘nás (4. pád zájmena *ние* ‘my’)’ – na rozdíl od не = ‘ne (záporná částice)’; сè = ‘vše’ – na rozdíl od се = ‘se (zvrtné zájmeno)’ a ‘jsou’; ÿ = ‘jí (3. pád zájmena *таа* ‘ona’)’ – na rozdíl od spojky и = ‘a, i’. (Příklad: нè *виде* = ‘viděl nás’ – не *виде* = ‘neviděl’.)

Poznámky. (1) Tato čárka nevyjadřuje slovní přízvuk. – (2) V starších tiscích najdeme někdy „obyčejnou“ čárku (akút: ‘) místo gravu (`): нé сé ÿ. – (3) Při případném abecedním řazení slova нè сè ÿ stojí za не се и.

1.3. Znělostní spodoba (едначење по звучност, znělostní asimilace) a její odraz v pravopise.

1.3.1. Ve skupinách znělých a neznělých souhlásek dochází v makedonštině k stejnému přízvučování jako v češtině: rozdíl je však v tom, že v makedonštině se tato změna projevuje i v písmě. Píše se např. Срби ‘Srbové’, ale přídavné jméno zní a píše se српски ‘srbský’ (česky se vyslovuje také -p-, ale píše se -b-); ‘sladký’ je makedonsky сладок (s -д-), ale ženský a střední rod zní a píše se слатка, слатко (s -т-); máme предигра ‘předehra’ a предмет ‘předmět’ (s -д-), ale председава ‘předseda’ a претстава ‘představa’ (s -т-); pišeme одведе ‘odvede’, одвезе ‘odveze’ (-д-), ale открие ‘odkryje’, отпадне ‘odpadne’ (-т-); излее ‘vyleje’ (-з-), ale искуси ‘vyzkouší’ (-с-); – podobně носи ‘nosí’ (-с-), врач (-ч), ale нозба ‘jídlo a pití, které se nosí na návštěvu’ (-з-) a враџба ‘kouzelnictví, čarování’ (-џ-); сложи ‘složí’ (с-), ale здружи ‘sdruží’ (з-).

1.3.2. Výjimky z tohoto pravopisného pravidla jsou tři:

1. Na konci slov přecházejí ve výslovnosti znělé souhlásky v neznělé (za stejných podmínek jako v češtině), ale v písmě se zachovává litera pro souhlásku znělou: заб ‘zub’, град ‘město’, мраз ‘mráz’ (ač se vyslovuje – jako v češtině – [zap grat mras]).

2. Zachovává se -д- před koncovkou přídavných jmen -ски, tedy: град – градски ‘městský’, водовод – водоводски ‘vodovodní’ (nikoli tedy -тски); podobně предок ‘předek’ má množné číslo предци ‘předkové’ (ač добиток ‘dobytek’ má добици).

Poznámky. (1) Netýká se to ostatních souhlásek (tj. jiných než д): máme sice Белград – белградски (-д-) ‘bělehradský’, ale Загреб – загребски (-п-) ‘záhřebský’. – (2) Ve srovnání se srbocharvátštinou: v makedonštině neplatí výjimka srbskocharvátského pravopisu pro předpony од-, под-, пред-, над-; makedonsky se píše отсек ‘úsek’, потсвет ‘podvědomí’, претстава ‘představení, představa’, натскока ‘nadskakuje’, ač srbskocharvátský pravopis má pomru: одсек, подсвет, представа, надскочити. – (3) Litera в (v) nikdy nepřechází v ф (f): остров ‘ostrov’, потковка ‘podkovka’, ač se vyslovuje [ostrof, potkofka] apod. – (4) V makedonštině se uplatňuje fonetický pravopis (zásada „piš jak slyšíš“) často i v jiném ohledu: pišeme, na příklad срце ‘srdce’ (bez -д-), ač odvozené příslovce zní срдечно ‘srdečně’. – (5) Znělostní spodoba se v pravopise neprojevuje před členem s hláskou т (srov. § 7.2/1b); píše se надежта (nikoli -шта) ‘naděje’, заповедта (nikoli -тта) ‘příkaz, příkázání’ atd.

1.4. Přízvuk (akcent)

1.4.1. Spisovný jazyk makedonský má přízvuk stálý, a to na třetí slabice od konce slova (přízvuk antepenultimální): *македонски* 'makedonský' (v tomto úseku označujeme přízvuk čárkou: *é* atd.); má-li slovo jen dvě slabiky, je přízvuk na druhé od konce, tj. na počáteční slabice slova: *јазик* 'jazyk'; u jednoslabičných je na jediné slabice výrazu: *срп* 'srp'. Lze to formulovat také takto: přízvuk je co možno nejdále od konce až do třetí slabiky, tu však dále nepřekročí. Poněvadž slov více než trojslabičných je poměrně málo (v kontextu 1000 makedonských slov jsem jich napočítal 111, tj. 11,1%), znamená to, že se makedonský přízvuk u valné většiny slov shoduje s počátečním (iniciálním) přízvukem českým. – Mění-li výraz při skloňování, časování, stupňování a při odvozování slov počet slabik, mění se v souladu s uvedeným pravidlem i místo přízvuku v slově: *податок* 'údaj' – mn. č. *податоци, прикажувам* 'vuprávím' – mn. č. *прикажуваме, добро* 'dobře' – *пододро* 'lépe', *воденичар* 'mlynář' – *воденичарка* 'mlynářka' a se členem *воденичарот* – *воденичарката*.

1.4.2. Odchylný přízvuk často charakterizuje přejatá slova; může stát na předposlední nebo na poslední slabice (nejčastěji – ač ne bez výjimky – zachovává tento anomální přízvuk ono místo, které má v jazyce, z něhož vypůjčka pochází): *академик* 'akademik', *телефонира* 'telefonuje', *хазена* 'házená', *арома, какáo, материјал, матинé, студéнт, студéнтка* (se členem: *студéнтот* – *студéнтката* 'student(ka)'). Proces úplného zdomácnění není někdy dosud ukončen; tak např. slovo *клише(то)* 'klišé' může mít přízvuk i cizí (na *-é*) i domácí (na *-í*). Na rozdíl od pravidelného přízvuku přízvuk odchylný je nepohyblivý, neposunuje se ze svého místa, ani když se počet slabik mění: *аташе* – mn. č. *аташеи, изолира* – *изолираме*.

1.4.3. Makedonská slova *годинáва* 'letos', *летóво* 'letos v létě' a *зимáва* 'letos v zimě' mají přízvuk na předposlední slabice. Podobně je tomu u všech přechodníků na *-áјки, -éјки*: *купувáјки* 'kupuje, -íc, -íce', *носéјки* 'nose . . . '.

1.4.4. Pro makedonštinu je typický celostní přízvuk (*целосен акцент*). V ustálených spojeních se dvě nebo i více slov považují za přízvukový celek: *добро време* 'dobré počasí', *белá брада* 'bílý vous', *од другá страна* 'z druhé strany (v příslovečném užití)', *Суви Дол* 'Suchý Důl' (místní jméno, slovo *Дол* ztrácí přízvuk), *паднал од дрво* 'spadl ze stromu' (tento jev v jazyce nyní spíše ustupuje). Obvykle tomu tak bývá v otázkách typu: *штó сакаш?* 'co chceš', *колкú пари (пóтроши)?* 'kolik peněz (jsi utratil)?', *кáко сé викаш?* 'jak se jmenuješ?' apod. Záporka *не* ('ne') přejímá přízvuk slovesa, ovšem jen do třetí slabiky od konce celku: *не даде* 'nedal', *не чуе* 'neslyší' (ale: *не одгóвори* 'neodpověděl'). Do přízvukového celku patří i slova, která jinak přízvuk nemají, stojí-li mezi záporkou

a slovesem: *не го бара* 'nehledá ho', *не се грижи* 'nestará se'. I v jiných případech se mohou nepřízvučná slova zapojit do akcentového celku: vedle pravidelného *братучед, жена(та) máme братучед ми* 'můj bratranec', *жената му* '(ta) jeho žena'.

2. MAKEDONSKÉ HLÁSKY VE SROVNÁNÍ S ČESKÝMI

2.1. V obou směrech si vzájemně odpovídá mak. *r* (= *g*) a č. *h* (za každé mak. *g* máme č. *h* a opačně): *глас* – *hlas*, *нога* – *noha*, *праг* – *práh*.

2.2.1. Makedonským slabikám *-ша, -жа, -ча, -ца, -ја, -ња, -ка, -га* na konci slov odpovídá v češtině:

a) u podstatných jmen a přivlastňovacích zájmen *-še, -že, -če, -se, -je* (*-ě*), *-ně, -se, -ze*: *наша душа* – *naše duše*, *кожа* – *kůže*, *папуча* – *papuča*, *улица* – *ulice*, *моја шија* – *moje šíje* (*земја* – *země*), *богиња* – *bohyně*, *свеќа* – *svíce*, *саѓа* – *saze*; podobně též *бура* – *bouře*, *вечера* – *večeře*;

b) u sloves v 3. os. jedn. č. přít. času *-ší, -čí, -ní, -zí, -cí*; to platí pak i pro 1. a 2. os. jedn. i mn. č., třebaže tam tyto slabiky nestojí na konci slova: *слуша* ('poslouchá') – srov. č. *slyší* a *слушам, слушаш, слушаме, слушате* – *slyším, slyšíš, slyšíme, slyšíte*; podobně *оконча* – *ukončí*, *се клања* – *klaní se*, *доаѓа* – *dochází*, *обраќа* – *obrací*.

2.2.2. Mak. hláskám *ќ, ѓ* odpovídá zpravidla č. *c, z*: *вруќи* (mn. č.) – *vroutí*, *плеќи* (mn. č.) – *plece*, *носејќи* (přechodník, v mak. neměnný tvar) – srov. č. *nosíce* (mn. č.), *свеќа* – *svíce*, *ноќ* – *noc*; *саѓа* – *saze*, *меѓа* – *mez*, *меѓу* – *mezi*, *туѓина* – *cizina*, *рѓа* – *rez*. (Jsou však i výjimky, např. *цвеќе* = *květy*, *луѓе* = *lidé*.)

2.2.3. Za mak. *s* máme v č. *z*: *свер(е)* – *zvíře*, *свон(о)* – *zvon*, *свои* – *zvoní*, *сид* – *zed'*, *се обзира* ('rozhlíží se') – srov. č. *obzírat se*; (ale: *свезда* – *hvězda*).

2.3.1. Českému psanému *y* a *ъ* pravidelně odpovídá mak. *и* a *о*: *бил* – *bil*, *сын* – *syn*, *јазук* – *jazyk*, *дуп* – *дим* (i v č. se *y, ý* vyslovuje stejně jako *i, í*); *сул* – *sol*, *вѝле* – *volja*, *дѝдѝв* – *dedov*, *тѝвѝј* – *tvoj*. – Za č. psané *ě* bývá mak. *e*: *тѝло* – *telo*, *вѝк* – *vek*, *протѝни* – *promeni*, *рѝт* – *pet* (ale: *протѝ* – *prосто*, *слѝрѝ* – *slapo*; o *бохунѝ* – *bohinja*, *земѝ* – *zemja* srov. v. § 2.2.1).

2.3.1.1. Za č. *ej* – patří-li obě hlásky k jedné slabice – bývá mak. *aj*, např.: *деј* – *daj*, *дејте* – *dajte*, *чекеј(те)* – *čekaj(te)*, *обуѝеј* – *običaj*. (Netýká se to spojení *e + j*, kde každá hláska patří k jiné slabice: *сеје* = *cee*; pak je ovšem i rozkazovací způsob *сеј, сејте* = *cej, cejte*.)

2.3.2. Za č. *ř* má mak. vždy *p*: *реќа* – *reka*, *коřen* – *korен*, *моře* – *more*, *уvnitř* – *внатре*, *тři* – *три*.

2.3.3. Kde je v češtině slabičné *r* uvnitř slova, tam je i v makedonštině; na konci slova je však v mak. zpravidla *-ar*. Českému slabičnému *l* (v kterékoli poloze) odpovídá mak. *ол*; příklady: (č. slab. *r* uvnitř slova:) *prst* – прст, *srna* – срна, *drží* – држи; (č. slab. *r* na konci slova:) *vítr* – ветар, *bobr* – дабар; (č. slab. *l*:) *pln* – полн, *vlk* – волк, *slza* – солза, *pekl* – пекол (žen. пекла, stf. пекло, mn. č. пекле), *donesl* – донесол (-сла, -сло, -сле).

2.3.3.1. Poznámky k č. slabičnému *-r* na konci slov. Jsou výjimky, kde není *-ar*: *vichr* – виор (srov. § 2.3.4c), *vítr* – ветер (vedle ветар, srov. výše), *bratr* – брат, *habr* – граб, *kapr* – крап. – V cizích slovech bývá na konci nejčastěji také *-ar*, ne však výlučně: *metr* – метар, *litr* – литар, *cedr* – кедар, *tygr* – тигар, *orchestr* – оркестар, avšak: *kufr* – куфер, *ministr* – минстер, *mistr* – мајстор, *timbre* – тембр.

V mn. č. těchto slov se *-a*- vypouští vždycky: *дабри*, *метри*, *тигри*, *оркестри* = *bobři*, *metry*, *tygři*, *orchestry* . . .), *-e*- se vypouští někdy (*министри* = *ministři*, ale *куфери* = *куфры*), *-o*- se nevypouští nikdy (*виори* = *vichry*, *мајстори* = *mistři*); srov. §§ 3.2.1.1 *Ab*, 7.2.

2.3.3.2. Poznámky k č. slabičnému *-l* na konci slov.

a) V domácích slovech se mimo slovesné přičestí nevyskytuje. Jedinou výjimkou je slovní skupina *mysl*, *smysl*, *úmysl* . . .; v mak. jsou tato slova ženského rodu a znějí *мисла*, *смисла*, *замисла*. – V cizích slovech bývá mak. protějšek různý: *monokl* – монокл (slovo je dvojslabičné, *-l* netvoří slabiku, přízvuk je na druhém *-o*), *nykl* – никел (*никлуван* = *poniklování*), *fascikl* – фасцикла (ženského rodu).

b) Slovesa, jejichž přičestí minulé činné se v č. končí na *-tl*, *-dl*, mají v tomto tvaru v mak. jen *л*: *pletl* – плел (ž. плела, stf. плело, mn. ч. плеле), *předl* – прел (ž. прела atd.), *jedl* – јал; srov. § 2.3.5.

c) Vedle přičestí *могол*, *-гла* . . . ('mohl'), *плел*, *плела* . . . existují také tvary *можел* (ž. *можела*, stf. *можело*, mn. ч. *можеле*), *плетел*, *-тела* . . ., ale ty mají odlišný gramatický význam (v. § 9.6.13).

2.3.4. Výskyt hlásky *x* = [ch] je v mak. značně omezen.

a) Na konci slova a uvnitř slova v sousedství souhlásky bývá místo č. *ch* makedonské *в* (často vyslovované jako [f], srov. § 1.3): (na konci slov:) *strach* – страв, *hrách* – грав, *tech* – мов, *ořech* – орев, *hřích* – грев, *vrch* – врв, *kožich* – кожув, *do nich* – до нив; (před souhláskou:) *ticho* – тивко, *jejich* (srov. rus. lidově *ихний*) – нивни; (po souhlásce:) *vetchá* – ветва, *blecha* (původně *blcha*, jednoslabičné) – болва.

b) Mezi samohláskami, z nichž první je *u*, makedonština mívá místo č. *ch* rovněž *в*: *ucho* – уво, *toucha* – мува, *sucho* – суво.

c) Ve všech ostatních případech (tj. na začátku slova a mezi samohláskami, z nichž první není *u*) hlásky *ch* zpravidla zaniká: *chléb* – леб, *chladno* – ладно, *chrt* – 'рт (v. § 1.2, bod 4), *chodí* – оди, *dochází* (ve významu

'přichází') – *доаѓа* (srov. §§ 2.2.1, 2.2.2), *snacha* – *снаа*, *měchýř* – *меур*, *trocha* (*trocha*) – *троа*; *vichr* je mak. *виор* (mak. *x* by bylo mezi dvěma samohláskami), *kuchyně* zní *кујна* (skupina *-uin-* se změnila v *-ujn-*).

d) Za č. skupinu *chv* máme ϕ ; týká se to vesměs slov, jež v č. na *chv-* začínají, a slov složených, kde je *chv* po předponě: *chvála* – *фала*, *chválí* – *фали*, (*u*)*chvátí* – *фати* (podobně *сфати* 'pochopí' – jakoby „schvátí“, *сфаќање* 'chápání', *фаќање* 'chytání' atd.), *pochválí* – *пофа-ли*; podobně *фрли* 'hodí', *отфрли* 'odhodí' (souvisí s č. *chrlít*).

e) V poměrně malém počtu slovanských slov je *x = ch* také v make-donštině. Jsou to především výrazy spíše literární povahy, některé patří k slavnostnímu stylu nebo k odborné terminologii; příklady: *tichý*, *tichá*, *tiché* – *тих*, *тиха*, *тихо* (v běžném stylu: *тивок*, *тивка*, *тивко*, vždy: *Тихи Океан* 'Tichý oceán'), *duch* – *дух*, *útěcha* – *утеха*, *chrabrost* – *храброст*, *úspěch* – *успех*, *chmel* – *хмель*; ve vlastních jménech: *Ochrid* – *Охрид* (neslovanského původu?), *Charvát* – *Хрват*, *Čech* – *Чех*, *Češka* – *Чехин-ка*, *Československo* – *Чехословачка* nebo *Чехословакија*.

Poznámka. Někdy tvoří slova s *x = ch* a bez *x* významové dvojice, např.: *дооди* 'dojde', ale *доходи* mn. č. k *доход* 'výdělek' (srov. č. *důchod*), *врвен*, *врвна*, *врвно* 'vrchní, horní', ale *врховен*, *врховна*, *врховно* 'svrchovaný, nejvyšší (např.: soud, velitelství)', *пофалба* 'pochvala', ale *похвала* 'pochvala = pochvalná řeč, pochvalný hymnus'.

f) V přejatých (cizích) slovech je mak. *x = ch* nejen za cizí *ch*, ale i za *h*: (za *ch*:) *chemie* – *хемија*, *chaos* – *хаос*, *chrom* – *хром*, *psychologie* – *психологија*; (za *h*:) *horizont* – *хоризонт*, *hoboj* – *хобой*, *hygiéna* – *хигиена*, *мохуќан* – *мохиканец*, též *házená* – *хазена*; ve vlastních jménech: *Heinrich Heine* – *Хајнрих Хајне*, *Hamburg* – *Хамбург*, č. příjmení *Hora* – *Хора*.

Poznámka. Některá slova (přejatá přez francouzštinu) mají *κ*: *charakter* – *караќтер*, *orchestr* – *орќестар*.

2.3.5. Českým skupinám *tl*, *dl* odpovídá v mak. nejčastěji pouhé *л*: *pletl/ž. pletla* . . . – *плел/плела* . . ., *metl/metla* . . . – *мел/мела* . . ., *přivedl/přivedla* – *привел/привела* . . . (srov. § 2.3.3.2b), *křídlo* – *крило*, *šídlo* – *шило*, *struhadlo* – *стругало* (ale: *metla* – *метла* 'koště', *světlo* – *светлина*, *sedlo* – *седло*). Neplatí to na začátku slov: *тлее* (= 'hnije, tlí, práchniví') *dlaň(ka)* – *дланка*, ani v případech typu *kotel*, mn. č. *kotly* – *котел*, mn. č. *котли*.

2.3.6. Kde má čeština tzv. „pohybné e“ (*pátek/pátku*, *šel/šla*, *věren/věrna* . . .) je také v mak. skoro vždycky pohybná samohláska; někdy je to *e*, jindy *o*: (*e*:) *lovce* / mn. č. *lovci* – *ловец/ловци*, *vrabec/vrabci* – *врабец/врапици*, *Makedonec/Makedonci* – *Македонец/Македонци*, *věren/ž. věr-na* – *верен/верна*, *den/mn. č. dni* – *ден/дни* (vedle *дени*); – (*o*:) *loket* / mn. č. *lokty* – *лакот/лакти*, *předek/předci* (obvykle: *předkové*) – *предок/предци* (srov. § 1.3.2/2), *uzel/uzly* – *јазол/јазли*, *došel/ž. došla* – *дошол/дошла* (obvyčejně má význam 'přišel').

Poznámka. V některých případech se č. a mak. nekryjí: *hřeben* (na vlnu) / mn. č. *hřebeny*, ale mak. *гребен*, mn. č. *гребни* i *гребени*, *plámen* – *пламни* i *пламени* (vedle *пламење*), *sokol/sokoli* – *соќли* (vedle *соќоли*); naopak zase *петок*, *додаток* . . . v mn. č. *-o-* nevypouštějí:

петоци, додатоци... аč č. máme pátek/mn. č. pátky, dodatek/dodatky. – Před r samohlásky e a o obyčejně zůstávají: филтер/филтери 'filtr', мајстор/мајстори 'mistr' (ale: министер/министри, srov. § 2.3.3.1); оган (a огин) 'ohně' má mn. č. огнови. – O рекол/рекла atd. v. v § 2.3.3.

2.3.6.1. Makedonština má kromě toho ještě pohyblivé a, vesměs před p a m (event. před л), ale v těchto případech není pohyblivá hláska v češtině; příklady: вепар '(divoký) vepř'/mn. č. вепри (v. § 2.3.3.1), организам 'organizmus'/mn. č. организми; dříve též артикал 'artikl'/mn. č. артикли (nyní je normováno jedn. č. артикл).

Poznámky. Slovo 'ohně/ohně' zní оган nebo огин/mn. č. огнови. České podst. jm. 'lev/vice' zní лав/лавови/лавица. V několika výrazech je pohyblivé y: седум 'sedm', осум 'osm', сум 'jsem' / седми, 'sedmý', осми 'osmý' сме 'jsme'.

2.3.7. Pro makedonštinu je typické, že místo č. u, ou bývá často a, na začátku slov ja: muž – маж, ruka – рака, dub – даб, žalud – желад, koukol – какол, koupá se – се капе, housenka – гасеница, uzel – јазол, udice – јадица; srov. též пат, патник 'cesta, cestující', souvisí s č. rout', routník.

Poznámka pro čtenáře znalé polštiny. Mak. a je za č. u, ou v těch slovech, kde polština má nosovku: гѣка, дѣб, вѣдка atd.

3. PODSTATNÉ JMÉNO (SUBSTANTIVUM – ИМЕНКА)

3.1. Rod je v makedonštině trojí, jako v češtině: mužský (машки), ženský (женски) a střední (среден).

Poznámka. Makedonština nerozeznává bytost (životnou a neživotnou): není tvarového rozdílu mezi барам некаков мост 'hledám nějaký most' a барам некаков добар учител 'hledám nějakého dobrého učitele'; stejně se tvoří mn. č. od јунак 'junák' i od јазик: јунаци, јазици. (O závislém tvaru, který připomíná kategorii bytostí, viz v § 6.2.3.)

Rodová pravidla se do značné míry shodují s češtinou.

3.1.1. Rodu mužského jsou:

a) Velká většina podst. jmen zakončených v jedn. č. na jednu souhlásku: син 'syn', учител 'učitel', град 'město' (srov. č. hrad), јазик 'jazyk', камен 'kámen', рај 'ráj'. Bez výjimky to platí o cizích (přejatých) slovech (ликер 'likér', хотел 'hotel', абажур 'stínítko' a o slovech s pohyblivou samohláskou, která v mn. č. mizí (v. § 2.3.6). – O výjimkách v. dále v § 3.1.2c.

b) Všechna podst. jm. zakončená na dvě souhlásky kromě na -ст; např.: дожд 'déšť', волк 'vlk'. O podst. jm. na -ст v. dále v § 3.1.2b.

Poznámky. Slabikotvorné p (=r) se přitom počítá za samohlásku, takže slova jako 'рж, стрв patří mezi podstatná jména, která se končí na jednu souhlásku; v. o nich v § 3.1.2c. – Na tři souhlásky se končí jen cizí slova (např. текст, ансамбл); jsou vždy rodu mužského.

c) Všechna podst. jm. označující mužské osoby, ať jsou zakončena jakkoli: брат 'bratr', тест 'tchán', слуга 'sluha', татко 'otec', вујче 'strýc (z matčiny strany)', аташе 'atašé', Методи a Методија (vedle Методиј) 'Metoděj'. Netýká se to však zdvojnásobení na -че; ta jsou rodu středního (jako ostatní podst. jm. na -e): добро момче 'dobrý hoch', едно офицерче 'jeden důstojníček („oficírek“)'.

d) Jména měsíců na -и: *јануари* 'leden', *јуни* 'červen', *декември* 'prosinec' . . .

3.1.2. Rodu ženského jsou:

a) Všechna podst. jm. na -а (pokud neoznačují mužské osoby, v. § 3.1.1c): *жена, сестра, фабрика, рака* 'ruka', *липа, положба* 'situace, postavení', *овца* 'ovce', *Македонија* . . .

b) Skoro všechna podst. jm. na -ст: *власт* 'moc', *област, пропаст, вест* 'zpráva', *чест, завист, корист* 'užitek', *радост, релативност, челуст* 'čelist', *прст* 'prst', *hlína*'.

Mužského rodu jsou však: *пласт* 'stoh sena, vrstva', *раст* '1. vzrůst, postava, 2. dub', *лист, мост, пост* 'půst', *отпуст* 'dovolená, dovolenka', *попуст* 'sleva', *пропуст* 'průchod (např. v horách), mezera, vynechávka', *распуст* 'prázdniny', *брст* 'listí (jako krmivo)', *грст* 'hrst' (v češtině ž.), *крст* 'kříž', *прст* 'prst' a všechna slova cizí, jako např. *текст, август* 'srpen', *карст* 'kras' (ženského rodu jsou ovšem cizí slova s. mak. příponou -ост, jako *елегантност* apod.).

c) Ženského rodu je též omezený počet podstatných jmen zakončených na jednu souhlásku (srov. např. č. *čeled'*, *súl. рѹмос*): hlavní z nich jsou tato: *љубов* 'láska', *заповед* 'příkaz' (podobně i *проповед* 'kázání'), *челад* 'děti a vnuci jedné rodiny' (srov. č. *čeled'*), *надеж* 'naděje' (*одне-надеж* 'znenadání'), *рж* 'žito, rež' (mak. slabičné *r* tu platí za samohlásku), *гибел* 'záhuba', *сол* 'súl', *цел* 'cíl' (v češtině m.), *есен* 'podzim, jeseň', *вечер* 'večer' (v češtině m., v pozdravu však: *добровечер* 'dobrý večer', stf.). *шир* 'šíře, šířka (básnické slovo)', *плот* '(živé) maso, tělo' (srov. č. *plet'*: *плот* ve významu 'plot' je ovšem m.), *пот* (v češtině m.), *смрт, моќ* 'moc' (stejně i *немоќ* 'slabost', *семоќ* 'všemohoucnost' apod.), *ноќ* 'noc' (stejně i *полноќ* 'půlnoc' apod.), *моч, реч* 'projev', *помош* 'помос' (stejně i *немош* 'nemohoucnost, slabost, nemoc' apod.). – Ženského rodu je podst. jm. *крв* 'krev', ale mn. č. tvoří jako podst. jména muž. rodu: *крвови* (krevje).

Některá podst. jm. zakončená na jednu souhlásku (slabičné *r* platí jako samohlásky) kolísají mezi rodem ženským a mužským: *мов* 'mech', *стрв* 'dravost', *глеј* 'glazura', *младеж, вар* 'vápno', *благодат* 'milost', *памет* 'rozšafnost'. Některá další mohou také být rodu ž. i m., ale mn. č. tvoří jako maskulína (někdy vedle hromadného mn. č. na -je): *прав*/mn. č. *правови* 'prach', *песок*/mn. č. *песоци* 'písek', *кал*/mn. č. *калови* 'špína', *жар*/mn. č. *жарови* 'žhavé uhlí, žár'.

Рознатки. (1) V lidovém jazyce, v nářečích a v starší literatuře je v tomto směru mnoho odchylek; tak např. slova *степен* 'stupeň', *мозок* 'mozek', ba i *ден* 'den' aj. mohou být v nespisovném jazyce i rodu ženského. – Do horního oddílu *c* patří ještě některá podst. jm. méně běžná; jsou to slova vysokého stylu, básnická, anebo dialektálního původu, jako: *печал* 'strážník, smutek', *зној* 'znoj = pot' (i m. i ž.) aj. Řídíme se zde *Pravopisem* z r. 1979. – (2) Příjmení na -ов, -ев, -ски mají ženskou podobu na -ова, -ева, -ска: *Саздов* – *Саздова* 'Sazdovová', *Тошев* – *Тошева* 'Toševová', *Видоески* – *Видоеска* 'Vidoeská'. Příjmení jinak zakončená znějí stejně, at' označují muže nebo ženu: *Корубин* 'Korubin' i 'Korubinová', *Стефанија*, *Антиќ*, *Банде*; příjmení typu *Поп-Јорданов* znějí v ženském tvaru *Поп-Јорданова* atd.

3.1.3. Rodu středního jsou (srov. však § 3.1.1c):

a) Všechna podst. jm. zakončená na *-o*, *-e* (i cizí slova, v nichž je *-ó*, *-é* přízvučné): *место* 'místo', *село* 'vesnice', *езеро* 'jezero', *друштво* 'společnost', *ниво* 'nivó', *уровењ*, *рококо*, *какао*; *поле*, *море* 'moře', *дете* 'dítě', *теле*, *учење* 'učení', *издание* 'vydání', *ателјe* 'ateliér', *финале*, *клише*.

b) Podst. jm. na *í* (přízvučné) a na *-y* (vesměs cizí slova): *жирí* 'jura', *мени* 'menu', *релиј* 'relley'; *зебу*, *ему*, *какадý*. – Výjimka: jména měsíců na (nepřízvučné) *-и* jsou rodu mužského; v. § 3.1.1d.

Познатка. U některých cizích slov na *-o*, *-e* a zvláště na *-и*, *-y* bylo donedávna kolísání mezi rodem středním a mužským.

O mluvnické shodě v rodě a čísle u pomnožných vlastních jmen místních v. § 3.2.3.4.

3.1.4. Celkový přehled rodových pravidel.

Všechna podst. jm. označující mužské osoby jsou rodu mužského (§ 3.1.1c), s výjimkou zdobnělin na *-че*.

Podst. jm. zakončená na:

jednu souhlásku – m.; omezený počet ž. (§§ 3.1.1a, 3.1.2c);

dvě nebo tři souhlásky kromě na *-ст*: – m. (§ 3.1.1b);

-ст – ž.: omezený počet domácích slov a všechna slova cizí – m. (§ 3.1.2b);

-а – ž. (§ 3.1.2a).

Všechna ostatní podst. jm. (tj. zakončená na *-o*, *-e*, *-и*, *-y*) – stř., jen jména měsíců na *-и* – m. (§ 3.1.3).

3.2. Mluvnické číslo je v mak. dvojí: jednotné (*еднина*) a množné (*множина*). Množné číslo podst. jmen může být trojího druhu: „prosté“ (*обична множина*), počítané (*избројана множина*) a hromadné (*збирна множина*).

3.2.1. Tvoření čísla množného (prostého).

3.2.1.1. Podst. jm. mužského rodu.

A. Podst. jm. zakončená na souhlásku, která mají v jedn. č. více než jednu slabiku, tvoří mn. č. koncovkou *-и*: *рибар* – *рибари* 'rybáři', *учител* – *учители* 'učitelé', *виртуоз* – *виртуози* 'virtuóзовé', *елен* – *елени* 'jeleni', *мачор* – *мачори* 'kocouři', *инсект* – *инсекти* 'hmyzové', *поздрав* – *поздрави*, *денар* – *денари*, *хотел* – *хотели*, *ковач* – *ковачи* 'kováři', *етаж* – *етажи* 'poschodí', *есеј* – *есеи* 'eseje', *музеј* – *музеи* 'muzea' (-j se před *-и* vypnechává).

a) Koncové souhlásky *к* a *г* se přitom vždy mění v *ц* a *з*: nejen *јунак* – *јунаци*, *филолог* – *филолози*, ale i *јазик* – *јазници* 'jazyku', *парог* – *парози* 'parohy', *митинг* – *митинзи* 'setkání': i když *песок* 'písek' je někdy rodu ženského, mn. č. zní vždy *песоци*. Souhlásky *х* se mění v *с*: *монах* – *монаси* 'mniši', *монарх* – *монарси* 'monarchové', *успех* – *успеси* 'úspěchy'. Výjimečně máme *сирмав* (vzniklo ze *сирмах*) – *сиро-*

маси 'ubožáci', a Влав – Власи 'Vlaši = Arumuni' (v. dále v bodě Bd): jinak se koncové -в, odpovídající českému -ch, nemění: кожив – коживи 'kožichy', орев – ореви 'ořechy'.

b) Pohybné samohlásky se vypouštějí (srov. §§ 2.3.6, 2.3.6.1). V odpovídajících čes. slovech je buď pohybné *e* (*lok-e-t – lok-ty, stař-e-c – star-ci, oh-e-ň – ohně*) nebo slabičné *r* (*vítr, bobr, metr, ministr*), anebo není před souhláskou, která je v mak. poslední, samohláska žádná (*vepř, logarit-m-us*). Srovnání s češ. obvykle usnadňuje správné tvoření mak. mn. č. tam, kde je v mak. pohybné *e* a *a*; je však mnoho odchylek tam, kde mak. má pohybné *o*.

Pohybné -e- je v podst. jm. zakončených na:

-ец, např.: старец – старци, ловец – ловци, венец – венци 'věnce', образец – образци 'vzory' (srov. čes. *obrazec*), вработец – вработци. Avšak мудрец – мудреци (starší čes. *mudřec – mudrci*), подлец 'podlý člověk' – подлеци.

-ел: орел – орли, котел – котли . . . ; avšak – ve shodě s češtinou – истрел – истреци, 'výstřely', приятел – приятели 'přátelé', отдел – оддели 'oddíly' . . . (-e- není pohybné).

-ен: ражен – ражни 'rozně', ale остен – остени 'ostny'. Na rozdíl od češtiny sem částečně patří i skupina slov гребен, камен, корен 'kořen', пламен, ремен 'řemen'; mn. č. buď zachovává -e- (jako v češtině) nebo je vypouští: гребни, камни, корни i корени, пламни i пламени, ремни i ремени (Правопис neuvádí formy камни, корни, ремни.) Od těchto slov (s výjimkou гребен) se však nejčastěji tvoří mn. č. kolektivní, tj. камење nebo камења atd. (v. § 3.2.3); významový rozdíl je přibližně asi tento: камни, кор(е)ни, рем(е)ни . . . = '(jednotlivé) kameny, kořeny, řemeny', камење (-ња), корење, ремење . . . = 'kamení, (zastaralé:) kořání, řemení' (jako soubor). Јаглен má mn. č. jen јаглење (-ња) 'uhlí'.

-ер: cizí slova typu министер – министри, магистер – магистри, олеандер – олеандри; ale: телепринтер – телепринтери, хеликоптер – хеликоптери, пионер – пионери 'pionýři' atp. O slově ветер // ветар 'vítr' v. dále v bodě b.

Jiné zakončení: јарем – јар(е)ми 'jařma'.

Poznámka. Podst. jm. ручек 'oběd' má mn. č. ручци.

Pohybné -o- mají podst. jména: лакот – лакти 'lokty', нокот – нокти 'nehty', јазол – јазли 'uzly', сокол – сокли i соколи 'sokoli', добиток 'dobytek' – добици (bez -т-) 'kusu dobytka', леток – летци (s -т-) 'letáky', опинок – опинци 'oránky', потомок – потомци, предок – предци (s -д-) 'předkové, předci'; významový rozdíl: момок – момци 'chlapci', момоци 'sluhové'. – Jiná podst. jm. (vesměs na -ок) podřezují -o- i v mn. č., např.: мозок – мозоци 'mozky', замок – замоци 'zámky, paláce', остаток – остатоци 'zbytky', петок – петоци 'pátky', подарок – подароци 'dary', податок – податоци 'údaje' . . .

Pohybné -a- mají podst. jm. *вепар* – *вепри* ‘divocí kanci’, *дабар* – *дабри* ‘bobří’ a cizí slova na -ам a -ар typu *архаизам* – *архаизми* ‘archaizmy’, *организам* – *организми*, *логаритам* – *логаритми*, *метар* – *метри*, *театар* – *театри* ‘divadla’ (srov. též výše pod -ер). – O podst. jm. *ветер* // *ветар* a *огин* // *оган* v. dále *Bd*, *pozn.* 1.

с) Podst. jména zakončená na -ин a -ец, která označují příslušníka národa (jen na -ин, v. v poznámce), vyznání, obyvatele města, vesnice nebo kraje, vypouštějí příponu a připojují -и přímo k slovnímu základu, např.: *Србин* – *Срби* ‘Srbové’, *Бугарин* – *Бугари* ‘Bulhaři’, *христијанин* – *христијани* ‘křesťané’, *државјанин* – *државјани* ‘státní občané’, *граѓанин* – *граѓани* ‘občané, měst’ané’; *граѓанец* – *граѓани* ‘měšť’ané, obyvatele města’, *селанец* – *селани* ‘vesničan’, *скопјанец* – *скопјани* ‘obyvatel Skopje’, *пражанец* – *пражани* ‘Pražané’, *охриѓанец* – *охриѓани* ‘Ochridané’, *Положанец* – *Положани* ‘obyvatelé položského kraje (Pologa)’; podobně i *гостин* – *гости* ‘hosté’. (ale *домаќин* ‘pán domu, domácí člověk, hostitel’ má mn. č. *домаќини*). – *Турчин* mění v mn. č. *ч* v *ц*: *Турци* ‘Turci’.

Пoznámka. Příponu -ец nevypouštějí jména příslušníků národů a obyvatel svétadflů: *Македонец* – *Македонци*, *Германец* – *Германци* ‘Němci’, *Американец* – *Американци* ‘Američané’, *Европеец* má mn. č. *Европејци* ‘Евроpané’.

В. Jednoslabičná podst. jm. tvoří mn. č. takto:

а) Nejčastěji příponou -ови: *брег* – *брегови* ‘břehy’, *збор* – *зборови* ‘slova’, *леб* – *лебови* ‘chleby’, *мост* – *мостови* ‘mosty’, *поп* – *попови* ‘popové (kněží)’. (Tato přípona je sice příbuzná s čes. příponou v mn. č. typu *pán-ové*, *otec-ové*, *předek-ové*, ale v mak. nemá nic společného s pojmem gramatické životnosti, tato kategorie v mak. neexistuje.)

б) Táž přípona má variantu -еви, které se původně užívalo vždy po měkkých souhláskách. I v dnešním spisovném jazyce je závazná u podst. jm., která se v jedn. č. končí na *j*: *бој* – *боеви* ‘boje’, *строј* – *строеви* ‘útvary’, *крај* – *краеви* ‘(o)kraje’, *број* – *броеви* ‘čísla’ atp. Jestliže však slovo končí na -ej, mn. č. má příponu -ови: *змеј* – *змејови* ‘draci’, *кеј* – *кејови* ‘nábřeží’...

с) Často obě podoby kolísají, a to: (1) po souhláskách a souhláskových skupinách -ш -ж -ч -шт -жд (byly původně měkké jako jsou v češtině dodnes), např. *кош* – *кошеви* i *кошови* ‘koše’ (jako termín ve sportu jen *кошови*), *туш* – *тушеви* i *тушови* ‘sprchy’, *нож* – *ножеви* i *ножови* ‘nože’, *клуч* – *клучеви* i *клучови* ‘klíče’, *пришт* – *приштеви* i *приштови* ‘vředy’, *дожд* – *дождеви* i *дождови* (Правопис má jen *дождови*) ‘deště’, avšak jen *еж* – *ежови* ‘ježci’; – (2) po jiných souhláskách, kde v češtině bývá měkké skloňování, např. *крал* – *кравеви* i *кралови* ‘králové’ (č. měkké skloňování, 2. pád *krále*), *цар* – *цареви* i *царови* ‘císařové, carové’ (čes. *car* je přejato jako tvrdé, 2. pád *cara*, ale bývalo i *сář*, -e, srov. rus. *царь*, -я, slovo *císař* je téhož původu), *зет* – *зетеви* i *зетови* (Правопис má jen *зетови* ‘zet’ové’, srov. čes. nářeční

zet, 2. pád zeta, mn. č. *zetové*), *огин* nebo *оган* – *огневи* i *огнови* ‘ohně’ atd. – (3) Někdy je kolísání také u podst. jm. zakončených na *-с, -з, -т, -д* (i když v č. je tvrdé skloňování), např. *нос* – *носеви* i *носови* ‘nosy’, *курс* – *курсеви* i *курсови* ‘kurzy’; Koneski uvádí ještě i *јаз* – *јазеви* i *јазови* ‘jezy’, *мост* – *мостеви* i *мостови* ‘mosty’, *род* – *родеви* i *родови* ‘rody’ aj., podotýká však, že koncovka *-еви* tu mívá nářeční stylistické zabarvení.

d) Omezený počet jednoslabičných slov tvoří mn. č. stejným způsobem jako slova víceslabičná, totiž příponou *-и* (v. výše, oddíl A). (1) To se týká všech jednoslabičných jmen příslušníků národů: *Влав* – *Власи* ‘Vlaši = Arumuni’, *Грк* – *Грци* ‘Řekové’, *Скит* – *Скити* ‘Skýtové’, *Чех* – *Чеси* ‘Češi, Čechové’. . . – (2) Z obecných podst. jm. sem patří asi tato: (koncovka *-и* je závazná:) *волк* – *волци* ‘vlci’, *внук* – *внуци*, *ѓак* – *ѓаци* ‘ďjáčci (nižší duchovní v klášteře, nižší než jáhnové)’, *заб* – *заби* ‘zuby’, *зрак* – *зраци* ‘paprsky’, *коњ* – *коњи* ‘koně’, *маж* – *мажи* ‘mužové (muži)’, *прст* – *прсти*, *црв* – *црви* ‘červi’, *пес* má mn. ч. *пси* ‘psi’: (vedle tvaru na *-и* je možný i tvar na *-ови*;) *брав* – *брави* i *бравови* ‘berani’, *грст* – *грсти* i *грстови* ‘hrsti’ (v mak. je muž. rodu), *ден* – *дни* i *денови* ‘dny’, *знак* – *знаци* i *знакови* ‘znaky, znamení’, *рак* – *раци* i *ракови*, *смок* – *смоци* i *смокови* ‘draci’. Slova *крст* ‘kříž’ a *пост* ‘půst’ mají mn. č. *крстови* a *постови*, ale v ustálených významech a spojeních se užívá i kratšího tvaru: *крсти* ‘procesní kříže’ pak i samo ‘procesí za déšť’, *Велици пости* ‘velký půst (před velikonocí)’ a podobně i jiné specifické názvy postních období.

Рознатка. (1) Při tvoření mn. č. na *-ови/-еви* dochází k vypouštění pohybné samohlásky jen u slov *ветар* nebo *ветер* ‘vítr’ – *ветрови* a *огин* nebo *оган* – *огневи* i *огнови* ‘ohně’; to jsou zároveň jediné dva případy, kde se koncovkou *-ови/-еви* tvoří mn. č. od dvojslabičného podst. jm. – (2) Jestliže se jednoslabičné podst. jm., které tvoří mn. č. na *-ови/-еви* rozšíří o předponu nebo se stane slovem složeným (v obou případech se zvýší počet slabik), přechází k tvoření mn. č. na pouhé *-и*, např.: *рог* – *рогови* ‘rohy’, ale *парог* – *парози* ‘parohy’, *златорог* – *златорози* ‘zlatorozi (bájně zvíře)’, *брод* – *бродови* ‘lodi’, ale *пароброд* – *параброди* ‘parníky’, *збор* – *зборови* ‘slova’ ale *крстозбор* – *крстозбори* ‘křížovky’. – (3) Jak v kolísání mezi tvořením mn. č. na *-и* i *-ови/-еви*, tak mezi kolísajícími formami na *-ови* a *-еви* jsou často jemné odstíny významové a stylistické, v jazyce lidovém a v nářečích je v tomto směru rozmanitost velmi značná. Zdá se, že celková vývojová tendence vede směrem k zevšeobecnování *-ови* na úkor koncovek *-и* a *-еви*.

C. Jiné způsoby tvoření množného čísla.

1. Podst. jm. *сон* ‘spánek, sen’, *пат* ‘cesta’ (srov. čes. *pout*), *брат* ‘bratr’ a *човек* ‘člověk’ tvoří mn. č. nepravidelně: *соништа* nebo *сништа*, *патишта*, *браќа*, *луѓе* (= čes. *lidé*); jsou to vlastně tvary mn. č. sběrného (v. § 3.2.3), ale u těchto slov zastupují „obyčejné“ množné číslo.

Рознатка. *Патишта* = ‘cesty’; *патје* je mn. č. sběrné (v. § 3.2.3) s významem ‘sít’ cest, soubor cest, cesty vůbec’; totéž slovo může znamenat i ‘krát’, pak má mn. č. *пати*: *три пати* (nebo dohromady: *трипати*) ‘třikrát’, *повеќе пати* ‘vícekrát’. Zcela bez souvislosti s tímto slovem je přejatý šachový odborný výraz *пат* ‘pat’; u tohoto (cizího) podst. jména se mn. č. nahrazuje spojením *пат-позиции* (podobně *мат* – *мат-позиции*).

Podst. jm. *крај* ‘krajina, (o)kraj, konec’ má mn. č. *краеви* nebo *краишта*; také zde tvar sběrného mn. č. (*краишта*) ztrácí kolektivní význam a užívá se ho ve funkci mn. č. prostého.

2. Mužská jména vlastní tvoří mn. č. na *-овци/-евци* (*-евци* se užívá, jestliže je jméno v jedn. č. zakončeno na měkkou souhlásku): *Тодор* 'Teodor' – *Тодоровци*, *Петар* 'Petr' – *Петровци*, *Кирил* 'Cyril' – *Кириловци*, *Методиј* 'Metoděj' – *Методијевци* (j se před e nepíše). – Příjmení na *-ов/-ев* připojují jen *-ци*: *Миладинов* – *Миладиновци*, *Тошев* – *Тошевици*.

Познатку. (1) Tento způsob tvoření vyjadřuje zároveň také mn. č. sběrné (v. § 3.2.3) vlastních jmen osobních; ostatně je prosté mn. č. těchto jmen ('více Petru' apod.) zřídka potřebné, obvykle jde skutečně o kolektivní (sběrný) významový odstín: *Петровци*, *Саздовци* znamená nejčastěji 'Petrova rodina, Petr a manželka, Sazdovovi', – (2) Z apelatív (podst. jm. obecných) patří k tomuto typu tvoření jen *тетин* 'strýc, muž otcovy nebo matčiny sestry' – mn. č. *тетиновици*. – (3) Podobným způsobem tvoří mn. č. i mužská osobní jména zakončená na samohlásku (o apelatívech v. dále v odstavcích D–F). Samohláska *-a* se odsouvá: *Илија* 'Eliáš' – *Илијевци* (j se před e nepíše); – *-и* a *-у* zůstávají: *Ѓорѓи* 'Jiří' – *Ѓорѓиевици*, *Хари* – *Хариевици*, *Драги* – *Драгиевици*, *Сирку* (rumunské příjmení) – *Сиркуовци*; – *-о* a *-е* vlastně také zůstávají a připojuje se pouhé *-вици*: *Душко* – *Душковци*, *Гане* – *Ганевци*. – (4) V některých případech nelze z tvaru mn. č. jednoznačně zpětně usoudit, jak zní jedn. č. těchto jmen, např. *Петровци* může být od *Петар* i od *Петров* (srov. č. *bratři Peškové* – od *Pešek* i od *Peška*). – (5) Příjmení, která jsou od původu přídavná jména, se v mn. č. nemění: *Конески*, *Видоески*, *Тодоровски*.

D. Podst. jm. mužského rodu zakončená na *-a* (srov. § 3.1.1c) tvoří mn. č. tak jako jména rodu ženského téhož zakončení, tj. odsouvají *-a* a připojují *-и* (v. § 3.2.1.2A): *војвода* – *војводи* 'vojvodové', *старешина* – *старешини* 'stařešinové', *судија* – *судии* 'soudcové', *занаетчија* – *занаетчији* 'řemeslníci' [v. § 1.2/(8)]. Při tomto tvoření hláska *г* nepřechází v *з* (srov. § 3.2.1.1 Aa): *слуга* – *слуги* 'sluhové', *колега* – *колеги* 'kolegové'; *владика* má však mn. č. *владици* 'biskupové'. *Шура* má mn. č. *шуреви* 'švagři (bratři manželky)'

E. Podst. jm. na *-о*, *-е* tvoří mn. č. připojením *-вици*: *татко* – *татковци* 'otcové', *дедо* – *дедовци* 'dědové' (= 'otcové rodičů', ale i 'staří muži'), *чич(к)о* – *чич(к)овци* 'strýcové (bratři otcovi)', *вујко* – *вујковци* 'strýcové (bratři matčini)'; *вујче* (zdrobnělé) – *вујчевци* 'strýčkové (bratři matčini)'. Jsou to skoro vesměs názvy příbuzenských vztahů, nehledíme-li na přenesené významy *дедо* 'děda, starý člověk' a *чич(к)о* '„strejček“, každý starší člověk, jehož oslovujeme'. (Zdrobněliny na *-че*, které jsou neutra, např. *синче* – *синчиња* 'synkové', tvoří mn. č. podle § 3.2.1.3/2a; *вујче* je rodu mužského!) Cizí slova s přízvukem na koncovém *-е* tvoří mn. č. prostým připojením *-и*: *аташе* – *аташеи*, *сижэ* – *сижэи* 'námety' (neosobní mohou být i rodu středního, v. § 3.1.3a a pozn.).

F. Podst. jm. na *-и* a *-у* kolísají v rodě. Pokud jsou rodu muž., připojují v mn. č. *-и*: *жирји* – *жирји* 'jura, posuzovací komise', *интервју* – *интервјуи* 'interview', *ему* – *емуи* 'emuové (pštrosovití ptáci)', *зебу* – *зебуи* 'zebuové (druh savců)'. Nový *Pravopis* je však považuje za podst. jm. rodu stří. a tak mají v mn. č. koncovku *-(j)а*: *жирјија*, *интервјуја* . . . (v. § 3.2.1.3/3 a 4). *Кули* má mn. č. jen *кулии* 'kuliové (indičtí nosiči)', protože jako pojmenování mužské osoby musí být rodu mužského. (Příjmení na *-ски*, která jsou původně příd. jm., se v mn. č. nemění: *Конески*.)

3.2.1.2. Podst. jm. ženského rodu. Všechna tvoří mn. č. koncovkou -и.

A. U slov zakončených na -а se toto -а vypouští: жена – жени, сестра – сестри, липа – липи, жаба – жаби, звезда – звезди 'hvězdy', кожа – кожи 'kůže', душа – души 'duše', верверица – верверици 'veverky', железница – железници, свеќа – свеќи 'svíce', меѓа – меѓи 'meze', земја – земји 'země', сабја – сабји 'šavle', снаа – снаи 'snachy', чаршија – чаршии 'tržiště', змија – змии 'hadí' (srov. č. zmije), тешкотија – тешкотии 'obtíže', боја – бои 'barvy', идеја – идеи 'ideje' [srov. § 1.2 (8)]. (Stejným způsobem tvoří mn. č. podst. jm. muž. rodu, v. § 3.2.1.1D.)

Poznámka. Předchozí к, г, х se nikdy nemění: мотика – мотики, вага – ваги 'váhy', епоха – епохи.

B. Zvláštní tvoření mn. č. mají slova рака – раце 'ruce' a нога – нозе 'nohy'; ока má mn. č. rovněž ока 'jednotka váhy = 1282 g'.

C. Podst. jm. zakončená na souhlásku prostě přibírají -и: заповед – заповеди 'rozказы', 'рж – 'ржи 'žita', сол – соли 'solí', ноќ – ноќи 'nosi', реч – речи 'projevy'.

D. Ta podst. jm., která mohou být i rodu muž. (v. § 3.1.2c) tvoří mn. č. podle maskulín: прав 'prach' – правови, кал 'bláto' – калови, вар 'várnо' – варови, жар 'žhavé uhlí' – жарови, глеѓ – глеѓови 'glazúry'; песок má mn. č. песоци 'pisky'.

3.2.1.3. Podst. jm. středního rodu.

1. Slova zakončená na -о (nepřízvučné) odpojují v mn. č. toto -о a přibírají koncovku -а: село – села 'vesnice', лето – лета, гнездо – гнезда 'hnízda', вретено – вретена 'vřetena', кило – кила 'kila (kilogramy)', кино – кина. – Podst. jm. cizího původu zakončená na přízvučné -о podržují tuto samohlásku a k ní připojují -а: трико – трикоа 'trika', метрб – метрба, депб – депба.

Výjimky: небо – небеса, чудо – чудеса (nebo чуда) 'divy'; рамо – рамена 'ramena'; око – очи, уво – уши 'uši'; животно – животни 'živočichové'. U některých podst. jmen se užívá tvarů sběrného mn. č. (v. § 3.2.3) jako tvarů mn. č. (obyčejného, prostého), někdy s významovým rozlišením: крило 'křídlo' – крила (ve sportu a jako označení „křidel“ hnutí, myšlenkového směru, politické strany apod.), jinak zní mn. č. крилје (= vlastně mn. č. sběrné), дрво 'dřevo: strom' – дрва 'dřeva, dříví', дрвје 'stromy', перо – пера '(psací) pera', jinak перје (vlastně 'peří').

2. Slova zakončená na -е:

a) Slova zakončená na nepřízvučné -е tvoří mn. č. obvykle příponou -иња (-е se odsouvá): море – мориња 'moře', поле – полиња 'pole', име – имиња 'jména', кафе – кафиња 'kávu', прасе – прасиња 'prasata', ждребе – ждребиња 'hřibata'. – Zvláštní případy: теле – телиња i телци 'telata', пиле – пилиња i пилци 'kuřata'; дете – деца 'děti', дечиња

'dětičky' (v dialektech zní jedn. č. též *дече*, což je vlastně zdrobnělina). – Cizí slova zakončená na přízvučné *-é* připojují v mn. č. *-a*, aniž *-e* odsouvají: *ателјé – ателјéа* 'ateliéry', *коминикé – коминикéа* 'kominiké'. Může-li slovo mít také obvyklý mak. přízvuk, pak se mn. č. tvoří (také) podle bodu a: *клише* i *клишэ* – mn. č. je dnes normováno jako *клишиња*. (Něco podobného je i v č., kde rozhoduje u cizích slov délka koncového *-e*: lidový výraz *kafe*, s krátkým *-e*, se skloňuje podle *мофе – кафе, кафе, кафи . . .*, zatímco výrazy s dlouhým *-é* jsou nesklonné, srov. *купé, клишэ*.) Může-li být podst. jm. také rodu muž. (v. § 3.1.3 *pozn.*), tvoří se mn. č. podle maskulin: *сижé – сижéи* 'náměty' (dříve i *клишэ – клишэи*, srov. § 3.2.1.1F).

b) Podst. jm. zakončena na *-је, -ие, -ње, -це* a *-иште* tvoří mn. č. na *-а* (*-ја* po *-и-*), přičemž se koncové *-е* odsouvá: *лозје – лозја* 'vinné révy', *влијание – влијанија* 'vlivu', *заседание – заседанија* 'zasedání', *мнение – мненија* 'mínění', *прашање – прашања* 'otázku', *сирење – сирења* 'sýru', *лице – лица* 'tváře, osoby', *срце – срца* 'srdce', *јайце – јайца* 'vejce', *боиште – боишта* 'bojiště', *училиште – училишта* 'školy'.

Poznámka. Některé zdrobněliny typu *петленце* 'kohoutek' zpravidla netvoří mn. č.

3. Podst. jm. cizího původu zakončená na *-и* připojují v mn. č. *-ја*: *рели – релија* 'rely, sportovní setkání', *мени – менија* 'meny (jídlo)'.

4. Nečetná (cizí) podst. jm. na *-у* připojují v mn. č. *-а*: *какадү – какадүа* 'kakadú (papoušek)', *интервјү – интервјүа* 'intervjú', *ему – емуа* (pštrosovitý pták)', *зебу – зебуа* 'zebu (druh savce)' (srov. § 3.2.1.1F).

3.2.1.4. Podobně jako v češtině i v makedonštině jsou podst. jm., která se vyskytují jen v č. jedn. (*singularia tantum*) nebo jen v č. mn. (*pluralia tantum*, podst. jm. pomnožná); mak. příklady: (jen č. jedn. :) *сиромаштија* 'chudoba', *студентство, учителство, братство* 'bratrství' (ale ovšem: *братство – братства* 'bratrstva'), *творештво* 'tvorba', *Охрид*, do jisté míry i slova typu *злато* (pokud nejde o zvláštní významy); (jen mn. č. :) *плеки* 'plece', *јасли* 'jesle', *очила* 'brýle', *чинели* 'činely (bicí hudební nástroj)'.

Poznámka. *Врата* 'dveře, vrata' a *кола* 'vůz' jsou podst. jm. žen. rodu v jednotném čísle, mn. č. zní: *врати, коли*.

3.2.1.5. Přehled hlavních koncovek mn. č.:

Muž. rod	v jedn. č. více než jednoslabičná	<i>-и</i> (<i>рибари, војводи</i>)
	v jedn. č. jednoslabičná	<i>-ови</i> (<i>мостови</i>), <i>-и</i> (<i>мажи</i>)
Žen. rod		<i>-и</i> (<i>сестри, радости</i>)
Stř. rod	zakončená na: <i>-о</i>	<i>-а</i> (<i>лета</i>)
	<i>-е</i>	<i>-иња</i> (<i>полиња</i>), <i>-а</i> (<i>срца</i>)

Poznámka. V mn. č. se rodové rozdíly stírají; názorně to vysvítá ze skutečnosti, že přídavná jména, zájmena i slovesa mají v mn. č. stejný tvar pro všechny tři rody:

Нашите драги $\left\{ \begin{array}{l} \text{пријатели} \\ \text{сестри} \\ \text{места} \end{array} \right\}$ нѣ исчекувале.

Není tomu tak ve spisovné češtině:

Naši milí přátelé nás očekávali.
 (Naše milé lesy nás očekávaly.)*
 Naše milé sestry nás očekávaly.
 Naše milá místa nás očekávala.

3.2.2. Množné číslo počítané (pluralis numerativus – избројана множина).

Množné číslo počítané se tvoří jen od podst. jm. rodu mužského zakončených na souhlásku. Užívá se ho – ne však závazně (v. § 3.2.2.2) – jen po číslovkách, počínaje od *два, обата* ('oba') dále bez omezení (nikoli tedy jako např. v ruštině a srbocharvátštině, kde jsou tvary typu *два стола, три брата* . . . omezeny jen na spojení s číslovkami 2–4) a po výrazech *колку* 'kolik', *неколку* 'několik', méně často po *толку* 'tolik'. Tvoří se příponou *-a*: *стол – два стола* 'dvě židle', *брег – обата брега* 'oba břehy', *сид – четири сида* 'čtyři stěny', *пункт – пет пункта* 'pět bodů', *клас – седум класа* 'sedm klasů', *ангел – девет ангела* 'devět andělů', *мост – петнаест моста* 'patnáct mostů', *грош – сто гроша* 'sto grošů', *јунак – триста јунака* 'tři sta junáků', *денар – (не)колку денара* '(ně)kolik denárů'. – Výjimečně se najde i *два татка* 'dva otcové', ač *татко* se v jedn. čísle nekončí na souhlásku.

3.2.2.1. Pohybné samohlásky se většinou vypouštějí jako při tvoření mn. č. prostého (v. §§ 2.3.6. 2.3.6.1, 3.2.1.1Ab): *два орла, три старца, пет локта* 'pět loket', *десет јазла* 'deset uzlů', *седум момка* 'sedm chlarců', *обата театра* 'obě divadla', *неколку метра* 'několik metrů', *седум огна* 'sedm ohňů' (jedn. č.: *орел, старец, лакот, јазол, момок, театар, метар, огин* nebo *оган*). – U jednoslabičných však samohláska zůstává: *ден – колку дена* 'kolik dní' (mn. č. prosté: *дни, денови*), *пес – три песа* 'tři psi' (mn. č. prosté: *пци*), *сон – два сона* 'dva sny' (mn. č. prosté: *соништа* a *сништа*).

3.2.2.2. Významově je mn. č. počítané zcela totožné s mn. č. prostým. Množné číslo prosté se proto může kdykoli užít místo počítaného: výjimkou jsou jen ustálená rčení (idiomatická spojení) jako např. *меѓу два огна* 'mezi dvěma ohni' nebo – obráceně – *триста страхови* 'tři sta strachů (= přemnoho strachu)'. V jazyce lze pozorovat tendenci k omezování mn. č. počítaného ve prospěch prostého i u nízkých čísel: *два орла* je rovnocenné s *два орли*, *пет денара* s *пет денари*; u jednoslabičných po číslovkách základních jen *три моста* atd.: ale, nejde-li o číslovku základní, *неколку мостови*, a také *тројца членови* atp.

* Pojem mluvnické „bytnosti“ v mak. neexistuje; není rozdílu mezi podst. jm. životnými a neživotnými; v. § 3.1 pozn.

Užívání (nebo nepoužití) mn. č. počítaného je motivováno zvykově (zvláště časté je po číslovce *два* a drží se v ustálených rčeních). stylisticky, zřetelem na libozvuk, potřebami rytmu a rýmu v básnickém jazyce; při menších číslech se ho užívá častěji než při velkých, při krátkých, zvláště jednoslabičných (v jedn. č.) podst. jm. častěji než při dlouhých. Jindy hrají jistou úlohu slovtvorné typu: velmi zřídka se ho užívá při víceslabičných podst. jm. na *-ец*: *прозорец – два прозорци* = mn. č. prosté 'dvě okna', podobně u slova *месец – седум месеци* 'sedm měsíců'). Mn. č. počítaného se neuvžívá u substantív uvedených výše v § 3.2.1.1 *Ac* (včetně tam zmíněných výjimek); tedy jen: mn. č. prosté: *два Срби, граѓани, Македонци*. – Jindy mají na výběr tvarů vliv okolnosti syntaktické. Stojí-li u podst. jm. přívlastek nebo přístavek, užívá se takřka výlučně mn. č. prostého, např.: (s přívlastkem:) *два млади орли, три големи крстови* 'tři velké kříže', případy jako *три големи крста* jsou vzácné; (s přístavkem vždy jen:) *два пци чувари* 'dva hlídačí psi' (doslovně: 'dva psi hlídačí'). – Spojení jako *три (четири . . .) сина* 'tři (čtyři . . .) synové' jsou sice možná, ale u osob se užívá spíše sběrných číslovek *двајца, тројца . . .* (v. § 6.2.3), po nichž se počítaného mn. č. neuvžívá nikdy; tedy (mn. č. prosté:) *тројца (четворица . . .) синови* atd. – U slova *ден* jsou tvary *два (три . . .) дена* a *два (три . . .) дни* stejně běžné, druhá forma mn. č. prostého (*денони*) se v těchto spojeních neuvžívá.

3.2.2.3. Poznámky. Přídavná jména nemají ve spojení s podst. jm. v č. mn. počítaném žádné zvláštní tvary, mají jen obvyklé formy č. mn. prostého, tedy: *два млади орли* (podst. jm. v mn. č. prostém), popřípadě *два млади орла* 'dva mladí orli' (nikoli tedy srbskocharvátský typ *два млада орла).

Pro praxi: Nechybíme, nebudeme-li počítaného mn. č. užívat vůbec; mn. č. prosté je plně a správně zastupuje vždycky.

3.2.3. Množné číslo sběrné (pluralis collectivus – *збирна множина*).

1. Mn. č. sběrné se tvoří u podst. jm. všech tří rodů nejčastěji příponou *-je*; končí-li podst. jm. v jedn. č. na samohlásku, pak se tato samohláska odsouvá: (muž. rod:) *клас* 'klas' – *класје*, (žen. rod:) *трева* 'tráva' – *тревје*, 'рж' 'žito' – 'ржје', (stř. rod:) *перо* 'pero' – *перје*.

Tato přípona může znít také *-ja*; mezi oběma tvary, *-je* a *-ja*, není významového rozdílu: (muž. rod:) *сноп* 'snop' – *снопје* i *снопја*, (stř. rod:) *жито* 'obilí (!)' – *житје* i *житја* (*гумно* 'humno' má: *гумења*). U podst. jm. žen. rodu se *-ja* neuvžívá (*-a* příliš připomíná jedn. č.); zato, zdá se, je *-ja* značně běžné u rodu stř. (kde *-a* je pro mn. č. příznačné).

Poznámka. Úzus je rozkolísán; nikdy nechybíme, užitíme-li koncovky *-je*.

2. Některá jednoslabičná podst. jm. muž. rodu tvoří mn. č. sběrné příponou *-шта*: *град* 'město' – *градишта*, *крај* – *краишта*, *рид* 'kopc' – *ридишта* i *ридје* (mn. č. prosté: *ридови*). V těchto případech však význam mn. č. sběrného a prostého často splývá, takže *краишта*, *патишта* 'cesty'. . . lze považovat i za mn. č. prosté (v. § 3.2.1.1 *C/1*, o neutrech srov. § 3.2.1.3/1 – *výjimky*).

3.2.3.1. Hláskové změny v slovním základu:

a) *т + j* se mění v *ќ*: *прат* 'prut' – *праќе*, *работа* 'práce, záležitost' – *рабоќе*. U stř. rodu na *-о* však zůstává *-тј-*: *жито* 'obilí' – *житје*, *блато* – *блатје* 'blata'.

b) *д + j* se mění v *ѓ*, ale jen u podst. jmen zakončených v jedn. č. na *-да*: *вода* – *воѓе*, *грамада* 'hromada' – *грамаѓе*, *ливада* 'louka' – *ливаѓе*, *ограда* 'ohrada' – *ограѓе*; jinak zůstává *-дј-*: *рид* 'korec' – *ридје*, *брдо* 'hora' – *брдје*.

c) *н + j* se mění v *њ*: *гребен* 'hřeben' – *гребење*, *камен* – *камење* i *камења*, *година* 'rok' – *годиње*.

Розпáтка. *л + j* zůstává nezměněno (nepřechází v *љ*): *крило* 'křídlo' – *криље*.

d) *ст + j* se mění v *сј*, *зд + j* pak v *зј*: *лист* – *лисје* 'listí', *грозд* 'hrozen' – *грозје* 'hrozny, hroznové víno'.

3.2.3.2. Mn. č. sběrné je sice jedním z typických jevů mak. mluvnice a je to tvar nepochybně živý, ale zdaleka se netvoří od všech podst. jmen; je omezeno u slov domácích a takřka neznámo u nových slov cizích (je to tedy kategorie neproduktivní). Mn. č. sběrné se netvoří:

a) Od slov, která mají sama sebou kolektivní význam (srov. § 3.2.3.3). např. *учителство*, *челад* 'děti (jedné rodiny)', anebo naopak, kde kolektivní plurál je těžko představitelný, např. *маса* 'stůl' má jen mn. č. *просте* – *маси* 'stoly'.

b) Od názvů příbuzenských vztahů, jako *брат* 'bratr' (*браќа* je z dnešního hlediska mn. č. *просте*), *братучед* 'bratranec', *тест* 'tchán (otec manželčin)', *девер* 'švagr (bratr manželův)', *сестра* apod.

c) Od podst. jm. na *-ин* a *-ец* (uvedených v § 3.2.1.1 Ac).

d) Od podst. jm. rodu muž. na samohlásku (výjimka: *старешина* 'stařešina, náčelník' – *старециње*).

e) Od podst. jm. rodu žen. na *-ија* (*тешкотија* 'obtíž, potíž', apod.)

f) Od podst. jm. stř. rodu na *-е* (*поле*, *море*, *боиште*, *сирење* 'sýr' atd.).

g) Od podst. jm., kde by připojením *-j-* vznikly hláskové skupiny v jazyce neobvyklé; snad by to byly např. kombinace *к, г, х, ќ, ц* (a jiné?) + *j*: *облак*, *момок* 'hoch', *јаболко*, *драг* 'žerd', *плуг* 'pluh', *монах* 'mnich', *успех* 'úspěch', *куќа* 'dům', *ноќ* 'noc', *венец* 'věnec' (srov. výše pod c) atp.

h) U podst. jm. přejatých, která se dosud cítí jako cizí slova, např. *метар* 'metr', *министар* 'ministr', *виртуоз* apod. (Neplatí to pro přejatá slova dávno zdomácnělá, např. *ливада* 'louka' – *ливаѓе*).

i) U celé řady jiných slov: podle současného stavu bádání nelze rozsah možností tvoření mn. č. sběrného přesně vymezit. Tak např. podst. jm. *двор* 'dvůr' tvoří mn. č. sběrné *дворје* (mn. č. *просте* zní *дворови*), ale podst. jm. *збор* 'slovo' má jen mn. č. *просте зборови*, ač např. němčina ukazuje, že kolektivní chápání je tu dobře možné: *die Wörter* = '(jednotlivá) slova', *die Worte* = '(souvisle pronesená) slova, „soubor (pronesených) slov“'.

Koneski ve své Gramatice poznamenává, že u muž. rodu se mn. č. sběrné častěji tvoří od jednoslabičných než od víceslabičných slov (*Gramatika*, 254, § 62/2) a že u podst. jm. žen. rodu zakončených na souhlásku se tvoří žřídka (*ржје*) 'žita', *Gramatika*, 258, § 66); jinak poznamenává jen velmi všeobecně, že se mn. č. sběrné tvoří „od dosti velkého počtu podstatných jmen“ (tamtéž).

3.2.3.3. Význan mn. č. sběrného.

Mn. č. sběrné má význam hromadný, kolektivní („sběrný“). Vyjadřuje mnohost ne jako součet jednotlivých pojmů, ale jako jejich souborný celek; je to jakoby „singulár plurálu“, mn. č. významově pojaté jako „jednotné“. Lze to přibližně osvětlit některými příklady ve srovnání s češtinou:

Jedn. č.:	Mn. č. prosté:	Mn. č. sběrné:
ливада = 'louka'	ливади = 'louky'	ливаге = 'luka'
лист = 'list'	листови = 'listy (např. v knize)'	лисје = 'listí'
даб = 'dub'	дабови = '(jednotlivé) duby'	дабје = 'doubí, doubrava'
камен = 'kámen'	— (netvoří se)	камење = 'kamení' (-ња)

Nejsou však řídké případy, že hranice mezi mn. č. prostým a sběrným je plynulá, neurčitá, a že mn. č. sběrné přebírá funkci mn. č. prostého (srov. příklad *камење*, -ња a §§ 3.2.1.1 C/1 a 3.2.1.3/1).

Poznámka. Ve spisovném jazyce mak. jsou tvary mn. č. sběrného mluvnicky vždy prvním množným číslem – jako čes. *luka* v uvedených příkladech; ukazuje to mluvnická shoda, např.: *жолтите* (mn. č.) *лисје се убави* (mn. č.) 'žluté listí je hezké' (nikoli snad: **жолто-то лисје е убаво* – jako je tomu v češtině).

3.2.3.4. Podst. jm. pomnožná (pluralia tantum) jsou v mak. řídká (*очила* 'brýle', *анали* 'anály'); slova *кола* 'vůz; auto' a *врата* 'dveře' jsou podst. jm. žen. rodu v č. jednotném: *вашата кола е добра* 'váš vůz je dobrý', *главната врата беше затворена* 'hlavní dveře byly zavřeny'. Výjimkou jsou však hojná vlastní jm. místní typu *Колари*, *Кавадарци*, *Пештани*, *Требеништа*, *Мешеишта*. Tato místní jm. pomnožná mají mluvnickou shodu jako kdyby to byla podst. jm. stř. rodu v jedn. č.: *целото Пештани се вознемирило* 'celé Peštany se znepokojily', *целото Требеништа беше заинтересирано* 'celá Trebeništa měla zájem' – předpokládá se tu vypuštěné slovo *село* 'vesnice', ale platí to dále i tehdy, když se místo stane městem (ačkoli *град* 'město' je muž. rodu).

Poznámka. Podst. jm. vlastní v čísle jedn. mají však obvyklou shodu: *целиот Охрид . . . , целата Битола . . . , целото Берово*. – Pomnožná podst. jm. obecná (apelativa) mají ovšem obvyklou shodu, tj. v. mn. č.: *средновековните анали му биле главен источник* 'středověké anály mu byly hlavním pramenem'.

3.3. Pád (casus – падеж).

Mak. tvoří od základu, který my nazýváme nominativem (1. pád) jedn. čísla, jen jeden pád v našem slova smyslu, totiž vokativ (= čes. 5. pád, „voláme“) jedn. čísla (v mn. č. je vok. vždy roven nominativu). Ostatní pády se tvoří beze změny nominativu pomocí předložek: v „genitivu“ (2. pád) se obvykle používá předložky *на*, někdy *од*: *врата на куќа, врата од куќа* ‘dveře domu’, v „dativu“ rovněž *на*: *ќе ѝ го дадам тоа на мајка ми* ‘dám to matce’). Srov. franc. gen. *de la femme*, dat. *à la femme*, ital. *della donna, alla dona*, event. angl. *of the woman, to the woman*. Podrobně o tom v. v §§ 3.3.2 – 3.3.7.

3.3.1. Vokativ (vocativus – вокатив).

3.3.1.1. Muž. rod:

A. U podst. jm. zakončených na souhlásku se vok. tvoří koncovkou *-e* nebo *-y* (srov. čes. *pan-e, bratř-e, syn-u, hoch-u, morav. dial. orač-u*). Tyto koncovky se střídají značně nepravidelně, takže lze podat jen velmi všeobecný přehled. Přibližně lze říci, že *-y* je častější u jednoslabičných, *-e* pak u víceslabičných.

1. Jen *-e* mají:

a) Vlastní jména, např. *Иван – Иване, Милош – Милоше, Лазар – Лазаре*, (jméno řeky:) *Вардар – Вардаре* atd.

b) Obyvatelská jména na *-ин* (v. § 3.2.1.1 Aс): *Србин – Србине* ‘Srbe’, *Турчин – Турчине* ‘Turku’, *граѓанин – граѓанине* ‘měšťane’ (nepatří to však o jménech na *-ец*, jako *Македонец, скопјанец*, v. dále v odst. 6).

c) Podst. jm. na *-ец* s pohyblivým *-e-* (v. § 3.2.1.1 Ab): *старец – старче, борец – борче* ‘bojovníku’, *отец – оче* (oslovení kněze): ale – s nepohyblivým *-e-*: *месец – месече* (i *месецу*) ‘měsíci’, (podobně na *-y*, v. dále odst. 2 a 3: *подлец – подлецу* ‘podlý člověče’, *мудрец – мудрецу* ‘mudrci’).

d) Nová cizí slova, např.: *директор – директоре, професор – професоре, генерал – генерале, капетан – капетане, академик – академиче* apod. (Stará a zdomácnělá přejatá slova mohou kolísat: *калуѓер – калуѓере* i *калуѓеру* ‘mnichu’, *монах – монаше* i *монаху* ‘mnichu’.)

e) Slova knižní povahy, knižního, úředního nebo vyššího stylu, i když by třeba jinak mělo *-y* převládat; srov. dále odst. 3 – podst. jm. na *-к*, např. *началник – началниче* ‘náčelníku’, *пратеник – пратениче* ‘poslanče’, *духовник – духовниче* ‘duchovní’, *војник – војниче* (i *војнику*) ‘vojíne, vojáku’.

f) Slova *Бог – Боже* ‘Bože’, *поп – попе* ‘kněže, pore’, *кум – куме* ‘kmoťe’.

2. Jen *-y* mají:

a) Podst. jm. na *-ж, -ш, -ч, -њ, -ј*, např. *маж – мажу* ‘muži’, *еж – ежу* ‘ježku’, *келеш – келешу* ‘holobrádku’ (v. však dále v odst. 6), *копач – копачу* ‘koráči’, *крај – крају* ‘kraji’.

b) Podst. jm. jednoslabičná na -с, -з: *пес* – *песу* ‘pse’, *мраз* – *мразу* ‘mraze’, *кнез* – *кнезу* ‘kníže’ (ale u Serpenkova arch. *кназе*).

c) *Свер* ‘zvíře’ má jen *сверу*.

3. Ostatní podst. jm. mívají koncovky obě, např.: *син* – *сине* i *сину* ‘synu’, *брат* – *brate* i *брату* ‘bratře’ (v. též odst. 6, pozn. 2), *зет* – *зете* i *зету* ‘zeti’, *крал* – *крале* i *краву*, *вол* – *воле* i *волу* (v. však na konci odstavce), *човек* – *човече* i *човеку* ‘člověče’, *мачор* – *мачоре* i *мачору* ‘kocoure’: v rovnováze jsou paralelní vokativy na -e a -y u dvojslabičných domácích slov na -ар (o cizích v. výše, odst. 1d): *овчар* – *овчаре* i *овчару* ‘ovčáku’, *дрвар* – *дрваре* i *дрвару* ‘dřevaři’, *опинчар* ‘řemeslník zhotovující opránky’ – *опинчаре* i *опинчару*. – U jednoslabičných podst. jm. na -к, -г, -х, -в (když -в odpovídá čes. *ch*, v. § 2.3.4a) bývá spíše -у, např. *внук* – *внуку*, *волк* – *волку* (i *волче*) ‘vlku’, *јунак* – *јунаку* (i *јуначе*), *бег* ‘turecká hodnost’ – *бегу* (i *беже*), *монах* – *монаху* (i *монаше*) ‘mnichu’, *Влав* ‘Vlach = Arumun’ – *Влаву* (i *Влаше*). avšak *враг* – častěji *враже* než *врагу* ‘čerte’: slova knižní povahy a vyššího stylu mají však jen -e (v. výše, odst. 1e). – U slov, jež mívají zdobněliny na -e, je tendence k vok. na -у, aby se obě formy rozlišily: *вол* ‘vůl’ má jednoznačný vok. *волу* ‘vole’, zatímco *воле* může být i nom.-vok. zdobnělého *воле* ‘volek/volku’.

4. Slovo *Господ* ‘Hospodin’ má vok. *Господи* a *Господе*.

5. Slovo *синко* ‘synku, synáčku’ a *душко* ‘dušičko’ (obě muž. rodu) se užívá jen ve vok.

6. Vokatív je v mak. živý a často užívaný tvar, ale přece jen lze místo něho užít nominativu, např. *човек!*, *Стојан!*, *Атанас!*; často tomu tak bývá zvláště u nových cizích slov, např. *идиот!* (ač i *идиоте!* je možné), *демагог!* Jazyk se vyhýbá vokativním formám u slov na -уш, jako *Пантуш* (vlastní jméno), a u slov, kde tvar by splýval se zdobnělinou (srov. *вол* odst. 3), např. *селанец* ‘sedlák’, *Македонец*, *велешанец* ‘Veleşan, obyvatel města Velesu’ (*селанче* je zdobnělina stř. rodu, podobně *Македонче*, *велешанче*; srov. výše, odst. 1b, c). Nahrazování vokativu nominativem má spíše tendenci vzestupnou.

Пoznámky. (1) Oslovení *другар секретар!* ‘soudruhu sekretáři’ bylo úřední. V starším jazyce je doloženo též *друже секретар* (srov. čes. lidové *pane učitel!*). – (2) *Брат* ‘bratr’ má *brate*, *брату*, oslovujeme-li rodného bratra; v přeneseném významu (oslovujeme-li člověka, jenž není naším rodným bratrem) se užívá *брат!*

7. Hláskové změny v slovním základu.

a) Před koncovkou -e se *к* a *ц* mění v *ч*, dále *г* a zřídka *з* v *ж*, a konečně *х* a *в* (odpovídá-li čes. *ch*, v. § 2.3.4a) v *ш*: *човек* – *човече*, *борец* – *борче* ‘bojovníku’, *Бог* – *Боже* ‘Bože’, *дух* – *душе*, *Влав* – *Влаше* ‘Vlachu (Arumune)’.

b) U obou koncovek se pohyblivé vokály (srov. §§ 2.3.6, 2.3.6.1) vypouštějí v těch případech, kde se vynechávají i při tvoření mn. č. (v. §§ 3.2.1.1 *Ab* a 3.2.1.1 *Bd*, pozn. 1), avšak slova jednoslabičná samohlásku

podrůžují (srov. § 3.2.2.1); příklady: (-e-:) *орел* – *орлу*, (-o-:) *добиток* – *добитку*, (-a:) *Петар* – *Петре* 'Petře', (-и:) *огин* – *огну* 'ohni'; avšak *пес* – *песу* 'pse', *ден* – *дену* 'dni', (-o-:) *сон* – *сону* 'sne'.

с) Jiné změny: *врабец* – *врапче* (v. § 1.3.1), *отец* – *оче*.

В. Podst. jm. na -a tvoří vok. jako podst. jm. rodu žen. (v. § 3.3.1.2 А): *војвода* – *војводо*, *старешина* – *старешино*, *слуга* – *слуго* 'sluho', *Коста* (osobní jméno) – *Косто*, *Груица* (osobní jméno) – *Груице*. – U cizích slov typu *колега* se užívá i v oslovení skoro výhradně nominativu.

Turecké výpůjčky na -(ц)ија tvoří vok. zpravidla odsunutím koncového -ја: *челебија* – *челеби* 'mladý pane', *бојација* – *бојаци* 'barvíři', (х)ација 'hadži (moslemský poutník do Mekky)' – (х)аци apod. (avšak i oslovení *бојација!* je možné).

С. Vok. podst. jm. rodu muž. na -o, -e, -и se rovná nominativu: *чичко!* 'strýčku', muž. jména *Велко!*, *Драже!*, *Драги!*, *Хари!*

3.3.1.2. Žen. rod:

А. Zakončená na -a:

1. Obvykle se vok. tvoří koncovkou -o, před níž se -a odsouvá: *сестра* – *сестро*, *жена* – *жено*, *невеста* – *невесто* 'nevěsto', *душа* – *душо* 'duše', *Ангелина* – *Ангелино*, *Благуња* – *Благуњо* (ženská vlastní jména).

2. Koncovka -e bývá:

a) U podst. jm. na -ца, např.: *мајчица* – *мајчице* 'matičko', *сестрица* – *сестрице* 'sestřičko', *магарица* – *магарице* 'oslice' (ale i *лисица* – *лисице* 'liško', *кукавица* – *кукавице* 'kukačko', *Милица* [žen. jm.] – *Милицо* i *Милице* atd.).

b) Běžně bývají obojí tvary u slov na -ја i -ка, např.: *Марија* – *Маријо* i *Марије*; *сестричка* – *сестричко* i *сестричке*, *домаќинка* – *домаќинко* i *домаќинке* 'hospodyně, paní domu', *Бугарка* – *Бугарко* i *Бугарке* 'Bulharko', *Србинка* – *Србинко* i *Србинке* 'Srbko', *Јаглика* (žen. jm.) – *Јаглико* i *Јаглике*.

U osobních jmen (ženských) na -ка je však vokativní koncovka -e, jestliže vokativ na -o by zněl stejně jako znějí podobná jména muž., např. *Ратка* – *Ратке* (existuje muž. jm. *Ратко*), *Василка* – *Василке* (existuje muž. jm. *Василко*).

с) Podst. jm. *сваќа* 'matka snachy, spolutchýně' má vok. vždy jen *сваќе*.

Рознiтка. U podst. jm. rodu žen. na -a se vok. nahrazuje nominativem (*красица!* místo *красице!* 'královno' apod.) méně často než je tomu u rodu muž. (srov. § 3.3.1.1 А/6); u pových cizích žen. jmen vlastních je to však běžný jev: *Емилија!*, *Мимóза!*, *Лиза!* apod.

В. Podst. jm. žen. rodu zakončená na souhlásku netvoří zvláštní vok.: *радост (моја)!* '(má) radosti', *љубов (моја)!* '(má) láska'.

3.3.1.3. Střední rod:

U všech podst. jm. stř. rodu je vokativ roven nominativu: *злато (мое)!, сонце (мое)!* '(mé) slunce!', *какадý!*

3.3.2. Genitiv a dativ (čes. 2. a 3. pád).

Oba splývají v mak. v jediném pádu; tvoří se – bez rozdílu rodu a čísla – předložkou *на*: (čes. gen. :) (*двадесеттите години на нашиот век* '(20. léta) našeho století', (*улиците на старите градови* '(ulice) starých měst', (*повез на оваа книга* '(vazba) téhle knihy', (*брегови на Охридското Езеро* '(břehy) Ochridského jezera', (*некои песни на Блаже Конески* '(některé básně) Blaže Koneského'; – (čes. dat. :) (*таткото му подари убав часовник на својот син* '(otec daroval krásné hodinky) svému synu', (*тоа ќе му го кажам на некој мудар човек* '(řeknu to) nějakému moudrému člověku', (*се посветува големо внимание на индустријата* '(mnoho pozornosti se věnuje) průmyslu'.

3.3.2.1. Čistě genitivní vztah lze vyjádřit také předložkou *од*, např.: *нога од масата* 'noha (od) stolu', *брат од неговата жена* 'bratr jeho ženy' (srov. čes. lid. *bratr od jeho ženy*), *малечко од тигар* 'mládě tygra, tygří mládě' (srov. čes. lid. *mládě od tygra*). – Předložky *од* se může s výhodou použít zvláště v případech, kde by se nepřehledně a nelibozvučně kupily genitivy s předložkou *на*, anebo v případech, kde je třeba odlišit genitiv a dativ, např.: *творештвото на писателите од првата половина на нашиот век* 'tvorba spisovatelů (1. gen.) první poloviny (2. gen.) našeho věku (3. gen.)'; *на сите специјалисти им препорачав еден нов метод од нашиот соработник* 'doporučil jsem novou metodu našeho spolupracovníka (gen.) všem odborníkům (dat.)'. – Podobně je tomu i v těch případech, kde je třeba odlišit pouhý gramatický význam předložky od jejího plného lexikálního významu (v. násl. pozn.), např. *грло од шише* 'hrdlo láhve' (*грло на шише* by se mohlo pochopit i jako 'hrdlo na láhvi').

Пoznámky. (1) Jestliže je podst. jm. rozvito přívlastkem nebo i několika přívlastky, předložka stojí na začátku tohoto rozvitého celku, např. (*судбината на обата наши драги пријатели* '(osud) obou našich milých přátel'. – (2) Předložky *на* a *од* mají v těchto případech čistě mluvnický význam, vyjadřují to, co v češtině vyjadřuje genitivní nebo dativní koncovka; spojení předložky a jména překládáme do češtiny prostým, bezpředložkovým genitivem nebo dativem. Zároveň se však mohou obě tyto předložky používat i ve svém vlastním, plném významu: *лебот лежи на масата* 'chléb leží na stole', *да останат на ручек* 'at' zůstanou na oběd', *задоцни на заседанието* 'zpozdil se na schůzi', *се оддалечуваме од Охрид* 'vzdalujeme se od Ochridu'. – (3) O vyjadřování čistě dativního vztahu v. též §§ 3.3.6, 3.3.6.1.

3.3.3. Český instrumentál bez předložky se v mak. vyjadřuje nejčastěji předložkou *со* 's, se', znamená-li nástroj (prostředek) slovesného děje, anebo prostým nominativem, vyjadřuje-li doplněk: *го удри со камен* 'udeřil ho kamenem' (nástroj); *дрводелец сече со секира* 'tesař seká sekou' (nástroj); – *неговиот татко беше учител* 'jeho otec byl učitelem' (doplněk), *таа е сестра на мојот пријател* 'je sestrou mého přítele' (doplněk).

Poznámka. Lokálu se v češtině užívá výlučně jen s předložkami; proto jeho mak. ekvivalenty nepůsobí Čechu obtíže.

3.3.4. Akuzatív je především pádem přímého předmětu (na otázku *koho, co?*). V mak. má tvar shodný s nominativem, akuzativní význam je zřejmý ze slovosledu (*podmět = nominativ + sloveso + přímý předmět = akuzatív*) a obvykle i ze souvislosti a ze situace: *коњот пие вода* 'kůň pije vodu (akuz.)', *тој ни создаде грижа* 'on nám udělal starost (akuz.)', *ловецот забележил орел* 'lovec zpozoroval orla (akuz.)', *инженерот проектира нов мост* 'inženýr projektuje nový most (akuz.)', *студира математика* 'studuje matematiku (akuz.)', *бара легло* 'hledá lůžko (akuz.)'. (Srov. též oba násl. odstavce.)

3.3.5. Tzv. závislý tvar (*зависна форма*)

U osobních jmen mužských končících na souhlásku, na *-o*, *-e* a *-и* (nikoli na *-a*) je možno ve všech pádových významech kromě nominativního užít tvarů na *-a*, které připomínají čes. genitiv nebo akuzatív, event. čes. kategorii podst. jmen životných. Totéž platí o podst. jm. vyjadřujících příbuzenské vztahy; o některých omezeních v. dále v §§ 3.3.5.1, 3.3.5.2.

Tvoření:

	(Obvyklý) nominativ:	Závislý tvar:
Na souhl.:	Стојан (muž. jm.)	Стојана
	брат 'bratr', зет 'zet'	брата, зета
-o:	Душко (muž. jm.)	Душка
	татко 'otec', дедо 'děd'	татка, деда
-e:	Блаже (muž. jm.)	Блажета
	чиче 'strýček'	чичета
-и:	Драги (muž. jm.)	Драгија (dial. ochr.)

Příklady: *го видов Стојана* 'viděl jsem Stojana', *пријателите на Стојана* 'Stojanovi přátelé, přátelé Stojana', *сестрата од Стојана* 'Stojanova sestra, sestra Stojana', *зборував со Стојана* 'mluvil jsem se Stojanem', *го сретнав Петрета* 'potkal jsem Petra (Petříka, nom. Петре). – Závislý tvar podst. jm. na *-e* se končí na *-ета* (чичета, Блажета), nikoli na pouhé *-a*.

3.3.5.1. U podst. jm. označujících rodinné vztahy platí toto omezení: u slov na souhlásku lze užít závislého tvaru jen tehdy, stojí-li slovo se zájmeny *ми, ти, си, му, ѝ, ни, ви, им* (= 'můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich', v. § 5.1.6.8): *добро го знаеш брата ми* 'dobře znáš mého bratra', *што му рекоа на мажа ти* 'co řekli tvému muži', *зборував со сина му* 'mluvil jsem s jeho synem', *го нашол зета си* 'našel svého zetě', *тоа го добивме од братучеда ни* 'dostali jsme to od našeho bratrance' atd.

3.3.5.2. Užívání závislého tvaru není závazné; lze říci *ке го замолам Стојана* i *ке го замолам Стојан* 'poprosím Stojana', *го поканивме деда ни* i *го поканивме дедо ни* 'pozvali jsme našeho dědečka'. – Nikdy nelze použít závislého tvaru, stojí-li při jménu přístavek (titul apod.), od něhož se tato forma nedá tvořit: lze říci *побарај го Саздова* 'vyhledej Sazdova', ale jen *побарај го професорот Саздов* 'vyhledej profesora Sazdova', *побарај го Саздов, директорот на семинарот* 'vyhledej Sazdova, ředitele semináře', *зборувај со Саздов, нашиот пријател* 'promluv se Sazdovem, naším přítelem'.

3.3.6. Akuzatív a datív podst. jmen určitých (determinovaných).

Mak. má pro tyto případy zvláštní vyjádření: je to tzv. zdvojování předmětu (*удвојување на објектот*). Podst. jména určitá jsou: 1. vlastní jm. osobní a místní, 2. apelativa (podst. jm. obecná) se členem (v. §§ 3.4; 7), 3. podst. jm. s přívlastkem *овој* 'tento', *тој* 'ten' *оној* 'onem', *кој* 'který', *чиј* 'čí' (srov. §§ 5.4.1.1 *pozn.* a 5.4.2), *секој* 'každý' apod. (nikoli však – samozřejmě – s přívlastkem *еден* 'jeden', *некој*, *некаков* 'nějaký' apod., protože tyto přívlastky jasně ukazují na neurčitost; odpovídají něm., franc., ital., angl. neurčitému členu – *ein, un, a*; také zájmena *никој*, *никаков*, *ниеден* 'žádný, nijaký' nejsou určující).

V těchto případech je mluvnický předmět vyjádřen zcela jednoznačně, ne však koncovkou, ale přidaným zájmenem osobním 3. osoby. Toto zájmeno (nepřízvuchné) stojí vždy těsně před všemi tvary slovesnými, kromě rozkazovacího způsobu a přechodníku, kdy stojí těsně za nimi (v. § 10). Do češtiny se toto zájmeno nepřekládá, lze říci, že má stejnou hodnotu jako příslušná čes. pádová koncovka (akuzativní nebo dativní).

K vyjádření přímého předmětu (akuzatívu) slouží tyto zájmenné tvary: pro muž. rod *го* (odpovídá čes. 'ho'), pro žen. rod. *ја* ('ji'), pro stř. rod. *го* ('je'), pro mn. č. všech rodů pak *ги* ('je'); jsou to akuzativy zájmen *тој, таа, тоа*, mn. č. *тие* ('on, ona, ono; oni–ony–ona', v. v kapitole o zájmelech, §§ 5.4.1 a násl.). Akuzativní význam je tím přesně a jednoznačně vyjádřen. – Příklady: *го видов овчарот* 'viděl jsem (toho, známého, určitého) ovčáka', ale *видов овчар* 'viděl jsem (nějakého) ovčáka', *вчера ја баравме нашата стара учителка* (člen je *в нашата*) 'včera jsme hledali naši starou učitelku', *не го барав ова перо, туку ендо друго* 'nehledal jsem tohle pero, ale jiné', *добро ги знам двете езера, Охридското и Преспанското* (člen je *у две*) 'dobře znám obě jezera. Ochridské i Prespanské'.

– Vlastní jména místní i osobní jsou určitá sama sebou: je jen jeden Ochrid, jedna Praha, každý Petr a každá Biljana jsou neopakovatelné pojmy; proto: *го сакам Охрид* 'mám rád Ochrid', *ја паметиме Прага* 'pamatujeme Prahu', *ќе го посетиме Скопје* 'navštívíme Skopje', *нема да го преми-неме Пештани* 'nepřejdeme Peštany', *таткото не го викаше Јован(а), туку ја викаше Радмила* 'otec nevolal Jana, ale volal Radmilu'.

K vyjádření nepřímého předmětu (datívu – v tomto případě je to „vlastní“ datív na otázku *кому, чему?*, který nesplývá s genitivem) slouží tyto zájmenné tvary: pro muž. a stř. rod *му* (odpovídá čes. 'mu'), pro žen. rod *и* ('jí'), pro mn. č. všech rodů *им* ('jim'); jsou to tvary pro gen.-dat. zájmen *тој, таа, тоа, тие*, ale v tomto případě mají výrazně dativní funkci. Příklady: *му реков на овчарот* 'řekl jsem (tomu, určitému) ovčákovi', na rozdíl od (staršího) *реков на овчар* 'řekl jsem (jednomu, nějakému) ovčákovi', viz však § 3.3.6.1; *не доверувај му на кученцево* 'nevěř tomuhle pejskovi'.

3.3.6.1. V dnešním jazyce se však nepřímý (dativní) předmět běžně zdvojuje i u podst. jm. neurčitých, jestliže je neurčitost vyjádřena výrazy, které mají funkci neurčitého členu (*еден, некој*, viz § 5.7 – poznámky): *му реков на еден (на некој) овчар* 'řekl jsem jednou (nějakému) ovčákovi', *купил билети и им ги дал на некои студенти* 'koupil lístky a dal je některým studentům'; podobně je tomu, váže-li se k podst. jménu vztážná věta: *не му завидувам на добар пеач што има голем успех*.

3.3.6.2. Datív se může vyskytovat jako nepřímý předmět i u zvratných sloves. Zvratné zájmeno *се* tvoří se slovesným tvarem nedělitelný celek, proto stojí dativní zájmena před ním: *не можеш да и се спротивставиш на вистината* 'nemůžeš odprogovat pravdě', *не можеме на тоа да му се начудиме* 'nemůžeme se tomu vynadivit'; podobně v rozkazovacím způsobu a v přechodníku: *не и се чуди на таа стара мајка* 'nediv se té staré matce', *лутејќи им се на наивните луѓе, нема да им помогнеме* 'když se zlobíme (zlobíte se) na naivní lidi, nepomůžeme jim'. – (Pro akuzativní *го, ја, ги* to nepřipadá v úvahu, poněvadž zvratná slovesa nemohou mít přímý, akuzativní předmět.)

3.3.6.3. Setkají-li se dativní a akuzativní zájmeno, stojí dativní na prvním místě: *им го покажа на родителите свидетелството* 'ukázal vysvědčení rodičům'

Poznámka. Tohoto zdvojení předmětu se používá také u zájmen osobních (*го ... него*), ukazovacích a vztážných (v. §§ 5.1.5/2 5.2.3, 5.3.1.1, 5.4.1.1 a 10).

3.3.7. České pády předložkové nepůsobí obtíž. Třeba jen pamatovat, že mak. neskloňuje koncovkami, a že tedy všechny předložky se pojí se základním tvarem – s „nominativem“: *на маса* 'na stole', *во Охрид* 'v Ochridě', *над езеро* 'nad jezerem' i 'nad jezero', *кај родителите* 'u rodičů', *со пријателите* 's přáteli', *зад секоја куќа* 'za každým domem' atd. (u zájmen se pojí s tvarem akuzativním, v. §§ 5.1.4. *pozn.* 4; 5.1.5/1b; 5.2.3).

3.4. Kategorie určitosti (determinatio – определеност).

Podst. jm. (a mluvnická jména vůbec) jsou v mak. buď v podobě neurčité [човек, жена, поле, градови = '(nějaký, jeden) člověk, (nějaká, jedna) žena, (nějaké, jedno) pole, (nějaká) města', něm. *ein Mensch, eine Frau, ein Feld, Städte*, angl. *a man, a woman, a field, towns*, franc. *un homme, une femme, un champ, des villes*, ital. *un uomo, una donna, un campo, città*] nebo ve tvaru určitém [човекот, жената, полето, градовите = '(ten) člověk, (ta) žena, (to) pole, (ta) města', něm. *der Mensch, die Frau, das Feld, die Städte*, angl. *the man, the woman, the field, the towns*, franc. *l'homme, la femme, le champ, les villes*, ital. *l'uomo, la donna, il campo, le città*]. Připojovaná slabika *-от, -та, -то, -те* je určitý člen. Mak. však užívá ještě dvou dalších určitých členů: *-ов, -ва, -во, -ве* a *-он, -на, -но, -не*; *човеков, женава...* znamená 'tento člověk, tato žena...' [něm. *dieser Mensch, diese Frau...*, angl. *this man, this woman...*, franc. *cet homme(-ci), cette femme(-ci)...*, ital. *quest'uomo, questa donna...*]; *човекон, женана...* 'onen člověk, ona žena...' (něm. *jener Mensch, jene Frau...*, angl. *that man, that woman...*, franc. *cet homme-là, cette femme-là...*, ital. *quell'uomo, quella donna...*). – Podrobněji v o tom v § 7.

3.5. Stupňování (gradatio – степенување).

Uvádívá se, že mak. podst. jm. se může také stupňovat: *Драги е јунак, Душко е појунак, Хари е најјунак* 'Dragi je junák, Duško je (ještě) větší junák, Chari je největší junák'; srov. §§ 4.4 a násl., zejména 4.4.3.

4. PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADJECTIVA – ПРИДАВКИ).

4.1. Rod a číslo.

Rod je trojí: mužský, ženský, střední – jako u podst. jm.; zatímco však každé podst. jm. náleží jedinému rodu, může každé příd. jm. tvořit všechny tři rody ve shodě s rodem podstatného jm., k němuž náleží. Mluvnické číslo je dvojí jako u podst. jm., jednotné a množné; mn. č. je jen jedno, prosté (počítané a sběrné u příd. jm. neexistuje).

4.1.1. V češ. rozeznáváme příd. jm. jmenná a složená; jmenné tvary jsou *bos, bosa, boso, bosí . . . , hotov, hotova, hotovo, hotoví . . . , veden, vedena, vedeno, vedení . . . , bit, bita, bito, bití . . .* (poslední dva příklady jsou slovesného původu) atp., složené tvary jsou *bosý, bosá, bosé, bosí . . . , hotový, hotová, hotové, hotoví . . . , vedený, vedená, vedené, vedení . . . , (z)bitý, (z)bitá, (z)bité, (z)bití . . .*

Dnes jsou v češ. obvyklé skoro jen tvary složené. Velká většina příd. jm. jmenné tvary už vůbec nemá (nemáme již **dobr, *dobra, *dobro, *dobří . . .* ani **nov, *nova, *ново, *novi . . .* apod., tvary *stár* a *mlád* jsou zachovány jen v jedn. č. muž. rodu, neobvyklé je už *bohat* a *silen*). Jmenných tvarů se užívá jen v doplňku; nejčastěji to bývá u přičestí na *-n* a *-t* při tvoření trpného rodu (*je veden, bila bita*). Zvláštní postavení mají jen příd. jm. přivlastňovací: mají jmenný tvar a užívá se jich i v přivlastku: *otcův (matčín) dům – otcova (matčina) domu . . . , otcova (matčina) sestra – otcovy (matčiny) sestry . . .*

V mak. má velká většina příd. jm. jen tvary, jež v češ. nazýváme jmenné: *добар* 'dobrý', *богат* 'bohatý', *висок* 'vysoký', *драг* 'drahý, milý', *весел* 'veselý', *црн* 'černý', *бос* 'bos(ý)', *готов* 'hotov(ý)', *канет* 'volán, volaný', *братов* 'bratrův', *сестрин* 'sestřin'.

Některá mak. příd. jm. však mají jen tvary na -и, jež historicky odpovídají čes. tvarům složeným; jsou to příd. jm.:

a) zakončená na -ски, -шки, -чки (odpovídají čes. příd. jm. na -ský, -žský, -cký): např.: *учителски*, *студентски*, *охридски*, *словенски* 'slovenský'; *машки* 'mužský', *чешки* 'český', *прашки* 'pražský'; *јуначки* 'junácký', *лужички* 'lužický', *словачки* 'slovenský', *словенечки* 'slovinský'.

b) Přídavná jm. přivlastňovací *Божји* 'Boží' (od *Бог*) a *вражји* 'čertův' (od *враг*) a dále dosti velká skupina příd. jm. přivlastňovacích druhově (přivlastňují celému druhu) od jmen zvířat, např.: *жабји* 'žabí', *козји* 'kozí', *кравји* 'kraví', *песји* 'psí', *рибји* 'rybí'; 'ptačí' je *птичји*, ale jinak se po ч nepíše j: *волчи* 'vlčí', *овчи*.

c) U číselvek řadových: *прв* i *први*, *втор* i *втори* 'druhý', *трет* i *трети* 'třetí', *четврт* i *четврти* 'čtvrtý', ale jen *петти* 'pátý', *шести*, *седми*, *осми*, *деветти*, *десетти* atd. až *деведесетти*; pak zase *стотен* i *стоти* 'stý', *двестотен* i *двестоти* 'dvoustý' . . ., ale jen *илјаден* 'tisící' a *милионити* 'milionty'; v. § 6.3.

d) V těchto jednotlivých případech: (1) *свет* 'svatý' má tvar *свети*, stojí-li ve spojení se jménem světce: sice *тоа е свет долг* 'to je svatá povinnost', ale *свети Климент*, *свети Наум*, *свети Никола* 'sv. Mikuláš', *свети Кирил* 'sv. Cyril', pak i *свети Спас* 'svatý Spasitel' atd. – (2) *Виш* nebo *виши* 'vyšší' (výraz knižní a odborný, v. § 4.4.1): *виш(и) институт*, *инспектор*; také příd. jm. *кутар* i *кутри* 'ubohý' má obojí tvar bez jakéhokoli významového rozdílu. – (3) Některá příd. jm. v ustálených spojeních v místních jménech, např. *Горни Полог* 'Horní Polog' (krajina v Makedonii), *Долни Сарај* (dolní část starého Ochridu), *Црни Дрим* 'Černý Drim' (řeka), *Бели Дрим* 'Bílý Drim' apod., ač jinak tato příd. jm. znějí *горен*, *долен*, *црн*, *бел*; *Стариград* vlastně 'Staré Město' se píše jako jedno slovo. – (4) V některých ustálených spojeních s vlastními jmény osobními máme tvary jako *премудри Саломон* 'moudrý Šalamoun', *Куси Петко* 'Krátký Petko', *Црни Спино* 'Černý Spiro' apod. – (5) Výraz *другиден* 'pozítí' je vlastně spojení *други* + *ден*, ale dnes je to už jen příslovce a píše se jako jedno slovo.

e) V. též § 4.2.1.1.

4.1.1.1. Přídavná jména přivlastňovací (adiectiva possessiva – *посвојни придавки*).

Neliší se nijak od „obyčejných“ příd. jmen. Tvoří se od vlastních jmen osobních a od jmen živých bytostí, hlavně od jmen, jež označují příbuzenské vztahy:

a) U podst. jmen muž. rodu končících na souhlásku a na -а se přidává přípona -ов (zřídka -ев), přičemž koncovka -а se odsouvá: u jmen na -о a -е se připojuje pouhé -в, u jmen na -и se připojuje -ев nebo -ов; např.: (na souhlásku:) *Стојан* – *Стојанов* 'Stojanův', *брат* – *братов* 'bratrův', *човек* – *човеков* 'člověkův', *орел* – *орлов* 'orlův', *слон* – *слонова коска* 'slonová kost'; kde je v nom. -ј, bývá -ев: *Методиј* – *Методиев*; – (na -а:) *Никола* – *Николов* 'Mikulášův', *војвода* – *војводов* 'vojvodův', *владика* – *владиков* 'biskupův'; kde je v nom. -ја, bývá -ев: *Илија* – *Илиев* 'Elišův' (v ustáleném spojení máme *Илинден* 'Elišův den' = 2. srpna, výročí mak.

povstání proti Turkům), také *шурa* 'švagr (bratr manželky)' má *шурев*; (na -o:) *Божo* – *Божов*, *чич(к)o* – *чич(к)ов* 'strýcův, strýčkův', *дедо* – *дедов* 'děd(ečk)ův'; – (na -e:) *Блаже* – *Блажев*, *вуже* – *вужев* 'strýčkův (matčina bratra)'; – (na -и:) *Драги* – *Драгиев* i *Драгиов*.

b) U podst. jmen žen. rodu na -a se toto -a odsouvá a přidává se přípona -ин, např.: *Вера* – *Верин* 'Věřin', *Милка* – *Милкин* 'Milčin', *сестра* – *сестрин* 'sestřin', *тетка* – *теткин* 'tetin', *ќерка* – *ќеркин* 'dceřin', *мачка* – *мачкин* 'kočičí', *гуска* – *гускин* 'husí', *мајка* – *мајкин*, ale také *мајчин* 'matčin'. (Žen. podst. jm. na souhlásku netvoří před. jm. přivlastňovací.)

4.1.2. Koncovky rodu a čísla.

Rodové koncovky jsou v jedn. č. tyto: rod muž. Ø nebo -и, rod žen. -а, rod stř. -о (velmi zřídka -е); v mn. č. mají všechny tři rody -и. Příklady:

Jednotné číslo:		Množné číslo:	
Muž. rod:	Žen. rod:	Stř. rod:	Všechny rody:
<i>голем</i> 'velký'	<i>голема</i>	<i>големо</i>	<i>големи</i>
<i>стар</i> 'starý'	<i>стара</i>	<i>старо</i>	<i>стари</i>
<i>мал</i> 'malý'	<i>мала</i>	<i>мало</i>	<i>мали</i>
<i>висок</i> 'vysoký'	<i>висока</i>	<i>високо</i>	<i>високи</i>
<i>кус</i> 'krátký'	<i>куса</i>	<i>кусо</i>	<i>куси</i>
<i>црн</i> 'černý'	<i>црна</i>	<i>црно</i>	<i>црни</i>
<i>братов</i> 'bratrův'	<i>братова</i>	<i>братово</i>	<i>братови</i>
<i>сестрин</i> 'sestřin'	<i>сестрина</i>	<i>сестрино</i>	<i>сестрини</i>
<i>студентски</i> 'studentský'	<i>студентска</i>	<i>студентско</i>	<i>студентски</i>
<i>машки</i> 'mužský'	<i>машка</i>	<i>машко</i>	<i>машки</i>
<i>рибји</i> 'rybí'	<i>рибја</i>	<i>рибјо</i>	<i>рибји</i>
<i>седми</i> 'sedmý'	<i>седма</i>	<i>седмо</i>	<i>седми</i>
<i>свети Петар</i> 'sv. Petr'	<i>света Ана</i>	—	<i>свети Кирил и Методиј</i>

Познатки. (1) V mn. č. má před. jm. stejnou koncovku pro všechny tři rody: *стари учители* 'starí učitelé', *стари дворови* 'staré dvory', *стари жени* 'staré ženy', *стари боишта* 'stará bojiště'. – (2) U před. jm., která mají v muž. rodě v jedn. č. -и, je tento tvar totožný s mn. č.: *македонски јазик* – *македонски градови* 'makedonská města', *жени, села* 'vesnice'. – (3) Před. jm. *Божји* 'boží' a *виш(и)* 'vyšší' mohou mít v stř. rodě nejen *божјо* a *вишо*, ale i *божје* a *више* (např.: *име Божје* 'jméno Boží', *више училиште* 'vyšší škola'); *овчи* 'ovčí' má stř. rod *овчо* (*овчо млеко* 'ovčí mléko'), ale v ustáleném místním názvu je *Овче Поле* (krajina v Makedonii).

4.1.2.1. Změny v slovním základu.

a) Pohybné samohlásky (v. §§ 2.3.6 a 2.3.6.1) v tvaru muž. rodu jedn. č. se v ostatních tvarech vypouštějí, např. *силен* – *силна*, *силно*, *силни* = čes. 'silen, silna, silno, silni . . .'. Platí pravidlo: kde v obvyklých čes. tvarech není -e-, mak. -e-, -o- nebo -a- se vypouští: *силен*, čes. *silný* (nikoli *silený, k jmenným tvarům muž. rodu typu *силен* nepřihlížeje), tedy

силна, силно, силни, podobně низок, čes. nízký, tedy ниска, ниско, ниски; добар, čes. dobrý, tedy добра, добро, добри. Kde však v češ. -e- (nebo -ě-) nebo jinou samohlásku máme. mak. -e-, -o-, -a- se nevysouvá, např.: зелен, čes. zelený, tedy зелена, зелено, зелени; висок, čes. vysoký, tedy висока, високо, високи; стар, čes. starý, tedy стара, старо, стари.

Přehled:

Pohyblivé -e- připadá v úvahu u přípony -en: гладен 'hladový' (srov. slovenské hladný) – гладна, гладно, гладни; умен 'umný' – умна...; книжен 'knižní' – книжна...; тажен 'smutný' (srov. čes. touha, básn. toužný, nikoli tažený!) – тажна...; железен 'železný' – железна...; реален 'reálný' – реална...; репрезентативен 'reprezentativní' – репрезентативна... – Naproti tomu: црвен 'červený' – црвена...; сламен 'slaměný' – сламена...; драгоцен 'drahocenný' – драгоценна...; плетен 'pletěný' – плетења...; ale také сребрен 'stříbrný (bez -e-!)' – сребрена...; avšak златен 'zlatý' – златна... – S rozdílem významu (ve shodě s češtinou): дрвен: дрвена маса 'dřevěný stůl', ale дрвна индустрија 'dřevný průmysl'; ненаситен: а) 'nenasytný' – ненаситна..., б) 'nenasycený' – ненаситена... атр. – Zvláštní případy: камен nebo каменен 'kamenný' – камена, камено, камени; достоен 'hoděn (něčeho)' – достојна, достојно, достојни (vsunuje se -j-).

Pohyblivé -o- připadá v úvahu skoro jen v příponě -ок: сладок 'sladký' – слатка...; низок 'nízký' – ниска...; близок 'blízký' – блиска...; – s jinou příponou: ветов 'vetchý' – ветва, ветво, ветви. – Naproti tomu: висок 'vysoký' – висока...; широк 'široký' – широка...; длабок 'hluboký' – длабока...

Pohyblivé -a- připadá v úvahu v příponě -ар: добар 'dobrý' – добра...; бодар 'bodrý' – бодра...; мудар 'moudrý' – мудра...; остар 'ostrý' – остра...; модар '(tmavě) modrý' – модра...; храбар 'chrabrý' – храбра...; итар 'chytrý' – итра... – Naproti tomu: (пра)стар '(пра)starý' – (пра)стара...

b) Z jiných změn třeba připomenout znělostní přizpůsobování v pravopise (сладок – слатка, низок – ниска атр., v § 1.3) a pak změnu -стн- v -сн-: местен 'místní' – месна... (něco jiného je месен, месна... = 'masný'). – Kde následuje pohyblivé e po samohlásce, platí pravidlo o používání písmena j (v. § 1.2/8), např.: 'rodinný' zní семеен, 'důstojný' je достоен, ale žen. rod je семејна, достојна, стђ. rod семејно, достојно, mn. č. семејни, достојни.

Poznámka. Valná většina příd. jm., jež v češ. končí na -stný, -zdný, nemají v mak. -t-, -d- ani v jedn. č. muž. rodu: радосен 'radostný' – радосна...; празен 'prázdný' (srov. čes. lid. празný) – празна.

c) Souhlásky г, к se v mn. č. nemění: proti čes. mn. č. životných drazí, vysocí, makedonští máme v mak. драги, високи, македонски (od драг, висок, македонски). – Jen v ustáleném spojení 'velký půst' máme vedle велики пости také ještě велици пости (mn. č.).

4.2. Pád.

Přídavné jm. sdílí pád jm. podstatného, k němuž náleží. Pokud se pádový vztah vyjadřuje předložkou (v. §§ 3.3.2 – 3.3.3), klade se tato předložka před celé slovní spojení: *на една многу стара жена* 'jedné velmi staré ženy (nebo: . . . ženě)', *од нашиот добар татко* 'našeho dobrého otce', *со две остри секири* 'dvěma ostrými sekyrami' atd.

4.2.1. Forma vokativu se všeobecně rovná nominativu: *добар човеку!* 'dobrý člověče', *драга мајко!* 'drahá matko', *млад пријателе!* 'mladý příteli', *јуначки војнику!* 'junácký vojíne'.

4.2.1.1. Jen u příd. jm. muž. rodu zakončených na souhlásku existuje volací forma, která se podobá čes. složenému („obyčejnému“) tvaru příd. jmen; tvoří se koncovkou *-и*. Tento vok. se užívá v oslovení (ústně i v dopisech): *драги Божо!* (od *драг*) 'milý Božo', *мили брате!* (od *мил*) 'milý bratře'; dnes už je zastaralé *почитувани професоре!* (od *почитуван*) 'vážený profesore', běžné je *почитуван професор(е)!* – Vždycky se užívá této vokativní formy, oslovujeme-li nebo voláme-li někoho přezdívkou: *Куси!* 'Krátký (Krat'ase)!', *Црни!* 'Černý (ty černý)!', *Бели!* 'Bílý!', *Стари!* 'Starý (starej)!' ; mohou to být i jména zvířat (kůň, vůl atp.), např. *Бели!* 'Běláčku'.

4.3. O vyjadřování mluvnické určitosti u příd. jmen v. v kapitole o členu (§ 7).

4.4. Stupňování (gradatio – степенување).

U příd. jmen a příslovci (adverbia – прилози) rozeznáváme tři stupně: první stupeň (positivus – *прв степен*), druhý stupeň (comparativus – *втор степен*) a třetí stupeň (superlativus – *трет степен*). – Druhý stupeň se tvoří od prvního předponou *по-*, třetí stupeň předponou *нај-* (přitom se – na rozdíl od češtiny – nemění zakončení prvního stupně). Obě předpony, *по* i *нај* se píší se slovem dohromady.

Příklady. a) Příd. jm.: *убав* 'hezký' – *поубав* 'hezčí' – *најубав* 'nejhezčí', *млад* 'mladý' – *помлад* – *најмлад*, *мудар* 'moudrý' – *помудар* – *најмудар*, *голем* 'velký' – *поголем* – *најголем*, *мал* 'malý' – *помал* – *најмал*, *висок* 'vysoký' – *повисок* – *највисок*; – b) příslovce: *добро* 'dobře' – *подобро* 'lépe' – *најдобро* 'nejlépe', *малку* 'málo' – *помалку* – *најмалку*, *брзо* 'rychle' – *побрзо* – *најбрзо*, *длабоко* 'hluboko' – *подлабоко* – *најдлабоко*, *далеку* 'daleko' – *подалеку* – *најдалеку*.

Пoznámky. (1) Toto tvoření platí pro všechny tři rody příd. jm. i pro mn. č. – (2) U slov začínajících hláskou *j* se tato souhláska ve třetím stupni nezjednodušuje: *јасен* 'jasný' – *најјасен* 'nejjasnější'.

4.4.1. V mak. není nepravidelné stupňování: čes. tvarům *velký* – *větší* – *největší*, *zlý* – *horší* – *nejhorší* a *málo* – *méně* – *nejméně* apod. odpovídají pravidelně tvořené stupně *голем* – *поголем* – *најголем*, *лош* – *полош* – *најлош* a *малку* – *помалку* – *најмалку* atd. Jsou jen dvě výjimky: pro přenesený význam 'vyšší' se místo *повисок* užívá *виш(и)*, např. *вишо* (nebo *више*) *училиште* 'vyšší škola', *виш(и) инспектор* 'vyšší inspektor', ale *повисока куќа* 'vyšší dům (= dům, který má větší výšku)'; – příslovce *многу* 'mnoho' má druhý stupeň vždy jen *повеќе* 'více': třetí stupeň má jen pravidelné tvary *највисок* a *најмногу*.

4.4.2. K stupňování se volně přidružují ještě dvě předponová spojení, kterých však nelze mechanicky užít u každého příd. jm. Jsou to předpony *пре-* (odpovídá čes. 'pře-', event. 'příliš') a *при-* (čes. 'poněkud, trochu'), např. *голем* 'velký' – *преголем* 'převeliký', 'příliš veliký'; *стар* 'starý' – *пристар* 'postarší'. – Čes. předponě *пра-* odpovídá stejná předpona mak.: *прастар* 'prastarý', *прасловенски* 'praslovanský' (podobně u podst. jm.: *прадедо* 'praděd', *правнук* 'pravnuček', *прататковина* 'pravlast').

4.4.3. Od příd. jm. a příslovci se může stupňování přenést i k podst. jm., ale jen tam, kde podst. jm. výrazně označuje vlastnost, která by se mohla vyjádřit příd. jménem: jen zřídka se užívá: *тој е помајстор од мене* 'on je větší mistr (větší znalec) než já = je obratnější, šikovnější než já', *тој е најјунак од сите* 'on je největší junák ze všech = je nejstatečnější' apod.

4.4.4. Při srovnávání se u 2. stupně užívá předložky *од* nebo *откол-ку*, u 3. stupně rovněž *од* nebo *меѓу*, *помеѓу*: *чичко ми е постар от тако ми* 'můj strýček je starší než můj otec', *пастрмката е највкусна меѓу* (nebo *помеѓу* nebo *од*) *сите охридски риби* 'pastrnka je nejchutnější ze všech ochridských ryb (mezi všemi ochridskými rybami)'. – Stejně jako v češ. lze i v mak. užít 2. stupně bez přímého srovnání, např. *имаме различни посетни тешкотии* 'máme různé drobnější obtíže', *отстапете им место на постарите лица* 'uvolněte místo starším osobám'.

Poznámka. České *co nejrychlejší, co nejrychleji* se zpravidla vyjadřuje 2. stupněm: *што побрз, што поитно* (*што најбрз, што најитно* . . . je emfatické, značně zdůrazněné).

4.5. Mak. příd. jm. stojí vždy před svým podst. jménem (*силен човек*), jen při důrazu nebo v básnické řeči může stát za ním (*тој е човек силен* 'on je člověk silný').

4.6. O členu u příd. jm. v. v § 7, zejména 7.2/7 a 7.3.

5. ZÁJMENA (PRONOMINA – ЗАМЕНКИ).

5.1. Zájmena osobní (pronomina personalia – ЛИЧНИ ЗАМЕНКИ).

U osobních zájmen rozeznáváme rod, číslo a pád.

5.1.1. Rod se rozlišuje jen u zájm. 3. osoby jedn. č. *тој* 'on', *таа* 'ona', *тоа* 'ono' (jako v češ.); mn. č. má však společný tvar pro všechny rody: *тие* 'oni, ony, ona'. – Skutečný rod zájm. 1. a 2. osoby jedn. č. se však projevuje při mluvnické shodě: *јас сум задоволен* 'já jsem spokojen', *јас сум задоволна* 'já jsem spokojena', *ти си носел* 'tys nosil', *ти си носела* 'tys nosila', v mn. č. jsou všude tvary stejné: *вие сте носеле* 'vy jste nosili' i 'vy jste nosily'.

Poznámka. Stejná mluvnická rodová shoda je i u zájm. osobního zvrátneho: *зборува сам со себе* 'hovoří sám se sebou', *сама со себе* 'sama se sebou', *само од себе* 'samo od sebe'.

5.1.2. Číslo. Zájmn. 1. a 2. osoby mají mn. č. od jiného slovního základu než č. jedn. (jako v češ.): *јас* 'já' – *ние* 'my', *ти* 'ty' – *вие* 'vy'. Zájmn. os. zvrátne má jen jeden tvar (*се, себе* . . .) pro obě čísla (rovněž jako v češ.). – Srov. též § 5.1.4. *pozn.* 5).

5.1.3. Pád. Zájmena osobní jsou jediným slovním druhem (kromě zájm. *кој* 'kdo', v. § 5.2.3), který v mak. zachoval skloňované tvary. Přitom gen. a dat. splývají v jednom tvaru (v. § 3.3.2); u zájmen odpovídá v praxi tento tvar nejčastěji čes. datívu (srov. však i §§ 5.1.5/1b, 5.1.6.3). – Event. srov. též § 5.3.1 *pozn.* (2).

5.1.4. Přehled skloňování zájmen osobních.

Jedn. č.:

Mn. č.:

1. osoba:

nom.	<i>я</i>	'já'	<i>я</i>	'my'
dat.	<i>мне, ми</i>	'mně, mi'	<i>нам, ни</i>	'nám'
akuz.	<i>мене, ме</i>	'mne, mě'	<i>нас, нѐ</i>	'nás'

2. osoba:

nom.	<i>ти</i>	'ty'	<i>вие</i>	'vy'
dat.	<i>тебе, ти</i>	'tobě, ti'	<i>вам, ви</i>	'vám'
akuz.	<i>тебе, те</i>	'tebe, tě'	<i>вас, ве</i>	'vás'

Osobní zájm. zvrtné (jen jedn. č., v. § 5.1.2; nemá nom.):

dat.	<i>себе, си</i>	'sobě, si'
akuz.	<i>себе, се</i>	'sebe, se'

3. osoba, jedn. č.

muž. rod.:

žen. rod.:

stř. rod.:

nom.	<i>тој</i>	'on'	<i>таа</i>	'ona'	<i>тоа</i>	'ono'
dat.	<i>нему, му</i>	'jemu, mu'	<i>нејзе, ѝ</i>	'ji'	<i>нему, му</i>	'jemu, mu'
akuz.	<i>него, го</i>	'jeho, ho, jej'	<i>неа, ја</i>	'ji'	<i>него, го</i>	'je'

mn. č. všech rodů:

nom.	<i>тие</i>	'ti, ty, ta'
dat.	<i>ним, им</i>	'jim'
akuz.	<i>нив, ги</i>	'je'

Mak. má v dat. a akuz. zájm. 3. os. na začátku vždy *н-*, i bez předložky (nezná čes. rozdílu *jeho – do něho, jí – k ní, jimi – s nimi* atd.).

Poznámky. (1) V tvarech *нè* 'nás' a *и* 'jí' se píše ` (gravis, obrácená čárka) nad samohláskou pro odlišení těchto slov od *не* = 'ne' (záporka) a *и* = 'a, i' (spojka); srov. § 1.2/(11). – (2) Místo tvaru *себе* lze použít v dat. i akuz. delšího (složeného) tvaru *себеси* 'sobě, sebe': *се обвинува себеси* 'obviňuje (sám) sebe'. – (3) Místo nom. zájm. 3. os. *той, таа, тоа*, mn. č. *тие* se vyskytuje též *он, она, оно*, mn. č. *они*, ale v spisovném jazyce jsou to tvary řídké a považují se spíše za dialektální. – (4) Všechny předložky se pojí se zájmeným akuzativem (srov. § 5.1.5/1b); tedy: *пред него* 'před ním' (čes. instr.) i 'před něho, před něj' (čes. akuz.), *при него* 'při něm' (čes. lok.), *без неа* 'bez ní' (čes. gen.), *против неа* 'proti ní' (čes. dat.), *од мене* 'ode mne' (čes. gen.), *со тебе* 's tebou' (čes. instr.), *кај нас* 'u nás' (čes. gen.), *заради вас* 'kvůli vám' (čes. dat.). – (5) Zdvořilostní oslovení (vykání) je v mak. zavedeno uměle. Stejně jako v češ. se užívá 2. os. mn. č. (místo č. jedn.): *Виe сте многу добар* 'Vy jste velmi laskav (dobrý)'; slovo *добар* 'laskav' zůstává v jedn. č. jako v češ. (na rozdíl od mnohých jiných slovanských jazyků), avšak u slovesného přičestí *l-ového* musí být č. mn., i když se mluví k jedné osobě: *Виe сте биле* (nikoli: *бил!*) *многу добар* 'Vy jste byl velmi laskav' (srov. ale slovenské: *Vy ste boli . . .*). V II. perfektu je však přičestí *n-ové* nebo *t-ové* v č. jedn.: *перано сте дојден* 'přišel jste příliš brzy'. – V dopisech se při zdvořilostním oslovení píše *Виe, Вам, Ви, Вас, Ве* s velkým začátečním písmenem (výraz úcty jak v češ.); jestliže se však toto zájmeno vztahuje k více osobám (i když jim jednotlivě vykáme), píše se v mak. vždy malé písmeno.

5.1.5. Tvary přízvučné (plné) a nepřízvučné (krátké) jsou známy i z češtiny: *тебе зву, але не jeho*, avšak *зву те на зитрек, зву ho к вечеѝ*, po předložkách máme vždy jen tvary přízvučné – *к тебе, на него*. Mak. rozlišuje přízvučné a nepřízvučné tvary dat. a akuz. důsledně (na rozdíl od češtiny, kde v akuz. stř. rodu, v dat. a akuz. rodu žen. a v mn. č. je pro každý z těchto pádů jen jeden tvar). V § 5.1.4 se tvary přízvučné uvádějí na prvním místě (*мене . . .*), tvary nepřízvučné na druhém místě (*ми . . .*).

1. Plných (přízvučných) forem se užívá:

a) Stojí-li zájmeno izolovaně: na otázku *на кого му го рече тоа?* 'komu to řekl?' se dopovídá: *мене* 'mně', *нејзе* 'jí', *ним* 'jim', *кого гледаш?* 'koho vidíš?', – *него* 'jeho', *нив* 'je'.

b) Vždy po předložkách: *без мене* 'beze mne', *со тебе* 's tebou', *кон него* 'k němu', *на него* 'na ně' (stř. rod), *од себе* (nebo: *од себеси*) 'od sebe', *кај нас* 'u nás', *против вас* 'proti vám', *пред нив* 'před nimi' nebo 'před ně'. Jestliže však je na zájmenu zvláštní důraz, zdvojuje se (v. dále pod 2).

2. V mak. se užívá i tvarů zdvojených – *мене ми, ми... мене* atp., a to v případech, když je na zájmenu významový důraz (větný přízvuk), např.: *му реков нему* 'jemu jsem řekl', na rozdíl od nezdůrazněného *му реков* 'řekl jsem mu'; *денеска не го видов него* 'jeho jsem dnes neviděl', na rozdíl od *денеска не го видов* 'dnes jsem ho neviděl'; *го барав него, а неа ја најдов* 'hledal jsem jeho, a(le) našel jsem ji'; *нас не молат, а вам ви плаќаат* 'nás prosí, a(le) vám platí'.

Poznámka. Zdvojování těchto zájmen je v podstatě totéž, jako zdvojování dat. a akuz. podst. jm. určitého (v. § 3.3.6): zájm. os. jsou totiž vždy determinována, jsou vždy určitá.

3. Krátkých (nepřízvučných) forem se užívá ve všech ostatních případech: *помогни ми* 'pomoz mi', *ти кажувам* 'říkám ti', *не му верувам* 'nevěřím mu', *и се чудам на умот* 'divím se jí' (ustálené rčení), *ни велат* 'říkají nám', *ви благодарам* 'děkuji vám', *им напишав* 'napsal jsem jim', *си излегов* 'vyšel jsem si'; *ме замоли* 'poprosil mě', *те бараме* 'hledáme tě', *не го сретнав* 'nepotkal jsem ho', *поздрави ја* 'pozdravuj ji', *не сакаат* 'mají nás rádi', *ке ве прашам нешто* 'na něco se vás zeptám', *не ги сфаќам* 'nechápu je'.

Пoznámka. Krátkých tvarů se užívá vždy také při zdvojení předmětu (v. § 3.3.6).

5.1.6. Zvláštní užívání krátkých dativních tvarů zájmen.

5.1.6.1. I v češ. mívá *mi* a *nám* stylistický význam citového, až i intimního vztahu mluvčího k výpovědi, např.: *pozdravuj mi pěkně maminku; nestonej mi; buď nám dlouho zdrav.* V mak. je tento způsob velmi živý a častý: *како сте ми?* 'jak se máte', *не седи ми на камен* 'nesedej si na kámen (at' si mi neseďáš na kámen)', *чувај ми се* 'dávej si na sebe pozor (at' si mi dávaš na sebe pozor)', *да ми ти кажам* 'abych ti řekl'; *си се прошетав* 'prošel jsem se (udělal jsem si procházku)'. U zájmen 2. a 3. os. bývá takový význam zřídka: *колку среќен сум ти бил* 'jak jsem ti byl št'asten', *прашаше кога дојдов, како му сум, каде живеам* 'ptal se, kdy jsem přišel, jak se mám, kde bydlím'. – Vynecháme-li tato zájmena, nemění se na významu vět nic, jen není vyjádřen osobní vztah.

Пoznámka. Ustálená spojení: *блазе си ти!* 'jak jsi št'asten!', *блазе си му!* 'jak je št'asten!', *блазе си ни!* 'jak jsme št'astni!' (bez zájm. *си:* *блазе тебе . . .*).

5.1.6.2. Ve spojení *си се* slovesy *оди* 'jít' a *бег* 'běžet' dochází přímo k změně významu slovesa: *си одам* = 'odcházím', *си бегам* = 'běžím pryč'. – Spojení zvratných sloves s dat. osobního zájm. odpovídá čes. '(ne)chce se mi (něco dělat)': *ми се спие* 'chce se mi spát', *не ти се работи* 'nechce se ti pracovat', *не му се јаде* 'nechce se mu jíst', *ни се шета* 'chce se nám jít na procházku', *ни се плаче* 'chce se nám plakat', *му се повраќаше* 'chtělo se mu zvracet'. – Jestliže však je v těchto případech na zájm. důraz, užije se zdvojeného tvaru (v. § 5.1.5/2): *јас вредно работам, а тебе ти се спие* 'já pilně pracuji, a tobě se chce spát', *вие зборувате за важни проблеми, а ним им се смее* 'vy hovoříte o vážných problémech a jim se chce smát (a jim je do smíchu)'.

Пoznámka. Pouhé *ми иде* (bez *се*) znamená vůbec 'mám chut', chce se mi', např.: *ми иде да го фатам за коса* 'chce se mi ho vykrákat (*doslovně:* chytit) za vlasy, nejraději bych ho chytil za pačesy'.

5.1.6.3. Krátké dat. tvary (především jedn. č.) v mak. velmi často zastupují zájm. přivlastňovací, hlavně u podst. jm. vyjadřujících rodinné a příbuzenské vztahy; lze dokonce říci, že v těchto případech je to nejobvyklejší vyjádření přivlastňovacího vztahu (běžnější než *мојот татко, твојата жена, нашата мајка . . .*): *брат ми* 'můj bratr', *татко ти* 'tvůj otec', *сестра му* 'jeho sestra', *братучед и* 'její bratranec', *дедо ни* 'naš dědeček',

ЧИЧО ВИ 'váš strýc', *ВНУК ИМ* 'jejich vnuk'; *ГО ВИДЕ СИНА СИ* (nebo lidověji: *...СИНА Й*) 'viděla svého syna'. Podobně se někdy užije tohoto obratu i u jiných slov. vyjadřujících blízký vztah mezi lidmi: *СО ДРУГАР(А) СИ* 'se svým kamarádem', *КАЈ МАЈСТОР МУ* 'u jeho mistra' apod.

Poznámky. Osobní zájm. nikdy nemají člen (srov. § 5.1.5/2 pozn.). – Krátké tvary os. zájm. při slovese mají ve větě pevné a přesně stanovené místo; v. o tom v § 10. – O zájm. os. přivlastňovacích v. v § 5.5.1.

5.2. Zájmena *кој*, *што*; *чиј*; *некој*, *никој*, *секој*, *нешто*, *ништо*, *сешто*.

5.2.1. Zájmeno *кој* odpovídá čes. 'kdo', *што* čes. 'co', *чиј* čes. 'čí'. Zájmena *кој* a *што* nerozlišují rod; *кој* 'kdo' se vztahuje na osoby, *што* 'co' na věci nebo na zvířata; slouží jako zájm. tázací a vztažná: (tázací:) *кој е дојден?* 'kdo přišel?', *што се случи?* 'co se přihodilo?', *што те гризна?* 'co tě kouslo?'; (vztažné:) *кој доаѓа доцна сам себе си нанесува штета* 'kdo pozdě chodí, sám sobě škodí', *што се учи тоа се знае* 'co se učí, to se zná'. – Zájmn. *чиј*, *чија*, *чие* mn. č. *чи* znamená 'čí'; rozeznává rody a má tvar pro mn. č., proto patří mezi zájm. rodová.

Poznámka. V mak. existuje ještě rodové zájm. *кој*, *која*, *кое*, mn. č. *кои* 'který, která . . .'; jeho muž. rod jedn. č. (*кој*) zní stejně jako *кој* = 'kdo', ale nemá pádové tvary (v. §§ 5.2.3, 5.4.1 a 5.4.1.1).

5.2.2. Zájmn. *кој* 'kdo', nerozlišující rody, má mluvnickou shodu (s podmětem) v rodě muž.; ptáme se např.: *кој не е дојден?* 'kdo nepřišel?' (nikoli snad 'nepřišla'), i když jde třeba o shromáždění, kde jsou jen ženy; *кој би можел да одговори?* 'kdo by mohl odpovědět?' (i třeba v dívčí třídě). – Zájmn. *што* má shodu rodu stf.: *што има ново* 'co je nového?'. – Pokud je ve větě doplněk, má *што* obvyklou mluvnickou shodu (podle doplňku), např. *што бил тој човек?* 'co byl ten člověk'.

Poznámka. Jestliže je osobní doplněk v žen. rodě nebo v mn. č., užívá se jen zájm. *која*, mn. č. *кои* (v. § 5.2.1, pozn.): *која била онаа жена?* 'kdo byla ona žena?' (vlastně: 'která byla ona žena' – srov. čes. lidové *paní, která vy jste?* = *...kdo vy jste?*), *кои биле оние луѓе* 'kdo byli oni lidé?' (vlastně: 'kteří byli oni lidé?').

5.2.3. Kromě zájm. osobních je zájm. *кој* 'kdo' v mak. jedině, které zachovává pádové tvary (srov. angl. *who?*, akuz. *whom?*). Dat. zní *кому*, akuz. *кого*. V této prosté podobě se dat. a akuz. tvarů užívá jen tehdy, stojí-li osamoceně, akuz. *кого* také po předložce; jinak se dat. i akuz. vždy zdvojují připojením příslušného pádového krátkého tvaru osobního zájmena *тој* (dat. *му*, akuz. *го*, v. § 5.1.4; příklady: (nezdvojené tvary:) na větu *Му реков . . .* 'řekl jsem mu . . .' se tážeme *Кому?* 'Кому?', podobně *Видов еден човек. Кого?* 'viděl jsem nějakého člověka. Koho?'; *од кого го знаеш тоа?* (zdvojeno je *го . . . тоа*, nikoli *кого го*) 'od koho to víš?'; – (zdvojené tvary:) *кому сакаш да му го кажеш тоа?* 'komu to chceš říkat', *кого го бараш?* 'koho hledáš'. – Vedle *кому* se užívá i *на кого*: na větu *Му ја дадов книгата на еден ученик* se tážeme *На кого?* (nebo: *Кому?*) 'Dal jsem knihu jednomu žákovi. Kому?', *На кого му го велиш*

тоа? (nebo: *Кому му го велиш тоа?*) 'komu to říkáš?'. (Za chybné se však považuje spojení *на кому*: *На кому му велиш тоа?*, správně: *Кому му го велиш тоа?* nebo *На кого му го велиш тоа?* 'komu to říkáš?'). – Srov. event. též § 5.3.1 *pozn.* (2).

Poznámka. Tvary *кому, кого* se vztahují na muž. osoby v jedn. č. V jiných případech se dává přednost rodovému zájm. (*кој*), *која*, *кое*, mn. č. *кои* ('který'), *ктерá*, *ктерé*, *ктерí* . . .): *Му го реков тоа на еден човек. Кому?* 'Rekl jsem to jednomu člověku. Komu?', *Видов еден човек. Кого?* 'viděl jsem nějakého člověka. Koho?', ale: *Ѓ го реков тоа на една жена. На која?* 'Rekl jsem to jedné ženě. Které?', *Видов една жена. Која?* 'Viděl jsem jednu ženu. Kterou?', *Му го реков тоа на едно дете. На кое?* 'Rekl jsem to jednomu dítěti. Kterému?', *Видов едно дете. Кое?* 'Viděl jsem jedno dítě. Které?', *Им го реков тоа на моите пријатели. На кои?* 'Rekl jsem to svým přátelům. Kterým?', *Ги сретнав моите познати. Кои?* 'Potkal jsem své známé. Které?'; srov. § 5.2.2 *pozn.*

5.2.3.1. Zájm. *што* 'co' se nemění: *За што ти е потребно тоа?* 'k čemu to potřebuješ', *Со што работи дрводелец?* 's čím pracuje tesař', *Што бараш?* 'co hledáš'. – Zdvojuje se však v dat. a akuz., jestliže se ho používá jako zájm. vztažného (v tomto případě se mak. shoduje s lidovou češ.); krátké zájmeno se shoduje v rodě a čísle s podst. jm., k němuž se *што* vztahuje: *пријателот што му реков сè за твојата ситуација* 'přítel, jemuž (kterému) jsem řekl vše o tvé situaci (srov. čes. lid.: přítel, co jsem mu řekl . . .)', *една учителка што ја знаеше твојот брат* 'jedna učitelka, kterou (lid.: co ji) znal tvůj bratr'; předložková spojení: *еден чиновник што бев кај него* 'jeden úředník, u něhož jsem byl (lid.: co jsem byl u něho)', *различни специјалисти што разговаравме со нив* 'různí odborníci, s kterými jsme hovořili (lid.: co jsme s nimi hovořili)'. –

5.2.4. Užívá-li se zájm. *кој* 'kdo' ve významu zájm. vztažného, může být rozšířeno částicí *-што* (píše se se zájm. dohromady): *којшто сакал, дошол* 'kdo chtěl, přišel', *речи го тоа комушто сакаш* 'řekni to, komu chceš', *прашај когошто сакаш* 'zptej se, koho chceš'.

Poznámka. V některých případech má zájm. *кој* i význam 'někdo': *кој вака, кој инаку* 'někdo tak, někdo jinak'.

5.2.5. Od zájmen *кој* 'kdo' a *што* 'co' se předponami odvozují zájm. *некој* 'někdo', *нешто* 'něco', *никој* 'nikdo', *ништо* 'nic', *секој* 'každý', *сешто* 'vše. všelicos'. Podobně jako zájmeno *кој* má dvojí tvary (1. *кој* = 'kdo', 2. *кој, која, кое*, mn. č. *кои* = 'který', v. § 5.2.1 *pozn.*), máme také dvojí zájmena *некој, никој, секој* bez rozdílu rodu a čísla ve významu 'někdo, nikdo, každý' a s rozdílem rodu a čísla *некој* muž. rod. *некоја* žen. rod. *некое* stř. rod. *некои* mn. č., *никој, никоја* . . ., *секој, секоја* . . . 'některý, některá . . ., žádný, žádná . . ., každý, každá . . . (u slova *každý* nemůžeme v češ. tento rozdíl vyjádřit; je však zcela paralelní jako *někdo* – *některý* nebo jako *nikdo* – *žádný*). – O těchto rodových zájm. v. § 5.4.5.

5.2.5.1. O *некој, никој, секој* bez rozdílu rodu a čísla ('někdo, nikdo, každý') platí všechna pravidla, která jsme uvedli o prostém *кој* 'kdo' v §§ 5.2.2 a 5.2.3, jen se v dat. a akuz. nezdvojují, tj. nepřibírají krátké

zájmenné tvary *му, го*: *никому не се чудам* nebo *не се чудам на никого* 'nikomu se nedívím', *не сретнав никого* 'nikoho jsem nepotkal', *рече ли за тоа некому?* nebo *рече ли за тоа на некого?* 'řekl jsi o tom někomu?', *сретна ли некого?* 'potkal jsi někoho?'.

5.2.5.2. Zájmena *нешто* 'něco', *ништо* 'nic', *сешто* 'vše(cko)' jsou neměnná, stejně jako základní *што*; např. *од нешто* 'od něčeho', *за ништо* 'za nic' nebo 'o ničem' (*не знаам за ништо* 'nevím o ničem') apod. – *Сешто* neznamená „obyčejné“ 'vše(cko)', to zní mak. *сè, сето* (např. *сè е во ред* 'všechno je v pořádku', v. § 5.6); *сешто* se užívá poměrně zřídka, a to ve významu, který se blíží čes. 'všecko možné, všelicos', např. ve větách *кај нив има сешто* 'u nich mají všechno možné (všelicos)', *можеш сешто да му кажеш* 'můžeš mu říci všechno možné (= cokoli chceš)'; *сгов. сè знае* 'všechno zná' – *сешто знае* 'zná všechno možné, všelicos zná'. – Kromě toho existuje i zájm. *сешшто*, které odpovídá nejspíše čes. 'všelicos' nebo 'leccos': *може да се најде сешшто* 'může se najít všelicos (leccos)'.

5.2.6. Žádné ze zájmen, o nichž jsme pojednávali v § 5.2, nemůže stát se členem.

Познámка. O vyjadřování pojmu 'kdokoli' apod. v. v § 5.4.6.

5.3. Zájmena ukazovací (pronomina demonstrativa – *демонстративни или показни заменки*).

Tato zájmena, jakož i ostatní uvedená v §§ 5.4 – 5.6, rozeznávají rod (muž., žen. a stř.) a číslo (jedn. a mn.); pády tvoří jako podst. a příd. jm. pomocí předložek (v. §§ 3.3.2, 3.3.2.1, 3.3.3, event. 3.3.4).

5.3.1. Sem patří zájm. odpovídající čes. *ten, tento (tenhle), onen*:

	Jed. č.:			Mn. č. všech rodů:
	muž. rod:	žen. rod:	stř. rod:	
'ten'	<i>тој</i>	<i>таа</i>	<i>тоа</i>	<i>тие</i>
'tento'	<i>овој</i>	<i>оваа</i>	<i>ова</i>	<i>овие</i>
'onen'	<i>оној</i>	<i>онаа</i>	<i>она</i>	<i>оние</i>

Познámky. (1) Ve srovnání s čes. třeba zvláště upozornit, že tvar *она* je stř. rodu = 'ono'; čes. *она* (žen. rod.) = *онаа*; podobně u obou druhých zájmen. – (2) V přímém předmětu („akuz.“) a po předložkách existují kromě obvyklých tvarů zájmen *овој* a *оној* pro mužské osoby (ne pro zvířata a věci) staré skloňované tvary *овега* a *онега*; dnes jsou však silně zastaralé: *види го овега (онега)* 'podívej se na něj (= na tohotohle, event. na onoho – podle situace)', *речи му на овега (на онега)* 'řekni tomuhle (onomu)'.

5.3.1.1. Jestliže je zájm. *тој, овој* nebo *оној* přívlastkem podst. jména, je příslušné podst. jm. mluvnicky určité (*тој, овој, оној човек = човекот, човеков, човекон*) a vyvolává závazné zdvojení předmětu; v. § 3.3.6. Stojí-li některé z těchto zájm. samostatně, znamená to, že zastupuje i nějaké myšlené (ale nevyjádřené) podst. jm., např.: *овој, тој* = 'tento (člověk), ten (člověk)', a je tedy mluvnicky určité; proto i zde je třeba předmět zdvojit krátkými tvary zájm. osobních, např.: *на овој (на тој, на оној) му реков* 'tomuhle (tomu, onomu) jsem řekl', *ке им кажам на оние (на овие, на тие)* 'oněm (těmhle, těm) řeknu'. V praxi se to často vyskytuje u stř. rodu, chceme-li vyjádřit čes. *to, tohle (toto), оно: не му се чудам на тоа* 'nedivím se tomu', *никогаш не сум го рекол тоа* 'to jsem nikdy neřekl', *ова не го очекував* 'tohle jsem nečekal' atp.

5.3.1.2. Zájm. *тој, овој, оној* nikdy nemají člen; vždyť sama určují podst. jm. stejně jako člen a právě z nich se člen historicky vyvinul.

5.3.2. Od ukazovacích zájm. se odvozují příd. jm. jako *таков, таква, такво*, mn. č. *такви* 'takový, taková . . .', *ваков, ваква . . .* 'takovýto, takováto . . . (takovýhle)', *онаков, онаква . . .* 'onaký, onaká . . .' (a nepřímě i jiná, např. *толкав* 'tak veliký', *онолкав, -кава . . .* „onak“ veliký' atd.; *инаков, инаква . . .* 'jinaký' tvoří dokonce i druhý stupeň – jako v češtině: *поинаков* 'jináčí'). To jsou ve skutečnosti příd. jm. a jako taková mohou přijímat i člen: *таквиот човек* 'takový člověk', *ваквата постапка* 'takovýto postup', ale *еден такъв човек* 'jeden takový člověk', *една ваква постапка* 'nějaký takový postup'; nezpůsobují zdvojení předmětu, jsou-li u podst. jm. bez členu: *какво време очекуваш утре* 'jaké počasí očekáváš zítra'. Podobně mají povahu příd. jmen např. slova *толкав* 'tak veliký', *ист* 'týž' a tázací (vztažné) *каков, каква . . .* 'jaký'. Výrazy jako *така* 'tak', *колку* 'kolik', *вака* 'takto, takhle', *онака* 'onak', *како* 'jak', *исто* 'stejně' jsou příslovce.

5.4. Zájmena tázací a vztažná [pronomina interrogativa et relativa – прашални и релативни (односни) заменки]

Sem patří zájm. *кој, која . . .* 'který, která . . .', vztažné též 'jenž, jež . . .', *чиј, чија . . .* 'čí', *каков, каква . . .* 'jaký, jaká . . .' a *колкав* (nebo *колкав*), *колкава . . .* 'jak veliký'.

5.4.1. Zájm. *кој, која, кое*, mn. č. *кои*; příklady (první příklad je vždy tázací, druhý vztažný): *кој човек не би сакал да е задоволен?* 'který člověk by nechtěl být spokojen?', *човекот за кој зборувавме дојде* 'člověk, o němž jsme hovořili, přišel', *кое училиште е подобро?* 'která škola je lepší', *падинките кои се завртени на југ се добри за лозје* 'svahy, které jsou obráceny na jih, jsou dobré pro vinice'.

Познатка. О zájm. *што* ve významu vztažném v § 5.2.3.1.

5.4.1.1. Tato zájm. nemají pádové tvary, skloňují se jen pomocí předložek, jako podst. a příd. jm. (o zájm. *кој* = 'kdo', jež zní stejně jako muž. rod jedn. č. zájm. *кој* 'který', v. § 5.2.1 *pozn.*). Stojí-li zájm. samostatně

(bez podst. jm.) předmětný datív a akuzatív se zdvojují (dodává se krátký tvar osobního zájm. *му, го*) bez zřetele k tomu, zda podst. jm., k němuž se zájm. vztahuje, je mluvnicky určité (se členem) nebo neurčité (bez členu): (tázací zájm.): *Една учителка е мудра, друга е љубезна. На која ѝ укажуваме поголема доверба, а која повеќе ја сакаме?* 'Jedna učitelka je moudrá, druhá je laskavá, které více důvěřujeme a kterou máme radši?'; (vztažné zájm.): *еден овчар, на кој му рековме . . .* 'jeden ovčák, jemuž jsme řekli . . .', *еден овчар кого случајно го сретнав . . .* 'nějaký ovčák, jehož jsem náhodou potkal . . .', *детето на кое му дозволивме да пее 'дítě, jemuž jsme dovolili zpívat', книгата која ја барав долго 'kniha, kterou jsem dlouho hledal' atd.*

Пoznámka. Stojí-li tato zájm. u podst. jm., způsobují jeho mluvnickou určitost, to znamená, že vyvolávají zdvojování předmětu (v. § 3.3.6): *на кој советодавец треба да му веруваме?* 'kterému rádci máme věřit?', *кои специјалисти ги барате?* 'které odborníky hledáte?' a podobně ve vztažném spojení: *тоа е советодавец на кој му верувавме* 'rádce, jemuž jsme věřili', *специјалисти кои ги бараме* 'odborníci, které hledáme'.

5.4.2. Tázací a vztažné zájm. přivlastňovací zní *чиј, чија, чие, мн. ч. чии 'čí'*: (*веднаш се сетив*) *чиј син е тој* '(hned jsem si vzpomněl,) čí je to syn', *чие е ова дете?* 'čí je tohle dítě?'. *човекот чија беше куќата не беше присутен* 'člověk, jehož dům to byl, nebyl přítomen'. V mak. se užívá zájm. *чиј* i tehdy, nevztahuje-li se na osobu: *сакавме да го запознаеме народот чија борба го восхити целиот свет* 'chtěli jsme poznat lid, jehož boj nadchl celý svět'. – Zájm. *чиј* nemá pádové tvary (skloňuje se pomocí předložek jako podst. a příd. jm.). Stojí-li při podst. jm., může se předmět zdvojovat: *не знаеме чија шапка (ја) најдовме* 'nevíme, čí klobouk jsme našli'.

Пoznámka. V živém jazyce se užívání tohoto zájmena dosti omezuje. Jeho funkci často přejímá předložkové spojení *на кого* nebo *од кого*: *На кого си?* nebo *Од кого си?* = *Чија си?* 'čí jsi?'.

5.4.3. Tato zájmena nemají nikdy člen.

5.4.4. Zájmena *кој, која . . ., чиј, чија . . .* i *каков, каква . . .* se pojí s předponami *не-, ни-* a *се-* (srov. § 5.2.5): *некој* 'některý', *никој* 'žádný', *секој* 'každý', *нечиј* 'něčí', *ничиј* 'ničí', *сечиј* 'všech' ('náležící všem'), např. *тоа е сечие и ничие* 'to je všech a nikoho (ničí)', *некаков* 'nějaký', *никаков* 'nijaký', *žádný*, *секаков* 'všemožný, všeliký'; kromě toho: *понекој, понекоја . . .* 'sem tam někdo', *некојси, некојаси . . .* 'jakýsi'.

5.4.5. České *-koli* se vyjadřuje připojením částic *било, да е, -годе*; to se týká i zájmen *кој* 'kdo' a *што* 'co' (v. § 5.2); 'kdokoli': *кој било, кој да е, кој-годе*; – 'sokoli': *што било, што да е, што-годе*; – 'kterýkoli': *кој (žen. r. која atd.) било, кој (žen. r. која atd.) да е, кој-годе (žen. r. која-годе atd.)*; – 'číkoli': *чиј било, чија да е, чиј-годе*; – 'jakýkoli': *каков било, каков да е, каков-годе*.

Пoznámka. Slovtvorným postupem uvedeným v těchto dvou odstavcích (§§ 5.4.4 a 5.4.5) se tato zájmena posunují do významových kategorií mimo oblast tázací a vztažnou.

5.4.6. Vztažná (nikoli tázací) zájmena mohou být rozšířena částicí *што*; spojení *којшто* (*којашто . . .*) a *чијшто* (*чијашто . . .*) se píší dohromady, ostatní jako dvě slova: *каков што* apod.; příklady: *речниците коишто се употребуваат во училиштата* 'slovníky, jež se užívají ve školách', *колективката со којашто работев во институтот . . .* 'kolegyně, s níž jsem pracoval v ústavě', *народот чијашто борба . . .* 'lid, jehož zápas . . .'; – *си остана каков што си беше* 'zůstal (takový), jaký byl'; – podobně u příslovcí: *како што е познато* 'jak (je) známo', *градот каде што живееме* 'město, kde žijeme'. – Toto rozšíření vztažného slova je velmi obvyklé, zcela nutné však není.

5.5. Zájmena přivlastňovací [pronomina possessiva – *посесивни* (*посвојни*) *заменки*].

5.5.1. Přesněji bychom měli tato slova nazývat „osobní zájmena přivlastňovací“; významově to totiž jsou přivlastňovací protějšky k „základním“ osobním zájmenům *јас, ти . . .* 'já, ty . . .':

Přehled: *мој, моја, мое*, mn. č. *мои* 'můj, má, mé, mn. č. *моји, мје, мај*'; – *твој, твоја, твоје; твои* 'tvůj . . .'; – *негов, негова, негово; негови* 'jeho'; – *нејзин, нејзина, нејзино; нејзини* 'její'; – *негов, негова, негово; негови* (stř. rod = muž.) 'jeho'; – *наш, наша, наше; наши* 'náš . . .'; – *ваш, ваша, ваше; ваши* 'váš . . .'; – *нивни, нивна, нивно; нивни* 'jejich'; – zvrtné: *свој, своја, свое; свои* 'svůj . . .':

Познámky. (1) Mak. má i pro 3. osobu jedn. a mn. č. tvary rozlišující rody a číslo (v češ. to platí jen pro *její*; tvary *jeho* a *jejich* jsou neproměnné genitivy osobního zájmena). – (2) Stejně jako základní *се* a jako čes. *svůj* vztahuje se *свој* i k podmětu v mn. č.: *ние имаме* (*вие имате . . .*) *своја работа* 'my máme (vy máte . . .) svou práci'. – (3) *Нивни* 'jejich': v nářečích existují také tvary *нивен* a *нивнин*, ty se však nepovažují za spisovné. – (4) O přivlastňovacím zájmenu *чиј* 'čí' v. v § 5.4.2.

Tato zájm. plní funkci příd. jmen: užívá se jich v přivlastku a v doplňku. Také formálně se jim podobají; rozdíl je jen v muž. rodě *мој, твој, свој* (příd. jm. nikdy nekončí na -j) a ve stř. rodě *мое, твоје, свое, наше, ваше* (stř. rod příd. jmen jen zcela výjimečně končí na -e, srov. § 4.1.2, *pozn.* 3).

5.5.2.1. Přivlastňovací zájm. způsobují mluvnickou určitost: *мůj, tvůj . . . učitel* není „nějaký“ učitel' nebo „jeden“ učitel' a obvykle ani „nějaký můj“ učitel' nebo „jeden z mých“ učitelů', nýbrž '(určitý) můj učitel'. Proto se tato zájm., stojí-li v přivlastku, v mak. užívají zpravidla se členem: *мојот учител, твојата сестра; дојдоа со своето дете* 'přišli se svým dítětem', *неговиот пријател* 'jeho přítel', *неговата невеста* 'jeho nevěsta', *нашите села* 'naše vsi', *вашите интереси* 'vaše zájmy', *нивните куќи* 'jejich domy':

5.5.2.2. Bez členu se přivlastňovací zájm. vyskytují v těchto případech:

a) U vokativu, tj. ve spojení, kde se také podst. jm. neužívá se členem: *мајко моја* 'má matko', *пријателе мој* 'můj příteli', *драги наш брате* 'náš milý bratře'.

b) Jestliže podst. jm. i ve spojení s přivlastňovacím zájm. je přece neurčité: *со ваше перо е напишано* 'je to napsáno vaším perem' (= nevíme, nebo nezáleží na tom, máte-li více per; ale *со вашата рака е напишано* 'je to napsáno vaší rukou' – ruka je určitá, tj. je jediná, která to mohla napsat). Zřetelné je to v případech, kde neurčitost je vyjádřena výrazem jako *еден* 'jeden', *некаков* 'nějaký' apod.: *еден мој пријател кажуваше* 'jeden můj přítel říkal', *узнавме за тоа од некоја нејзина другарка* 'dověděli jsme se o tom od nějaké její kamarádky', – Zvláště často to bývá u zájm. *свој*, jehož význam se nezřídka posunuje, zájmeno se stává (skoro) stejnoznačné s příd. jm. *сопствен* 'vlastní' (podobně jako v češ.) a pak nemusí mít určovací funkci: *тие гледаат свои интереси* 'oni si hledí svých (různých) zájmů, . . . (různých) vlastních zájmů' (srov. též § 5.5.3).

c) Stojí-li zájm. přivlastňovací samostatně (izolovaně) v doplňku, je vždy bez členu: *оваа мисла е моја* 'tahle myšlenka je moje', *книгата ќе биде твоја* 'knihka bude tvá', *куќава е наша* 'tento dům je náš'.

d) Jestliže je přivlastňovací zájm. přivlastkem podst. jména, jež samo stojí v doplňku, vyjadřuje se členem tzv. významová identifikace: *Петар е наш соработник* (= *еден од нашите соработници*) 'Petr je náš spolupracovník (= jeden z našich spolupracovníků)' – jde prostě o doplněk, ale *Петар е нашиот директор* 'Petr je náš ředitel' (máme jen jednoho ředitele, je tedy určitý ředitel) – jde o identifikaci.

e) Jestliže přivlastňovací zájm. stojí u vlastního jména osobního nebo místního, členu se zpravidla užívá (třebaže vlastní jm. sama stojí bez členu, v §§ 3.3.6, 7.1): *нашата Македонија е преубава земја, нашиот Охрид е бисер на Македонија* 'naše Makedonie je překrásná země, náš Ochrid je perla Makedonie', *вашата Билјана е добро девојче* 'vaše Biljana je hodné děvče'. Výjimečně je však možné člen vynechat (*наш Охрид, ваша Билјана*).

f) Zájm. přivlastňovací je bez členu, jestliže je člen na začátku celé skupiny slov: *целата наша земја* 'celá naša země', v. § 7.3.

5.5.3. Přivlastňovací zájmeno stojí takřka vždy před podst. jm., k němuž náleží; má-li podst. jm. přivlastky, stojí zájm. před nimi: *мојот живот* 'můj život', *твојата нова книга* 'tvá nová kniha', *нивните добри и лоши соседи* 'jejich dobří i špatní sousedé'. Jen u vokativu a v stylisticky zabarvených případech stává za podst. jm.: *мајко моја* 'matko má', *татко наш* 'náš otče', *Господ мој и Бог мој* 'Pán můj a Bůh můj' (nom.), *народот наш* 'národ náš' (nom.).

Poznámka. O zájm. *ми, ти, си* . . . ve funkci zájm. přivlastňovacích v. § 5.1.6.3.

5.6. Zájmeno *сиот, сè*.

5.6.1. *Сиот* (muž. rod), *сета* (žen. rod), *сето* nebo *сè* (stř. rod), *сите* (mn. č. všech rodů) souvisí původem s čes. *všechen, vše* . . . V jednotném čísle je jeho základní význam 'celý': *сиот свет* 'celý svět', *сета наша земја* 'celá naše země', *сето село* 'celá vesnice', *од сè срце* 'z celého

srdce'. Pro význam 'celý' existuje též příd. jm. *цел, цела, цело*; mn. č. *цели*, se členem *целиот, целата* . . .; rozdíl je jen stylistický, *сиот* náleží vyššímu stylu, zní poněkud slavnostněji: *целиот свет = сиот свет*. – V mn. č. má *сите* význam 'všichni, všechny, všechna'; význam 'celý' je třeba vyjádřit přídavným jménem *цел*: *сите градови* 'všetchna města', *сите реки* 'všetchny řeky', *сите езера* 'všetchna jezera', ale *целите градови, реки, езера* 'celá města, celé řeky, celá jezera'. – Ve stř. rodě jedn. č. se i čes. 'vše(chno)' překládá *сето, сè*: *ни благодареше за сето тоа* 'děkoval nám za to vše(chno)', *тој сè знае* 'ten (on) ví vše(chno)', *сè е во ред* 'všetchno je v pořádku'.

5.6.2. Zájmena *сиот* se užívá výhradně se členem. Jen v jedn. č. stř. rodu může být *сè* bez členu. Tohoto *сè* (bez členu) se užívá vždycky, kdykoli 'vše' stojí ve větě samostatně, nikoli jako přívlastek jiného slova: *прикажуваше за сè што видел* 'vyprávěl o všem, co viděl', avšak *прикажуваше за сето тоа што го видел* 'vyprávěl o všem tom, co viděl' – *сето* je přívlastkem slova *тоа*; . . . *за сето убаво што го видел* ' . . . o všem hezkém, co viděl' – *сето* je přívlastkem slova *убаво*; . . . *за сето свое минато* ' . . . o celé své minulosti' – *сето* je přívlastkem k podst. jm. *мина-то* 'minulost'. Jinak se vyskytuje *сè* (bez členu) v ustálených rčeních (např. *од сè срце* 'z celého srdce'). – Rozumí se, že člen *-т-* může být nahrazen členem *-в-* a *-н-* (v. §§ 3.4; 7.1): *сиов свет* 'celý tento svět' . . .

5.6.3. *Poznámky*. (1) Zpodstatnělému samostatnému *сè* 'vše' se významově blíží výraznější *сешто* 'všetchno možné, všelicos', v. § 5.2.5.2. – (2) *Сиот* neznamena nikdy 'každý', pro tento pojem máme výraz *секој* (v. § 5.2.5); 'každý člověk' je mak. *секој човек*, 'každá země' je *секоја земја*, 'každé jezero' je *секоје езеро*. – (3) Záj. *сè* (nikoli *сето*) se píše s obrátcenou čárkou nad *è* kvůli odlišení od zvratného zájm. *се* 'se' a od 3. os. mn. č. přít. času slovesa *бýти*: *се* = 'jsou'; srov. § 1.2/(11).

5.7. Z ostatních zájmen třeba uvést *сам* 'sám' (ve významu něm. 'selbst', lat. 'ipse', rus. 'сам' i 'sám' = 'samotný', něm. 'allein', lat. 'solus', rus. 'один'), *ист* (starší podoba: *исти*) '(ten)týž', *друг* 'jiný' a *еден* 'nějaký, jeden'. Všetchna jsou mluvnicky příd. jm. a není tedy nutné se zmiňovat o jejich tvarech. Jen k jejich použití se členem nebo bez členu je potřeba vysvětlení:

1. *Друг* se i v tomto směru chová jako příd. jm.: *Божо е друг човек* 'Božo je jiný člověk', ale *јас сум задоволен, но другиот на моето место не би молчел* 'já jsem spokojen, ale jiný na mém místě by nemlčel'.

2. Také *сам* a *ист* mají člen nebo nemají, podle toho, zda jsou určitá nebo neurčitá – jako je tomu u příd. jm.: *почна од самиот себеси* 'začal sám od sebe', *самиот директор дојде* 'přišel sám ředitel'; *таа остана сама* 'zůstala sama'; podobně: *и истиот тој ученик ме разочара* 'a ten-týž žák mě zklamal', ale *Владо е секогаш ист* 'Vlado je stále týž'. – Avšak v některých situacích je možno užít členu nebo ne, aniž se význam změní: *не знаам ни сам = не знаам ни самиот* 'ani sám nevím', *на ист начин = на истиот начин* 'týmž způsobem'. – *Сам* je vždy bez členu,

znaená-li 'bez cizí pomoci': *сам готви* 'sám vaří', *сама пере* 'sama pere' apod., a v obrazech jako *сам со себе зборува* 'hovoří sám se sebou', *само по себе = само од себе* 'samo sebou, samo od sebe', *сам за себе живее* 'žije sám pro sebe'.

3. *Еден, една, едно* je vlastně základní číslovka 'jeden' (v. § 6), ale jako zájm. má význam 'nějaký, „jeden“'; i v tomto významu má (stejně jako číslovka) jen jedn. č.: *еден овчар* 'jeden ovčák, nějaký ovčák', *една жена* 'jedna žena, nějaká žena', *едно дете* 'jedno dítě, nějaké dítě'. Poněvadž výslovně vyjadřuje neurčitost, nemůže nikdy mít člen.

Пoznámky. (1) Chceme-li vyjádřit pojem 'nějací, někteří' v mn. č., uijeme zájm. *некаков* nebo *некој*: *некакви овчари* 'nějací ovčáci', *некои овчари* 'někteří ovčáci' (v. § 5.4.4). – (2) V lidovém a hovorovém jazyce se z tohoto zájmeného *еден* zvolna vyvíjí neurčitý člen, např. *тоа е факт* 'to je fakt', často též *тоа е еден факт*, čes. též 'to je fakt', ale něm. 'das ist ein Faktum', franc. 'c'est un fait', angl. 'this is a (positive) fact', ital. 'è un fatto'. Podle mínění některých odborníků je neurčitý člen (*еден*) jako ustálená mluvnická kategorie dnes už zakotven i ve spisovném (standardním) jazyce. U podst. jmen pomnožných (viz § 3.2.3.4) tvoří pak i mn. č.: *едни панталони* '(nějaké) kalhoty'. – (3) Ve významu *еден – друг* 'jeden – druhý', může *еден* tvořit i mn. č. a může mít i člen: *едните села се бедни, а другите не живеат во изобилност* 'jedny vesnice jsou chudé a druhé nežijí v nadbytku'; (jedn. č. s členem:) *едната куќа ја урна, а другата ја продаде* 'jeden dům zbořil a druhý prodal'. Vyskytují se též spojení typu *едниот од протагонистите* '(ten) jeden z protagonistů'. – O zájm. „neurčitých“, záporných aj. v. v §§ 5.2.5, 5.2.5.2, 5.4.4, 5.4.5.

6. ČÍSLOVKY (NUMERALIA – БРОЕВИ)

6.1. Číslovky základní a řadové (numeralia cardinalia et ordinalia – *основни и редни броеви*) – přehled:

Číslovky základní:

- 1 *еден, една, едно*
- 2 *два, две*
- 3 *три*
- 4 *четири*
- 5 *пет*
- 6 *шест*
- 7 *седум*
- 8 *осум*
- 9 *девет*
- 10 *десет*
- 11 *единаесет*
- 12 *дванаесет*
- 13 *тринаесет*
- 14 *четиринаесет*
- 15 *петнаесет*
- 16 *шеснаесет*
- 17 *седумнаесет*
- 18 *осумнаесет*
- 19 *деветнаесет*
- 20 *дваесет*

Číslovky řadové:

- прв(и), прва, прво; први*
втор(и), втора, второ; втори*
трет(и)
четврт(и)
петти, петта, петто; петти*
шести
седми
осми
деветти
десетти
единаесетти
дванаесетти
тринаесетти
четиринаесетти
петнаесетти
шеснаесетти
седумнаесетти
осумнаесетти
деветнаесетти
дваесетти

* Rody a mn. č., tak i všude dále.

21	дваесет и еден (една . . .)	дваесет и прв(и) (прва . . .)
22	дваесет и два (две)	дваесет и втор(и)
23	дваесет и три	дваесет и трет(и)
24	дваесет и четири	дваесет и четврт(и)
25	дваесет и пет	дваесет и петти
26	дваесет и шест	дваесет и шести
27	дваесет и седум	дваесет и седми
28	дваесет и осум	дваесет и осми
29	дваесет и девет	дваесет и деветти
30	триесет	триесетти
40	четириесет	четириесетти
50	педесет	педесетти
60	шеесет	шеесетти
70	седумдесет	седумдесетти
80	осумдесет	осумдесетти
90	деведесет	деведесетти
100	сто	стоти, стота... а стотен, стотна...
101	сто и еден (една...)	сто и прв(и)
102	сто и два (две)	сто и втор(и)
103	сто и три	сто и трет(и)
110	сто и десет	сто и десетти
111	сто и единаесет	сто и единаесетти
120	сто и дваесет	сто и дваесетти
125	сто дваесет и пет	сто дваесет и петти
138	сто триесет и осум	сто триесет и осми
200	двесте	двестотен (двестотна...)
273	двесте седумдесет и три	двесте седумдесет и трет(и)
300	триста	тристотен
400	четиристотини	четиристотен
500	петстотини	петстотен
600	шестотини	шестотен
700	седумстотини	седумстотен
800	осумстотини	осумстотен
900	деветстотини	деветстотен
1000	илјада	илјаден (илјадна...)
1500	илјада и петстотини	илјада и петстотен
1981	илјада деветстотини осумдесет и еден	году 1981: илјада деветстотини осумдесет и прва година
2000	две илјади	две илјаден
10000	десет илјади	десет илјаден
11379	единаесет илјади триста седумдесет и девет	единаесет илјади триста седумдесет и деветти

1,000.000	милион	милионити (милионита...)
1,532.784	милион петстотини триесет и две илјади седумстотини осумдесет и четири	милион петстотини триесет и две илјади седумстотини осумдесет и четврт(и)
2,000.000	два милиона nebo два милиони	два милионити
1.000,000.000	милијарда	
2.000,000.000	две милијарди	
1,000.000,000.000	билион	билионити
0	нула	нулти (např.: меридијан 'poledník')
0,5	пет десетини = нула, запирка пет	

3,1415926 три цели еден четири еден пет девет два шест

1% еден од сто (отсто), еден на сто, еден процент

10% десет од сто (отсто), десет на сто, десет проценти

1‰ еден на илјада, еден промил

3‰ три на илјада, три промила

6.1.1. Matematické vyjadřování.

$6 + 5 = 11$ шест и пет е одинаесет,
шест плус пет изнесува одинаесет

$10 - 1 = 9$ десет без еден е девет, десет минус еден изнесува девет

$2 \times 3 = 6$ два по три е шест, два помножено со три изнесува шест

$100 : 25 = 4$ сто поделено со дваесет и пет е (изнесува) четири

$7^2 = 49$ седум на квадрат изнесува (е) четириесет и девет

$5^3 = 125$ пет на куб е (изнесува) сто дваесет и пет,
пет на трет степен...

$2^4 = 16$ два на четврт(и) степен е (изнесува) шеснаесет

$\sqrt{36} = 6$ квадратен корен од триесет и шест е (изнесува) шест

$\sqrt[3]{343} = 7$ кубен корен од триста четириесет и три е (изнесува)
седум

$\sqrt[4]{10.000} = 10$ четврт(и) корен од десет илјади е (изнесува) десет

$\frac{1}{1}$ еден врз еден

$\frac{1}{2}$ една половина

$\frac{2}{3}$ две третини

$\frac{7}{8}$ седум осмини

$\frac{125}{250}$ сто дваесет и пет врз двесте и педесет

Sečítání = собирање, odčítání = вадење, násobení = множење, dělení = делење, umocňování = степенување, odmocňování = коренување, výsledek = резултат, zlomek = дробка (mn. č. дробки), číselník = броител, jmenovatel = именител, společný jmenovatel = заеднички именител.

Roznámka. Příklad letopočtu viz výše (§ 6.1 pod 1981 u číselvek řadových). – Do roku 2000 = до две илјадната година. Datum: (на) 24 март 1947 година = (на) дваесет и четврт(и) март илјада деветстотини четириесет и седма година.

6.2. Číslovky základní.

6.2.1. Samostatné slovní vyjádření mají číslovky 1–10, 100, 1000, milión a miliarda. Ostatní se tvoří kombinací.

1. U číslovek 11–19 se pojem „deset“ zkracuje na -есет (ztrácí -д-, je to tzv. alegrová výslovnost) a připojuje se k výrazu pro jednotky předložkou на; celek se píše dohromady: дванаесет (12), тринаесет (13) . . . , ve výrazu pro '16' se skupina -стн- zjednodušuje na -сн-: шеснаесет.

2. Číslovky pro 20, 30 . . . 90 se tvoří přímým spojením příslušného násobitele desítky a slova десет. Obě složky vystupují v plném znění v číslovkách седумдесет a осумдесет, v ostatních případech dochází k zjednodušení: odpadá -д- v -(д)есет – дваесет (20), триесет (30), четириесет (40); odpadá koncové -т- první složky – педесет (50), деведесет (90); odpadá -стд- – шеесет (60). Celek se píše dohromady.

3. Násobky sta se píší rovněž dohromady: 'dvě stě' zní двесте, 'tři sta' = триста; u dalších se pojem 'sto' vyjadřuje výrazem стотини: четиристотини (400), петстотини (500) . . . деветстотини (900); složky zachovávají plné znění, jen '600' zjednodušuje souhláskovou skupinu – шестотини (srov. § 6.2.2).

4. Násobky tisíce, miliónu a dále jsou spojením příslušné číslovky a podst. jm. v mn. č.; jednotlivé složky se píší zvlášť: две илјади (2000), сто милиони (100,000.000), педесет милијарди (50.000,000.000), три билиона nebo: -ни (3,000.000,000.000).

5. Všechny ostatní kombinace se vyjadřují spojkou и a píší se zvlášť: дваесет и еден (21), деведесет и девет (99), сто и три (103); v složitějších číselných výrazech stojí spojka и až před poslední složkou: сто триесет и осум (138), шест илјади триста седумдесет и осум (6378) atd.

6. Při spojení desítek a jednotek nebo stovek a desítek spojkou и splývají tyto útvary obyčejně v jeden přízvukový celek: (hlavní přízvuk je na spojce и, následuje-li slovo jednoslabičné nebo dvojslabičné; je-li poslední složka trojslabičná, má přízvuk ona (aby se neposunul na čtvrtou slabiku od konce): триесет и пет (35), шеесет и седум (67), ale дваесет и четири (24), двесте и седумдесет atp.

Poznámky. (1) Výrazy *-стотини, илјада* a vyšší číslovky mají vlastní přízvuk: *илјада* и *триста* (zde není přízvuk na spojce *и*), *четирисотини дваесет и пет* (425). – (2) Vyjadřování typu čes. *pětatřicet* není v mak. možné.

6.2.2. Číslovky pro 1 a 2 mají povahu příd. jm. (zájmena), proto rozlišují mluvnický rod: *еден muž., една žen., едно stf.; два muž., две žen.* a *stf.*, podobně *обата* ('oba') muž., *обете* ('obě') žen. a *stf.* (srov. § 6.2.4 rozp. 1); o možném mn. č. *едни . . .* v. § 5.7/3 pozn. 3; srov. též § 6.2.6. – Číslovka 100 byla původně podst. jm. *stf.* rodu, proto má mn. č. *(три)ста; двесте* je stopa zaniklého čísla dvojného. Tvar *-стотини* je vlastně mn. č. od *стотина* 'stovka, asi sto' (srov. § 6.2.5). Slova *илјада, милион, милијарда, билион* jsou plně podst. jm., mají rod a pravidelně tvoří mn. č.

6.2.3. Označují-li mužské osoby (nikoli zvířata nebo věci), anebo skupiny mužů a žen, mohou mít zvláštní tvar: *двајца* (2) a *обајцата* ('oba' v. § 6.2.4 rozp. 1), *тројца* (3), *четворица* (4), *пет(м)ина* (5), *шестина* nebo *шестмина* (6), *сед(у)ммина* (7), *ос(у)ммина* (8), *деветмина* (9), *десетмина* (10), *единаесетмина* (11). . . , *дваесетмина* (20), *дваесетмина и еден* (21) . . . , *стомина* (100), *двестемина* (200), *тристамина* (300), *триста дваесет и пет(м)ина* (325) . . . , *четирисотини и десетмина* (410) . . . , *илјадамина* (1000), *две илјадамина* (2000) . . . – V tomto případě je podst. jm. vždy v prostém („obyčejném“) mn. č., nikoli v mn. č. počítaném (srov. § 3.2.2, o složeninách s *еден* v. § 6.2.6): *четворица или десетмина ученици (и ученички)* 'čtyři nebo deset žáků (a žákyň)'; podobně i *повекемина*, např. *повекемина наши студенти* 'většina (větší část) našich studentů' a *неколкумина*, např. *неколкумина новинари* 'několik novinářů'.

Tyto tvary si s „obyčejnými“ číslovkami konkurují, u složených čísel bývají řidší (srov. též § 6.2.5); neexistují u číslovek 1, 400–900, nenásledují-li desítky a/nebo jednotky, a netvoří se ani u číslovek *милион* a výše.

6.2.4. Jako slova vyjadřující přívlastek mohou číslovky mít též člen (srov. §§ 3.4 a 7). Číslovky 1–4 mají člen jako příd. jm.: *еден – едниот, едната . . . ; два – двата* (muž. rod.), *двете* (žen. a *stf.* rod) a *обата, обете; три – трите; четири – четирите*. Jako podst. jm. mají člen *илјада – илјадата, милион – милионот, милијарда – милијардата* a *билион – билионот*.

Ostatní číslovky základní mají – bez ohledu na zakončení – člen *-те*: *петте, шесте* (s jedním *-т-*), *десетте; стоте, тристате*. – Jde-li o číslovky složené, stojí člen u poslední složky: *педесет и петте, сто деведесет и деветте* (stejně, píšeli-li se jako jedno slovo:) *четирисотините*.

Poznámky. (1) Číslovky *оба(јца)та, обете* 'oba, obě' stojí vždy se členem. – (2) Mak. číslovky se členem se mohou do češ. – podle okolností – překládat také 'těch' nebo 'všech': *десетте гости* = 'těch deset hostů' nebo 'všech deset hostů'. – (3) O členu *-в-* a *-н-* platí tatáž pravidla: *десетве страници* '(všech) těchto deset stran', *стоне денари* '(všech) oněch sto denárů'.

U číslovek zakončených na *-мина* (v. § 6.2.3) stojí člen uvnitř slova (tj. před příponou): *петтемина* (= *пет + те + мина*), *десеттемина*, . . . *стоттемина*, *двестеттемина*, . . . *илјадатамина*.

6.2.5. Přibližný počet se může vyjádřit obraty jako v češ.: *еден-два војници* 'jeden dva vojáci', *двајца-тројца луѓе* 'dva tři lidé', *шеесет-седумдесет денари* '60–70 denárů', *три-четиристотини куќи* '300–400 domů'; mezi oběma hodnotami se v mak. píše vždy spojovací čárka. Pro pojmy 'asi deset' a 'asi sto' máme v mak. i podst. jm. *десетина* 'desítka, asi deset' a *стотина* 'stovka, asi sto' (není totožné s *десетмина* a *стомина* v. §§ 6.2.3, popř. 6.2.2); jsou to sice podst. jm. v jedn. č., ale sloveso stojí v č. mn.: *дојдоа десетина работници*; *десетината успеа да го завршат градењето на мостот* 'přišlo asi deset dělníků; těch asi deset stačilo dokončit stavbu mostu'; *стотина липи* 'stovka lip, asi sto lip'. Podobně je tomu u číslovek složených s *десет* a *сто*: *дванаесетина јайца* 'asi dvanáct vajec', *педесетина момчиња* 'asi padesát chlapců', *за две-тристотини години* 'za nějakých dvěstě tři sta let'. Od samotných výrazů *двесте* a *триста* nelze tyto tvary odvodit; od výrazu *четиристотини* dále nemají význam přibližnosti, protože zní stejně jako „obyčejné“ základní číslovky (srov. §§ 6.1. 6.2.3., event. 6.5).

6.2.6. Počítaný předmět stojí u číslovky *еден, една, едно* v. č. jedn.: *еден човек, една жена, едно дете*; podobně u číslovek složených, jejichž posledním členem je *еден*: *месецот август има триесет и еден ден* 'měsíc srpen má třicet jeden den (jedenatřicet dní)', *сто и една година* '101 let, 101 rok' *илјада и една ноќ* 'tisíc a jedna noc' (srov. však též na konci odstavce). Ve všech ostatních případech se užívá mn. č. (u muž. podst. jm. prostého nebo počítaného, v. § 3.2.2): *две раце* 'dvě ruce', *четири нозе* 'čtyři nohy', *пет сетила* 'pět smyslů', *дванаесет апостоли* (nebo: *апостола*) 'dvanáct apoštolů'; *сто години* 'sto let', *илјада ѕвезди* 'tisíc hvězd'. Sloveso a ostatní závislé členy větné stojí u číslovek vyšších než jeden vždy v mn. č.: *сите пет синови се дојдени* 'přišlo všech pět synů', *илјада години минале* 'prošlo tisíc let', *петмина гости останаа, двајца си отидоа* 'pět hostí zůstalo, dva odešli', *стотина дрвја паднале* 'asi sto stromů padlo'; – u číslovek složených s *еден*: *дваесет и еден новинар учествувале* 'zúčastnilo se 21 novinářů', ale *дваесет и еден мажи* (mn. č.!) *и жени работеле* '21 mužů a žen pracovalo', *тие триесет и еден ден беа за нас долги* 'těch 31 dní bylo pro nás dlouhých'.

6.3. Číslovky řadové.

6.3.1. Řadové číslovky od 'první' do 'čtvrtý' znějí: *прв* nebo *први* (*прва, прво*, mn. č. *први*), *втор* nebo *втори* (mak. *друг, -а, -о*, mn. č. *-и* neznámená 'druhý', nýbrž 'jiný!'), *трет* nebo *трети*, *четврт* nebo *четврти*. – Od 'pátý' do 'dvacátý' a dále u celých desítek až do 'devadesátý' se k základní číslovce připojuje *-и*; končí-li základní číslovka na *-т*, pak se toto *-т* zdvojuje (*-тти*), kromě skupiny *-сти* v *шести*; máme tedy: *петти*,

петта, петто, мн. ч. петти, s členem петтиот, петтата... 'pátý', шести (6.), седми (7.), осми (8.), деветти (9.), десетти (10.), единаесетти (11.)... деведесетти (90.). – 'Stý' zní стоти, стота, стото, мн. ч. стоти (se členem стотиот, стотата...) nebo стотен, стотна..., stejně двестоти nebo двестотен (200.), тристоти nebo тристотен (300.), четиристоти nebo четиристотен (400.),... деветстоти nebo деветстотен (900.); dále je илјаден, -дна,... (1000.) а милијарден. – Od 'milión' а 'bilión' zní řadová číslovka милионити, -та... а билионити, -та...; нулти = 'nultý'.

U číslovek složených má tvar řadové číslovky jen poslední složka, ostatní podrží tvar číslovky základní: дваесет и прв(и) (21.), сто и седумнаесетти (117.), илјада деветстотини осумдесет и третата година 'rok 1983'.

6.3.2. Mluvnicky jsou řadové číslovky příd. jména а jako taková se mění podle rodu а čísla а přijímají člen (v. § 4); прв(и) může tvořit i třetí stupeň: најпрв(иот) 'nejprvnější'.

6.4. Příd. jmény jsou i tzv. číslovky druhové: двоен, двојна, двојно, мн. ч. двојни, s členem двојниот... 'dvoji', троен 'troji', четворен 'čtveřý'; další číslovky druhové se odvozují od základních příponou -орен, -орна, -орно, мн. ч. -орни, se členem -орниот..., např.: петорен 'paterý', десеторен 'desaterý' atd.

6.5. Zlomky: половина ($\frac{1}{2}$), третина ($\frac{1}{3}$), четвртина ($\frac{1}{4}$); u dalších se k číslovce základní připojuje -тина: петтина, деветтина,... дваесеттина atd.. ale шестина (-т ve skupině -ст se vypouští); zvláštní případy: од седум, осум је седмина, осмина, од сто је стотина: 'tisícina' se řekne илјаден дел (doslovně: 'tisíci díl'), два илјадна дела ($\frac{2}{1000}$) а tak i u čísel ještě vyšších. – V složitějších případech má formu zlomku poslední složka výrazu: ($\frac{4}{25}$) = четири дваесет и петтини; čes. 'pět lomeno dvánácti' odpovídá mak. пет врз дванаесет; v. též §§ 6.1 ku konci а 6.1.1.

6.6. Čes. 'za prvé, за druhé, за třetí, за čtvrté...' odpovídá mak. прво, второ, трето, четврто... (tj. stř. rod jedn. ч. číslovek řadových).

6.7. Čes. výraz 'jednou' zní еднаш, 'krát' = пат, мн. ч. пати: двапати 'dvakrát', трипати 'třikrát',... стопати 'stokrát'... – tyto výrazy lze psát i jako dvě slova два пати... Čes. 'poprvé' odpovídá првпат (vždy dohromady), 'po druhé'... = вторпат i втор пат atd.

7. ČLEN (ARTICULUS – ЧЛЕН)

Makedonština má určitý člen (srov. však i § 5.7/3, pozn. 2), а to trojí: a) základem je souhláska т, b) základem je souhláska в, c) základem je souhláska н. Člen je vždy postpozitivní, tj. připojuje se за jméno (а piše se s ním dohromady), např. жена, se členem: жената, женава, женана. – O členu neurčitém viz v § 5.7/3 – pozn. (2).

7.1. Člen se souhlásku т je mluvnický prostředek, který vyjadřuje, že jméno (nejčastěji podstatné) je určité, již známé ze souvislosti hovoru, že

to není „nějaké z mnoha“ (v. § 3.4); někdy odpovídá čes. ‘ten, ta, to...’. Proto ho nelze užít nikde tam, kde v češ. můžeme říci ‘jeden, nějaký, jakýsi’ apod. Příklady: *му реков на професорот* ‘řekl jsem profesorovi’ (o němž hovoříme, víme, kterému), ale *му го реков тоа на еден професор* ‘řekl jsem to jednomu profesorovi (...nějakému, jakémusi profesorovi)’. Vlastní jména osobní i místní jsou vždy určitá, proto už nepotřebují člen a stojí vždy bez něho: *Бождар Видоески, Охрид, Вардар, Македонија* (není „nějaký Vidoeski, nějaký Ochrid, jakýsi Vardar“). To platí i o výrazech pro nejbližší příbuzenství, jako *татко* ‘otec’, *мајка* ‘matka’, *чичко* ‘strýček’, *тета* ‘teta’, *дедо* ‘dědeček’, *баба (бабичка)* ‘babička’, jde-li o našeho nebo o „něčího známého“ otce, matku apod. Neplatí to však pro případy, má-li toto podst. jm. přívlastek (člen stojí vždy u přívlastku, v. § 7.3) nebo užívá-li se ho ve všeobecném významu: *вчера ми е дојдена помладата сестра* ‘včera mi přišla mladší sestra’, *нашиот добар татко* ‘naš dobrý otec’; *мајката е најважна личност во животот* ‘matka je nejdůležitější osobnost v životě’. Podobně je bez členu slovo *Бог* ‘Bůh’, znamená-li křesťanského Boha (ale s přívlastkem: *нашиот Бог*). – Nikdy nemůže být člen u vokativu.

Člen s hláskou *в* odpovídá přesně českému ‘tento’: *учителов* ‘tento učitel’, *директоркава* ‘tato ředitelka’, *местово* ‘toto místo’. – Člen s hláskou *н* odpovídá přesně čes. ‘onen’: *човекон* ‘onen člověk’, *масана* ‘onen stůl’, *пишено* ‘ona láhev’; členu s hláskou *н* se však ve spisovném jazyce užívá velmi zřídka – nahrazuje se opisem *оној човек, онаа маса, она пише*. Také v případě *учителов* můžeme říci *овој учител* a – s jistým stylisticko-významovým odstínem – i *тој учител* (srov. § 5.3.1). Rozumí se, že ukazovací zájmeno samo vyjadřuje určitost, takže ve spojení s ním člen už vystupovat nemůže. – Jinak platí o obou těchto členech totéž, co bylo uvedeno výše o členu s hláskou *т*.

7.2. Tvoření členu. Mak. člen se řídí rodem a číslem jen přibližně. Platí tato pravidla:

1. Podst. jm. se končí v jedn. čísle na souhlásku:

a) Je-li rodu muž., má *т*-člen tvar *-от*: *човекот* ‘člověk’, *мостот, планот*. Přitom se v dnešním spisovném jazyce zpravidla nevypouštějí pohyblivé samohlásky (srov. §§ 2.3.6, 2.3.6.1, 3.2.1.1 *Ав*, 3.2.2.1): *потомокот* ‘potomek’, *орелот* ‘orel’, *театарот* ‘divadlo’, *логаритамот* ‘logaritmus’; výjimky jsou – podle nynějších pravidel pravopisu – jen u těchto podst. jm. s pohyblivým *-а-*: *ветар* – *ветрот* (ale vedle toho máme i *ветер* – *ветерот*) ‘vítr’, *оган* – *огнот* (ale také *огин* – *огинот*) ‘oheň’ a u všech podst. jm. na *-изам*, např. *туризам* – *туризмот* ‘turismus’.

b) Je-li podst. jm. rodu žen., zní člen *-та*: *љубовта* ‘láska’, *ноќта* ‘noc’, *надежта* ‘naděje’ (srov. § 1.3.2e), *солта* ‘sůl’, *заповедта* ‘příkaz, přikázání’ (srov. § 1.3.2 pozn. 5), *пролетта* ‘jaro’. Při tom se skupina *-стт-* zjednodušuje v *-ст-*: *радост* (bez členu) – *радоста* (s členem) ‘radost’.

2. Končí-li podst. jm. kteréhokoli rodu a čísla na samohlásku *-а*, zní člen *-та*: *жената* (žen. rod, jedn. č.) ‘žena’, *судијата* (muž. rod, jedn. č.) ‘soudce’, *селата* (stř. rod, mn. č.) ‘vsí, vesnice’.

3. Podst. jm. na -o mají člen -то: *селото* (stř. rod, jedn. č.) 'ves, vesnice', *таткото* (muž. rod, jedn. č.) 'otec'.

4. U podst. jm. zakončených na -e je člen -то: *срцето* (stř. rod, jedn. č.) 'srdce', *аташето* (muž. rod, jedn. ч.) 'atašé', *ливаџето* (muž. rod, mn. ч.) 'lidé', *ливаџето* (žen. rod, mn. ч.) 'louky', *лисџето* (muž. rod, mn. ч.) 'listy, listí'. – Výjimky jsou čtyři: *рацете* 'ruce', *нозете* 'nohy' a číslovky *двете* 'dvě' a *обете* 'obě' (stopa zaniklého dvojného čísla).

5. Podst. jm. zakončená na -и jsou v naprosté většině tvary mn. ч.; mají rovněž člen -те: *мажите* (muž. rod, mn. ч.) 'mužové', *мостовите* (muž. rod, mn. ч.) 'mosty', *жените* (žen. rod, mn. ч.) 'ženy', *очите* (mn. ч.) 'oči'.

6. Zřídka se vyskytující cizí slova zakončená v jedn. ч. na přízvučné -и a (přízvučné nebo nepřízvučné) -у se dnes považují za podst. jm. stř. rodu a mají člen -то: *жирито* 'jura, komise', *интервјито* 'interview', *зебуто* 'zebu'; – jména měsíců na -и (nepřízvučné) mají však člen jako podst. jm. muž. rodu: *јануариот* 'leden' atp. – Srov. §§ 3.1.3b, 3.1.1d, 3.2.1.3/3–4.

7. Příd. jm. a zájmena v muž. rodě jedn. ч. připojují člen k složenému tvaru příd. jm. (srov. § 4.1.1.): *стар – стари + от = старот*; *добар, добри + от = добриот*; *македонски – македонскиот*; *таков, такви – таквиот* 'takový'. – Přivlastňovací zájm. na -j: *мој, твој, свој* připojují člen -от přímo *мојот, твојот, својот*.

8. Ve všech ostatních tvarech příd. jm. a zájmen (jedn. ч. žen. a stř. rodu, mn. ч. všech rodů) se člen důsledně řídí pravidly uvedenými výše v odst. 2–5.

9. O členu u číslovek základních v § 6.2.4.

Рознатка. Rod a číslo se tvarem členu nemění: *судијата е млад* (muž. rod!) '(ten) soudce je mladý', *аташето е дојден* (muž. rod!) 'atašé přišel', *ливаџето се зелени* (mn. ч.!) '(ty) louky jsou zelené'.

O členech se základem -в- a -н- platí táž pravidla (jen -т- nahradíme příslušnou druhou souhláskou): *мостов/мостон, солва/солна, челуства/челуствна* 'čelist', *маства/маствна* 'sádlo, masť' (zde ve skupině -стн- souhláska -т- se nevyrouští): ve skupině -ств- se v běžném jazyce -т- vynechává), *женава/женана, селово/селоно, срцево/срцено, мостовиве/мостовине, ливаџево/ливаџено* atd.

7.3. V přivlastňkových spojeních stojí člen vždy u prvního slova skla-debního (syntaktického) celku, tvar členu se řídí pravidly platnými pro toto první slovo: *високото дрво* '(ten) vysoký strom', *вашиот мудар и добар судија* '(ten) váš moudrý a dobrý soudce', *двата мои верни и одамна познати пријатели* 'oba moji dobří a dávno známí přátelé', *сите три убави охридски чинари* 'všechny tři krásné ochridské platany (činaru)', *многубројниве зелени ливаџе* 'tyto četné zelené louky'. – Avšak: *во западните и јужните дијалекти* 'v západních a jižních dialektech' (= 'v západních dialektech a v jižních dialektech').

8. PŘÍSLOVCE (ADVERBIA – ПРИЛОЗИ)

8.1. Většina příslovčí se tvoří od příd. jmen. event. od zájmen:

a) U příd. jm. na *-ски, -шки, -чки* je tento základní tvar zároveň příslovcem: *македонски* (příd. jm.) *човек зборува македонски* (příslovce) 'makedonský člověk mluví makedonsky', *педагошки* '(pedagogický i) pedagogicky', *војнички* '(vojenský i) vojensky'.

b) U ostatních příd. jm. je tvar stř. rodu jedn. č. zároveň příslovcem: *добро* 'dobře', *лошо* 'špatně', *точно* 'přesně', *високо* 'vysoko, vysoce', *брзо* 'rychle'.

c) V ojedinělých případech máme jako příslovce tvary lexikalizované (tj. zděděné ze starých období jazyka); je třeba se jim naučit jako jednotlivým slovíčkům: *мошне* 'velmi' (od *мокен* nebo *моцтен* 'silný, mocný', pravidelně odvozené *моќно* znamená 'silně, mocně'), *доцна* 'pozdě' (od *доцен* 'pozdní'), *бргу* 'brzy' (ale *брзо* = 'rychle!'), *повеќе* 'více' (2. stupeň k *многу*, v. dále odst. e a § 8.2) apod.

d) Příslovce od ukazovacích zájm. se končí na *-a*: *така* 'tak', *вака* 'takto', *онака* 'onak' (od *таков, ваков, онаков*, v. § 5.3.2).

e) Příslovce místa se končí na *-y*: *блиску* 'blízko' (od *близок* 'blízký'), *далеку* 'daleko' (ale zdobnělé zní na *-o*: *далечко* 'trochu, dosti daleko'; místo příd. jm. *далек* se nyní obvykle užívá *далечен* 'daleký') atd. K některým chybějí příd. jm.: *таму* 'tam', *ваму* 'tamto, tamhle', *онаму* 'onam' . . . ; *-y* bývá i u příslovčí míry: *мал(к)у* (ale i *малце*) 'málo, trochu, poněkud', *многу* 'mnoho, velmi, příliš' – 3. stupeň *најмногу* 'nejvíce' (2. stupeň v. odst. c), *толку* 'tolik', *неколку* 'několik' apod.

8.2. Příslovce vyjadřující (měřitelnou) vlastnost se stupňují jako příd. jm. předponami *по-* (2. stupeň) a *нај-* (3. stupeň): *убаво* 'krásně, hezky' – *поубаво* 'krásněji' – *најубаво* 'nejkrásněji'; *добро* 'dobře' – *подобро* 'lépe' – *најдобро* 'nejlépe', *бавно* 'pomalu' – *побавно* 'pomaleji' – *најбавно* 'nejpomaleji'. – Nepravidelně se tvoří jen 2. stupeň od *многу* 'mnoho, velmi', který zní *повеќе* 'více', ale 3. stupeň je pravidelný: *најмногу* 'nejvíce'. – Srov. též § 4.4.

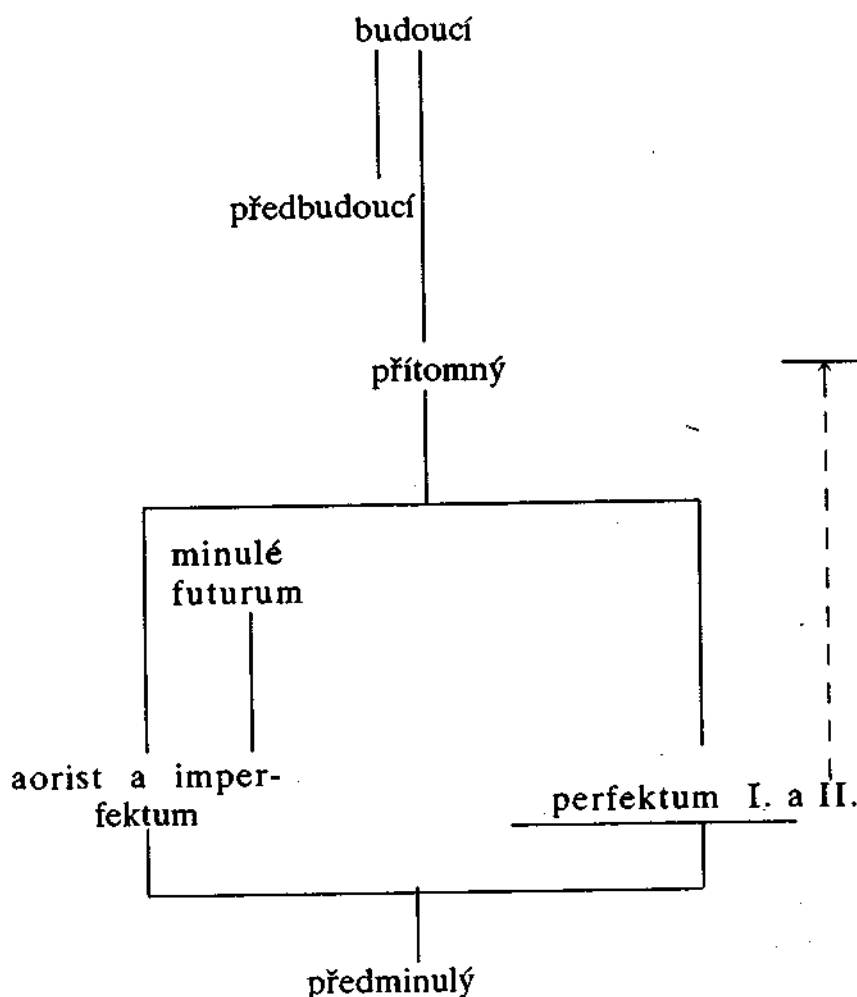
8.3. Na příslovce poklesly některé staré pádové tvary, předložková spojení aj., např.: *збогум* 'sbohem' (pův. předložka *с* + instrumentál od *Бог* 'Bůh'), *час(к)ум, часом* 'hned' (pův. instr. od *час, часок* ve významu 'okamžik'), *од малена* 'od malička', *здола* 'zdola', *довека* 'navěky, navždy', *надвор* 'venku, ven' (i jako předložka *надвор од...* 'mimo něco'), *најпрвин* 'nejprve' aj.

9. SLOVESO (VERBUM – ГЛАГОЛ)

Mak. sloveso rozeznává osobu, číslo, čas, způsob, slovesný rod a vid. Význam a užívání mluvnické osoby a čísla je stejné jako v češtině: o zdvořilostním oslovení (vykání) v. § 5.1.4 pozn. 5. Přehled tvarů v. v § 9.6.

9.1. Čas (tempus – *време*).

Slovesných časů je v mak. devět: lze je znázornit takto:

9.1.1. Čas přítomný (praesens – *сегашно време*) se významově shoduje s českým: *работам* 'pracuji', *велиш* 'říkáš', *зборува* 'mluví', *бараме* 'hledáme', *живеете* 'bydlíte, žijete', *викаат* 'volají' (všechna slovesa jsou nedokonavá). Rozdíl od češ. je však v tom, že přít. čas makedonských dokonavých sloves nevyjadřuje sám o sobě budoucí děj; v tomto významu se ho užívá jen ve zvláštních případech – v. § 9.1.2.2.

9.1.2. Čas budoucí (futurum – *идно време*).

9.1.2.1. Budoucí čas se tvoří částicí *ќе* + tvary přítomného času, a to i u sloves dokonavých: *утре ќе спиеме без будилник* 'zítra budeme spát bez budíku' (nedokonavé sloveso); *в петок ќе се врати во Охрид* 'v pátek se vrátí do Ochridu' (dokonavé sloveso).

Při záporu se užívá spojení *нема да*, anebo *не ќе* + tvary přít. času: *нема да шетаме* nebo *не ќе шетаме* 'nebudeme se procházet' (nedokonavé sloveso). *нема да го изневерам* nebo *не ќе го изневерам* 'nezklam ho' (dokonavé sloveso). *Не ќе* je méně kategorické než *нема да*.

9.1.2.2. Pouhého přítomného času dokonavých sloves (bez *ке* a *нема да*) v budoucím významu se užívá jen ve vedlejších větách po spojkách *ако* ('jestliže, -li') a *дури не* ('dokud ne'), event. *штом* ('jakmile') a v přacíh a účelových větách s *да* a *за да*: *ако дојде, ќе му ја кажам вистината* 'přijde-li (jestliže přijde), řeknu mu pravdu'; *нема да излезам* (= „plné“ futurum) *од куќата, дури не ја завршам работава* 'nevýjdu z domu, dokud neskončím tuto práci'; *да се случи тоа!* 'at' se tak stane'; *ти советувам да ја прочиташ книгава* 'radím ti, abys přečetl tuto knihu'; *дојдов за да ти го кажам тоа директно* 'přišel jsem, abych ti to řekl přímo'.

Рознијатка. Uvádívá se, že *да* + přít. čas vyjadřuje podmínku (ani v češ. to není neznámé): *како било да ја фрлиш мачката, секогаш ќе падне на нозе* 'hod' (at' hodíš) kočku tak nebo tak, vždycky padne na nohy'; srov. § 9.2.3b.

9.1.3. Prostý minulý čas se vyjadřuje imperfektem (*минато определено несвршено време*) a aoristem (*минато определено свршено време*). Užívá se jich všude tam, kde chceme vyjádřit prostou minulost slovesného děje. Tvary těchto časů se rozlišují jen částečně (ne vždy ve všech osobách), významově je to vlastně čas jeden: aorist se tvoří jen od sloves dokonavých, imperfektum – kromě podmiňovacího způsobu – se tvoří jen od sloves nedokonavých (výjimky jsou velmi řídké); obojí formy se vzájemně doplňují podle vidu. Příklad: *Трајко долго не бараше* (imperfektum nedokonavého slovesa), *но не не најде* (aorist dokonavého slovesa) 'Trajko nás dlouho hledal, ale nenašel nás'.

Tvaru imperfekta od dokonavých sloves se pravidelně užívá k vyjádření podmiňovacího způsobu v minulosti s částicí *да*: *да дојдеше* 'kdyby byl přišel', v. § 9.2.3b; se spojkou *ако*: *ако не дојдеше*.

9.1.4. Perfektum (*минато неопределено време*).

9.1.4.1. Perfektum I., jež se tvarově shoduje s čes. minulým časem, má trojí funkci:

a) Vyjadřuje minulý děj, jehož sám mluvčí nebyl svědkem (význam se může event. blížit až čes. 'prý'): *Божо бил со нив* 'Božo byl (prý) s nimi' (já jsem při tom nebyl, neviděl jsem ho). Proto se perfekta I. užívá i v historických pojednáních a vyprávěních: *процесот на измествување на старите падежни форми се вршел постапно* 'proces odstraňování starých pádových tvarů se uskutečňoval postupně'.

b) Vyjadřuje minulý děj, při němž chceme zdůraznit, že jeho důsledky dosud trvají: *многу се променил* 'velmi se změnil (je to vidět i dnes)', *сум ти кажал и пак ќе ти кажам* 'řekl jsem ti a znovu ti řeknu': srov. § 9.1.4.2.

9.1.4.2. Perfektum II. výrazně vyjadřuje minulý děj, jehož důsledky v přítomnosti trvají (srov. § 9.1.4.1b): *му имаме дадено збор* 'udělili jsme mu slovo (a on hovoří)', *новиот директор е дојден* 'přišel nový ředitel (a je tu)'.

c) Může vyjadřovat prostě neurčitou minulost: *човекот кој дошол вчера ми го рече тоа* 'člověk, který včera přišel, mi to řekl'.

Používání perfekta II. se nyní v jazyce stále více šíří.

9.1.5. Budoucí čas v minulosti (futurum praeteriti – *минато-идно време*).

Tento čas vyjadřuje děj, který byl budoucí z hlediska minulého časového bodu vyprávění: *рече дека ќе се капеше* (= bud. čas v min.) 'řekl, že se bude koupat', *се збираа, ќе одеа в град* 'chystali se, že půjdou do města' (úmysl. o němž nevíme, zda se splnil). V. též § 9.2.3b.

Zápar se tvoří buď spojením *не ќе одеа* nebo *немаше да одам*.

9.1.6. Předminulý čas I. a II. (plusquamperfectum – *предминато време*).

Tímto časem vyjadřujeme minulý děj, který předcházel před jiným dějem minulým: *кога се вратив од езерото, сонцето веќе беше зашло* (předmin. čas) 'když jsem se vrátil od jezera, slunce již (bylo) zašlo', totéž v samostatné větě: *Се вратив од езерото. Сонцето веќе беше зашло* 'Vrátil jsem se od jezera. Slunce už (mezitím) zašlo'. – Také v předminulém čase se šíří tentýž způsob vyjádření jako u perfekta II. (v. § 9.1.4.2), pomocné sloveso stojí však ve tvaru imperfekta: *дојдов во посета на Блаже, тој веќе ја имаше завршено својата дневна работа* (= *ја беше завршил*) 'přišel jsem na návštěvu k Blažovi, ten už skončil svou denní práci', *кога дојдов на станицата, автобусот веќе беше стигнат* 'když jsem došel na stanici, autobus už přijel'. Takto tvořený předminulý čas zdůrazňuje, že důsledky děje v minulosti ještě trvaly, srov. např. též: *кажуваа дека веќе имал* (tvar perfekta I., v. § 9.1.8.2) *многу испиено* 'říkali, že už měl mnoho vypito'. Tento tvar bychom mohli nazvat předminulý čas II.

Užívání předminulého času není závazné. Situační nebo vyprávěcí kontext a slovesný vid obvykle vyjádří souslednost dějů stejně přesně: *кога се врати неговиот брат, направија семејна гозба* 'když se vrátil jeho bratr, uspořádali rodinnou hostinu'.

9.1.7. S šířícím se perfektem II. a předminulým časem II. (v. §§ 9.1.4.2, 9.1.6) vyskytuje se i spojení, které bychom mohli nazvat předbudoucím časem (futurum exactum). Vyjadřuje budoucí děj, který předchází jinému ději budoucímu: *кога ќе ја имам завршено работава* (předbud. čas), *ќе си одам* 'až skončím tuto práci, odejdu'.

Také tento čas není závazný; zcela správná jsou souvětí jako: *кога ќе дојдеш, ќе позборуваме* 'až přijdeš, pohovoříme si'.

9.1.8. Tvoření časů složených s pomocnými slovesy a příděstími.

Význam složeného tvaru klesá o jeden stupeň do minulosti ve srovnání s mluvnickým časem pomocného slovesa; kde máme přítomný čas *сум* a *има* (záporně *не сум* a *нема*), vyjadřuje celek čas minulý; kde jsou pomocná slovesa v čase minulém, vyjadřuje celek čas předminulý.

9.1.8.1. Časy s přičestím *l*-ovým, tj. perfektum I. a předminulý čas I.

a) V 3. osobě perfekta I. se pomocné sloveso – jako v češtině – vynesčává: *модел* 'prosil', *извикнала* 'zvolala', *се капеле* 'koupali se', *дошле* 'přišli'; podobně při záporu: *не се плашел* 'nebál se'. – Nevynesčává se však v čase předminulém (I.): *беше седел* '(byl) seděl', *беа ручале* '(byli) obědvati'.

b) Přičestí *l*-ové se – jako v češtině – shoduje s podmětem v rodě a čísle: *сум слушал* 'slyšel jsem', *си слушала* 'slyšela jsi', *слушало* 'slyšelo', *слушале* 'slyšeli, -ly, -la'. – O shodě při vykání v. § 5.1.4 pozn. 5.

c) Slovesa některých tříd rozlišují *l*-ové přičestí nedokonavé a dokonavé (v. § 9.6.13); to se pak projevuje v tvoření složených časů: *сум носел* (perf. I.) 'nosil jsem', *бевме минеле* (předmin. čas I.) 'míjeli jsme (nedok.)', ale: *сум износил* (perf. I.) 'vynesl jsem', *бевме минале* (předmin. čas I.) 'minuli jsme' (dok.).

d) V předminulém čase I. může pomocné sloveso stát také v perfektu I., takže složený tvar má dvě *l*-ová přičestí: místo *бев дошол*, *беа се вратиле* můžeme říci *сум бил дошол*, *се биле вратиле* 'přišel jsem, vrátili se (byl jsem přišel, byli se vrátili)'.

9.1.8.2. Časy s přičestím trpným, tj. *n*-ovým a *t*-ovým (v. § 9.6.14), tj. perfektum II., předminulý čas II. a čas předbudoucí.

a) V perfektu II., v předminulém čase II. a v čase předbudoucím se slovesa *сум* užívá jen u sloves podmětých, slovesa *има* se může užít u všech sloves: *сум дојден* 'přišel jsem', *си влезен* 'vešel jsi', *е стигнат* 'došel, dorazil'; ale též: *имаам дојдено*, *имаш влезено*, *има стигнато* 'přišel jsem, vešel jsi, došel'; u předmětých sloves však jen: *имаам читано* 'četl jsem', *нема дигнато* 'nezdvihl'.

b) V tvarech se slovesem *има* (záporně *нема*) stojí přičestí v stř. rodě jedn. č. bez ohledu na rod a číslo podmětu: *веке се имаам искапено* 'už jsem se vykoupal, -a, -o', *уште го немаме видено тоа* 'to jsme ještě neviděli', *се немаме видено две години* 'neviděli jsme se dva roky'.

c) V tvarech se slovesem *сум* je mluvnická shoda s podmětem: *учителот е дојден* 'učitel přišel', *ученичката не е дојдена* 'žákyně nepřišla', *сите се дојдени* 'všichni přišli'.

Рознатка. Помочне sloveso *има* může v předminulém čase II. stát také ve formě perfekta I.: *имал испиено* '(byl) vypil, „měl vypito“', srov. § 9.1.8.1d.

9.1.8.3. Formy s přičestími trpnými (*-n/t-*) jsou v současném jazyce ještě ve vývoji: lze právem položit otázku, zda jsou to již pevně ustálené časy – proto jsou možná i různá jiná spojení podobného druhu, jako např.: *кога ќе ги имаш завршено сите обврски, ќе можеш да си одиш* 'až budeš mít splněny všechny povinnosti, budeš moci odejít' – spojení *ќе имаш завршено* má povahu předbudoucího času.

9.2. Způsob (modus – начин).

V mak. jsou čtyři slovesné způsoby: oznamovací, rozkazovací, podmiňovací a nepřímý.

9.2.1. Význam a užívání oznamovacího způsobu (indicativus – *исказниот начин*) se kryje s češtinou, kromě případů, kde je třeba užít způsobu nepřímého, v. § 9.2.4.

9.2.1.1. Podobně jako čeština, ani makedonština nemá zvláštní mluvnické tvary pro způsob tázací. Otázka se vyjadřuje podobnými prostředky jako v češtině:

a) Tónem věty (větnou intonací): *беше задоволен?* 'byl jsi spokojen?' (specifický melodický průběh tázací věty je v psaném projevu vyjádřen otazníkem).

b) Nejčastěji tázací částicí *ли* (srov. čes. *-li*), která stojí za slovem, na něž klademe tázací důraz (na rozdíl od češ., kde v dnešním jazyce stojí *-li* vždy za slovesem). To pak má vliv i na slovosled – jádro otázky stojí v čele věty: *татко ли беше во градот?* 'otec (ne snad někdo jiný) byl v městě?'; *беше ли татко во градот?* 'byl otec v městě?' (byl nebo nebyl?); *во градот ли беше татко?* 've městě byl otec?' (a ne na poli?).

c) Velmi často se užívá spojky *дали* 'zda, zdali': *дали татко беше во градот?* = *дали беше татко во градот?* – jádro otázky může být vyjádřeno jen větným přízvukem (na *татко*, na *беше*, na *во градот*) anebo zároveň i slovosledem: *дали во градот беше татко?* 've městě byl otec?' (v tomto případě má otázka odstín údivu, že „snad ve městě“). – Očekávali se (spíše) odpověď kladná, užíváme výrazu *дали не*: *дали не беше татко во градот?* 'což nebyl otec ve městě?' – zde je možná různá interpretace podle větného důrazu; *дали не сте слушале за тоа?* 'což jste o tom neslyšeli?'.

9.2.2. U rozkazovacího způsobu (imperativus – *заповедниот начин*) je třeba podotknout, že mak. má tvary jen pro 2. osobu jedn. a mn. č., neexistuje zvláštní forma pro 1. osobu mn. č. (čes. *přinesme!*, *pijme!*). V takových případech se užívá opisu s *да* 'at', *necht* + oznamovací způsob: *да донесеме!*, *да пиеме!* Stejného opisu se užívá pro výzvu v 3. osobě obou čísel a v 1. osobě jedn. č. – stejně jako v češ.: *да живее!* 'at žije!', *да живеат!* 'at žijí!', *да слушам* 'necht slyším!'.

Záporný rozkazovací způsob se tvoří spojením *немој(те) да* + přítomný čas: *немој да се плашиш* 'neboj se', *немојте да пушите* 'nekuřte', ale i *не плаши се* a *не пушите* je zcela správné (jemný stylistický odstín).

Poznámka. Rozk. způsob může nahradit čes. infinitív v zkratkových poznámkách pro denní úkoly: 'koupit rybu' = *купи риба* (ústní informace prof. Bl. Koneského).

9.2.3. Podmiňovací způsob (condicionalis – *можниот начин*) se tvoří:

a) neměnnou částicí *би* + *l*-ové příděstí: (*јас*) *би рекол* 'řekl bych', (*ти*) *би рекла* 'řekla bys, ty bys řekla', *дете би рекло* 'dítě by řeklo', (*ние, вие, тие*) *би рекле* 'řekli bychom . . .'. Tento způsob nerozlišuje časy, netvoří minulý čas: *јас не би го сакал тоа* znamená i 'nechtěl bych to' i 'nebyl bych to chtěl'.

b) spojením *да* (nebo *ако*) + oznamovací způsob: *да не го гледам (ако не го гледам) тоа со сопствени очи, нема да ти верувам* 'kdybych to neviděl na vlastní oči, neuvěřím ti (nevidět to na vlastní oči . . .)' – *да не гледам* nahrazuje vlastně infinitív = čes. 'nevidět'. Při tomto tvoření se vyjadřuje i minulý čas: *да беше (ако беше) убаво време, ние ќе сме се капеле* (= bud. čas v minulosti s přičestím *l-ovým*, v. § 9.1.5) 'kdyby bylo bývalo hezky, byli bychom se koupali'; tu se užívá imperfekta i od sloves dokonavých: *ти да дојдеше навреме, јас би ти ја покажал изложбата* 'kdybys byl přišel včas, byl bych ti ukázal výstavu'.

9.2.4. Způsob nepřímý (narrativus – *прекажаниот начин*) vyjadřuje rezervu (nejistotu) mluvčího o výpovědi („neručí za to“). Tento způsob má formální vyjádření v minulosti a v budoucnosti.

a) Pro nepřímou minulost se užívá perfekta I., v. § 9.1.4.1a; jím však můžeme vyjádřit i nepřímou přítomnost.

Poznámka. Tohoto tvaru se užívá také při vyprávění snů.

b) Pro nepřímou budoucnost máme budoucí čas nepřímý; tvoří se spojením *ќе* + perfektum I., i u dokonavých sloves s *l-ovým* přičestím zpravidla ve formě nedokonavé (v. § 9.6.13a): *моите соработници рекоа дека утре ќе сум ја свршил својата улога* 'moji spolupracovníci řekli, že (snad) zítra skončím svou úlohu', *тој бил лекар* znamená i 'on prý byl lékař' i 'on prý je lékař'.

Poznámka. Má-li se taková pochybnost vyjádřit v přítomnosti, můžeme kvůli zřetelnosti užít slovních prostředků, např. *болен е, ми рекоа* 'je prý nemocen (doslovně: je nemocen, tak mi řekli, tak mi bylo řečeno)'.

9.3. Slovesný rod (genus verbale – *залог*) je – jako v češtině – činný (activum – *активен*) a trpný (passivum – *пасивен*): *носи* 'nese', *е носен* 'je nesen'. Trpný rod je zastoupen zvrátným slovesem častěji než v češtině: *и друга заповед се дала од царот* 'také jiný příkaz byl vydán carem'.

9.4. Slovesný vid je jako v češtině nedokonavý a dokonavý (aspectus imperfectivus, perfectivus – *несвршениот, свршениот вид*). Používá se takřka vždy stejně jako v češtině. Zásadně je odlišné jen to, že budoucí čas se tvoří opisně i od sloves dokonavých: *ќе кажам* 'řeknu'; v. §§ 9.1.2.1, 9.1.2.2.

Poznámka. Zřídka se mak. vid liší od čes., např. sloveso *види* je dokonavé, *виде* = 'uviděl' (nedok.: *без очила не гледаше добро* 'bez brýlí neviděl dobře').

9.5. Zápornka *не* se u sloves píše odděleně: *не зна(а)м* 'neznám', *не сакаш* 'nechceš', *не сме* 'nejsme', *не дојде* 'nepřišel', *не пиеше* 'nepil'; u složených tvarů slovesných stojí u pomocného slovesa: *не сум слушал* 'neslyšel jsem', *не беше стигнат* 'nedošel, nedorazil' atp., srov. § 1.4.4; podobně u podmiňovací částice *би*: *јас не би мислел* 'nemyslel bych'. Ve 3. osobě perfekta I. ovšem pomocné sloveso chybí: *не викал* 'nevolal', *не биле* 'nebyli' (pak i: *не биле дошле*). Odděleně se zápornka píše i v přechodníku: *не сакајќи* 'nechtě, nechťic(e)'. – V. též § 10.

Jedinou výjimkou je sloveso *нема*: *немам* 'nemám', *немаш* 'nemáš' . . . , *немаше* 'neměl' atd. To platí i tam, kde toto sloveso vystupuje jako pomocné: *нема да каже* 'neřekne', *немам видено* 'neviděl jsem' atd. Píše se ovšem zvlášť. je-li toto sloveso ve spojení jako: *не сум имал* 'neměl jsem', *не би имал* 'neměl by'. ale v 3. osobě perfekta I.: *немал* 'neměl', *немале* 'neměli'. – Sloveso *нејќе* 'nechce' (= *не сака*) nemá kladný protějšek, a proto se píše jako jedno slovo; podobně pomocné *немој(те)* při záporném rozk. způsobu (v. § 9.2.2).

Познатка. U jiných slovních druhů se zápornka píše se svým slovem dohromady: *Не-словен* 'Neslovan', *недобар* 'nedobry', *немногу* 'nemnoho'; to se týká i příděstí trpného (-и/т-), užívá-li se ho ve funkci přídavného jména: *незнаен, непознат* 'neznámý'; částice: *нели* 'ne-li, což ne'.

9.6. Přehled slovesných tvarů.*

Makedonské sloveso má tři třídy časování: 1. třída -a- (3. os. jedn. č. přít. času se končí na -a); 2. třída -и- (3. os. jedn. č. přít. času se končí na -и); 3. třída -е- (3. os. jedn. č. přít. času se končí na -е).

Познатка. Ve srovnání se soustavou českou platí tato dvě pravidla: a) stejně znějící čes. sloveso, jež i v češtině má v 3. os. jedn. č. přít. času na konci -e, patří do mak. třídy -e-; *пред-е* – *пред-е*, *пи-е* – *пи-е*; b) jestliže se čes. sloveso v 3. os. jedn. č. přít. času končí na -í a v rozkazovacím způsobu není -ej, patří podobně znějící mak. sloveso do třídy -и-: *нос-í*, rozk. zp. *нос!* – *нос-и*, *выпраздн-í*, rozk. zp. *выпраздни!* – *испразни-и*. Pro jiné případy nelze stanovit jednoduchá pravidla.

Zvláštní časování má sloveso *сум* 'být'.

9.6.1. Čas přítomný (srov. § 9.1.1).

V 1. os. jedn. č. mají slovesa všech tří časování stejnou koncovku -ам; v 3. os. mn. č. je u všech tříd koncovka -ат, ale u třídy -a- je a zdvojeno (-аат).

-а-:	-и-:	-е-:	
<i>викам</i>	<i>носам</i>	<i>предам</i>	<i>пијам</i>
<i>викаш</i>	<i>носиш</i>	<i>предеш</i>	<i>пиеш</i>
<i>вика</i>	<i>носи</i>	<i>преде</i>	<i>пие</i>
<i>викаме</i>	<i>носиме</i>	<i>предеме</i>	<i>пиеме</i>
<i>викате</i>	<i>носите</i>	<i>предете</i>	<i>пиете</i>
<i>викаат</i>	<i>носат</i>	<i>предат</i>	<i>пијат</i>

сум
си
е
сме
сте
се

* Tvary se vždy uvádějí v pořadí osob, nejprve č. jedn., pak mn. Pro všechny tvary platí pravidla o používání (psaní nebo vypouštění) písmena *j*; v. § 1.2/8.

Při tvoření budoucího času má sloveso *сум* tyto tvary (podle třídy -e-):

бидам
бидеш
биде
бидеме
бидете
бидат

Užívá se jich také v těch případech, kde se užívá přítomného času dokonavých sloves (v. § 9.1.2.2): *ако бидеш во Охрид, ќе се капеме* 'budeš-li v Ochridě, budeme se koupat'; *немој да зборуваш со него дури не бидеш мирен* 'nemluv s ním, dokud nebudeš klidný'; *ќе направам сè (за) да бидеш среќна* 'učiním vše, abys byla šťastna'. Je tu však možné i *сум* (s jemným časově-vidovým odstínem).

Неправиелне твари. (1) Sloveso *(по)знае* '(po)zná' má v 1. os. jedn. č. *(по)знаам* i *(по)знам*; u slovesa *признае* 'uznávat' Pravopis neuvádí tvar *признам*. – (3) U slovesa *даде* 'dát' bývá v 1. os. jedn. č. starší tvar *дам*, ale Pravopis uvádí jen pravidelné *дадам*.

Розпáтка. Z rytmických пpíčin se v poezii najdou tvary 3. os. mn. č. na pouhé -ат (s jedním а): *викат*.

9.6.2. Čas budoucí (srov. § 9.1.2).

Tvoření: neměnná částice *ќе* + tvary пpít. času

Při záporu: neměnné *нема да* + tvary пpít. času

ќе одам, ќе влезам
ќе одиш, ќе влезеш
ќе оди, ќе влезе
ќе одиме, ќе влеземе
ќе одите, ќе влезете
ќе одат, ќе влезат
ќе бидам . . . 'буду'

Záporně: *нема да одам, нема да влезам*
нема да одиш, нема да влезеш
нема да оди, нема да влезе
нема да одиме, нема да влеземе
нема да одите, нема да влезете
нема да одат, нема да влезат
нема да бидам . . . 'neбуду'

9.6.3. Imperfektum a aorist (srov. § 9.1.3).

Tyto časy mají rozdílné koncovky jen v 2. a 3. os. jedn. č.: imperfektum má *-ше*, aorist má koncovku nulovou (*-∅*). Třída *-а-* má v imperfektu i aoristu před koncovkou samohlásku *-а-*: *вик-а-вме* imperf. – *извик-а-вме* aor. (příklady uvádíme v 1. os. mn. č.). Rozdílná je předchozí samohláska u většiny sloves tříd *-и-* a *-е-*. Slovesa obou těchto tříd mají v imperf. vesměs *-е-*: *нос-е-вме*; *пред-е-вме*, *пи-е-вме*. V aoristu má třída *-и-* samohlásky *-и-*, *-а-* nebo *-е-*: *износ-и-вме*, *изброј-а-вме*, *остар-е-вме*; třída *-е-* má *-а-*, *-о/е-*, *∅*: *падн-а-вме*, *рек-о-вме/реч-е-∅*, *изми-вме* (= *изми-∅-вме*, *и* patří k slovnímu základu, nikoli k zakončení aoristu).

9.6.3.1. Imperfektum:

<i>-а-:</i>	<i>-и-:</i>
<i>викав</i>	<i>носев</i>
<i>викаше</i>	<i>носеше</i>
<i>викаше</i>	<i>носеше</i>
<i>викавме</i>	<i>носевме</i>
<i>викавте</i>	<i>носевте</i>
<i>викаа</i>	<i>носеа</i>
	<i>-е-:</i>
<i>предев</i>	<i>пиев</i>
<i>предеше</i>	<i>пиеше</i>
<i>предеше</i>	<i>пиеше</i>
<i>предевме</i>	<i>пиевме</i>
<i>предевте</i>	<i>пиевте</i>
<i>предеа</i>	<i>пиеја</i>
	<i>сум:</i>
	<i>бев</i>
	<i>беше</i>
	<i>бевме</i>
	<i>бевте</i>
	<i>беа</i>

9.6.3.2. Aorist.

-а-:

ИЗВИКАВ
ИЗВИКА
ИЗВИКА
ИЗВИКАВМЕ
ИЗВИКАВТЕ
ИЗВИКАА

-и-:

ИЗНОСИВ	избројав	остарев
ИЗНОСИ	изброја	остаре
ИЗНОСИ	изброја	остаре
ИЗНОСИВМЕ	избројавме	остаревме
ИЗНОСИВТЕ	избројавте	остаревте
ИЗНОСИЈА	избројаа	остареа

-е-:

ПАДНАВ	засеав	реков
ПАДНА	засеа	рече
ПАДНА	засеа	рече
ПАДНАВМЕ	засеавме	рековме
ПАДНАВТЕ	засеавте	рековте
ПАДНАА	засеаја	рекоа
УМРЕВ		ИЗМИВ
УМРЕ		ИЗМИ
УМРЕ		ИЗМИ
УМРЕВМЕ		ИЗМИВМЕ
УМЕВТЕ		ИЗМИВТЕ
УМРЕА		ИЗМИЈА

Sloveso *сум* má jen tvary imperfekta. jež plní zároveň i funkci aoristu. V starší literatuře se občas najdou aoristové formy 2. a 3. os. jedn. č.: *би*.

Stojí-li před o souhláska *к* nebo *г*. mění se před *е* v *ч* a *ж*: *реков*, *испеков*, ale *рече*, *испече*; *могов*, ale *може* (nedok. sloveso. aorist se vyskytuje velmi zřídka).

Nepravidelné tvary. (1) Sloveso *избере* má aorist *избрав*, *раздере* – *раздрав*, *испере* – *исправ*, *заколе* – *заклав*, *постеле* – *послав*, *намеле* – *намлев*. – (2) *Заспие* – *заспав*. (3) *Земе* – *зедов*.

9.6.4. Perfektum I. (srov. §§ 9.1.4.1, 9.1.8.1).

Tvoření: přít. čas pomocného slovesa *сум* + *l*-ové příděství (v. § 9.6.13). V 3. os. jedn. i mn. č. se pomocné sloveso vynechává (jako v češtině). Příděství se mění podle rodu a čísla (ve shodě s podmětem); u tříd *-и-* a *-е-* má před *л* různou samohlásku podle vidu.

Slovesa nedokonavá:

<i>сум</i> <i>викал</i> , -а, -о	<i>сум</i> <i>носел</i>
<i>си</i> <i>викал</i>	<i>си</i> <i>носел</i>
<i>викал</i>	<i>носел</i>
<i>сме</i> <i>викале</i>	<i>сме</i> <i>носеле</i>
<i>сте</i> <i>викале</i>	<i>сте</i> <i>носеле</i>
<i>викале</i>	<i>носеле</i>

сум *минел*, *миел*
си *минел*, *миел*
минел, *миел*
сме *минеле*, *миеле*
сте *минеле*, *миеле*
минеле, *миеле*

сум:
сум *бил*
си *бил*
бил
сме *биле*
сте *биле*
биле

Záporně: *не сум* *викал* . . . , 3. os. *не* *викал(е)*.

Nedokonavých tvarů perfekta I. od dokonavých sloves se užívá ve stejných situacích jako imperfekta sloves dokonavých: v. §§ 9.1.3, 9.2.3b.

Slovesa dokonavá:

-а-:	-и-:
<i>сум</i> <i>извикал</i> , -а, -о	<i>сум</i> <i>износил</i>
<i>си</i> <i>извикал</i>	<i>си</i> <i>износил</i>
<i>извикал</i>	<i>износил</i>
<i>сме</i> <i>извикале</i>	<i>сме</i> <i>износили</i>
<i>сте</i> <i>извикале</i>	<i>сте</i> <i>износили</i>
<i>извикале</i>	<i>износили</i>

-е-:
сум *минал*, *измил*
си *минал*, *измил*
минал, *измил*
сме *минале*, *измили*
сте *минале*, *измили*
минале, *измили*

Záporně: *не сум* *извикал* . . . , 3. os. *не* *извикал(е)*.

Sloveso *сум* nemá zvláštní dokonavé tvary.

9.6.5. Perfektum II. (srov. §§ 9.1.4.2, 9.1.8.2).

Tvoření: u všech sloves: pomocné sloveso *имаам* (při záporu *немам*) + přičestí trpné (*n/t-ové*); pomocné sloveso se mění podle osoby a čísla, přičestí stojí vždy v tvaru stř. rodu jedn. čísla: – u sloves podmětných (nepřechodných) jest ještě druhá (v praxi častější) možnost: pomocné sloveso *сум*, při záporu *не сум* + přičestí trpné (*n/t-ové*); pomocné sloveso se mění podle osoby a čísla, přičestí pak podle rodu a čísla podmětu (srov. § 9.1.8 – celý). – Perfektum II. se nejčastěji tvoří od sloves dokonavých.

<i>имаам</i>	}	<i>земено, влезено, носено, бегано, дојдено</i>
<i>имаш</i>		
<i>има</i>		
<i>имаме</i>		
<i>имате</i>		
<i>имаат</i>		

Záporně: *немам земено, бегано . . .*

немаме земено, бегано . . .

U podmětných (nepřechodných) sloves též:

<i>сум</i>	}	<i>влезен, влезена, влезено; дојден, -а, -о</i>
<i>си</i>		
<i>е</i>		
<i>сме</i>	}	<i>влезени, дојдени</i>
<i>сте</i>		
<i>се</i>		

Záporně: *не сум влезен . . .*, 3. os. *не е влезен, не се влезени*.

9.6.6. Budoucí čas v minulosti (srov. § 9.1.5).

Tvoření: *ќе* + imperfektum (sloves nedokonavých i dokonavých).

Při záporu: *не ќе* + imperfektum nebo *немаше да* + přít. čas; *не ќе* a *немаше да* se nemění.

ќе одев, ќе влезев
ќе одеше, ќе влезеше
ќе одеше, ќе влезеше
ќе одевме, ќе влезевме
ќе одевте, ќе влезевте
ќе одеа, ќе влезеа

сум: ќе бев . . .

Záporně: *не ќе одев . . .*, *не ќе влезевме . . .* nebo *немаше да одам . . .*, *немаше да влезам . . .*

9.6.7. Předminulý čas I. a II. (srov. §§ 9.1.6. 9.1.8).

Tvoření předmin. č. I.: imperfektum nebo perfektum I. pomocného slovesa *сум* (*бев* nebo *сум бил*) + *l*-ové přičestí významového slovesa (nejčastěji v dokonavém tvaru, v. § 9.6.13); *l*-ová přičestí se mění podle rodu a čísla ve shodě s podmětem.

<i>бев</i>	}	<i>дошол, дошла, дошло</i>
<i>беше</i>		
<i>беше</i>		

<i>бевме</i>	}	<i>дошле</i>
<i>бевте</i>		
<i>беа</i>		

сум: *бев бил, -а, -о . . .*

Záporně: *не бев дошол . . ., не беше дошол . . .* nebo:

<i>сум бил дошол, била дошла, било дошло</i>
<i>си бил дошол, била дошла, било дошло</i>
<i>бил дошол, била дошла, било дошло</i>
<i>сме биле дошле</i>
<i>сте биле дошле</i>
<i>биле дошле</i>

Záporně: *не сум бил дошол . . ., 3. os. не бил дошол, не биле дошле.*

Tvoření předmin. času II: imperfektum nebo perfektum I. pomocného slovesa *има* (tj. *имав* nebo *сум имал*), u nepřechodných (podmětných) sloves též *сум* (tj. *бев* nebo *сум бил*) + přičestí trpné (*n/t*-ové): jestliže je pomocným slovesem *има*, *n/t*-ové přičestí stojí vždy v tvaru stf. rodu jedn. č., je-li pomocným slovesem *сум*, shoduje se *n/t*-ové přičestí s podmětem v rodě a čísle: užívá-li se pomocného slovesa v perfektu I., shoduje se jeho *l*-ové přičestí (*имал* nebo *бил*) s podmětem v rodě a čísle.

<i>имав</i>	}	<i>дојдено</i>	nebo:	<i>сум имал, -а, -о</i>	}	<i>дојдено</i>
<i>имаше</i>				<i>си имал, -а, -о</i>		
<i>имаше</i>				<i>имал, -а, -о</i>		
<i>имавме</i>	}	<i>дојдено</i>		<i>сме имале</i>	}	<i>дојдено</i>
<i>имавте</i>				<i>сте имале</i>		
<i>имаа</i>				<i>имале</i>		

Záporně: *немав дојдено . . . не сум имал (-а, -о) дојдено . . . 3. ос. нема(а) дојдено, немал(е) дојдено.*

Nebo (jen u sloves podmětných):

бев	} дојден, -а, -о	сум бил, -а, -о дојден, -а, -о	
беше		си бил, -а, -о дојден, -а, -о	
беше		бил, -а, -о дојден, -а, -о	
бевме	} дојдени	сме биле } дојдени	
бевте			сте биле
беа			биле

Záporně: не бев дојден..., не сум бил дојден..., 3. os. не бил(е) дојден(и).

Sloveso сум tyto formy netvoří.

9.6.8. Předbudoucí čas (srov. § 9.1.7) není dosud plně konstituován.

Tvoření: ќе + perfektum II. (ќе имам завршено, ќе сум дојден). Mluvnická (ne)shoda přičestí s podmětem je jako u perfekta II. Při záporu stojí na počátku opisného tvaru не ќе.

9.6.9. Rozkazovací způsob (srov. § 9.2.2).

Tvoření: Odpojíme -ам v 1. os. jedn. č. přít. času; končí-li pak slovní základ souhláskou, připojíme v 2. os. jedn. č. -и, v 2. os. mn. č. -ете; končí-li slovní základ samohláskou, připojujeme v jedn. č. -ј, v mn. č. -јте. Zápor se vyjadřuje buď obvyklou zápornkou не před slovesem nebo opisem немој(те) да + přít. čas.

	-а-:	-и-:	-е-:
jedn. č.:	викај	носи стој	преди кажи пиј
mn. č.:	викајте	носете стојте	предете кажете пијте
	сум:		
jedn. č.:	биди		
mn. č.:	бидете		

Záporně: не викај(те) . . . nebo немој да викаш, немојте да викате . . .

Sloveso даде 'dát' tvoří rozk. zp. nepravidelně: дај, дајте.

O pořadí „malých“ slov u rozkazovacího způsobu v. v § 10.3.

9.6.10. Podmiňovací způsob (srov. § 9.2.3).

Tvoření: а) Neměnná částice би + I-ové přičestí, které se shoduje s podmětem v rodě a čísle. Nedokonavá a dokonavá slovesa rozlišují přičestí podle vidu (§ 9.6.13), u nedokonavých se (zřídka) může objevit i forma

dokonavá. Zápornka *не* stojí před částicí *би*. Není zvláštních tvarů pro osoby, ty se v případě potřeby vyjadřují osobním zájmenem (*јас, ти, тој . . .*).

Jedn. č.: (*јас . . .*) *би носел, -а, -о* (nedok.); *би износил, -а, -о* (dok.)

Mn. č.: (*ние . . .*) *би носеле; би износиле*.

b) Spojka *да* nebo *ако* + oznamovací způsob významového slovesa; v. § 9.2.3b.

9.6.11. Nepřímý způsob (srov. § 9.2.4).

Tvoření: 1. Pro minulost se užívá perfekta I., v. § 9.6.4. – 2. Budoucnost: *ќе* + perfektum I. (*l*-ové přičestí je v nedokonavém tvaru i u sloves dokonavých; srov. § 9.6.13a; zápornka *не* stojí před *ќе*).

9.6.12. Trpný rod (srov. § 9.3).

Tvoření: Příslušný čas nebo způsob pomocného slovesa + přičestí trpné (*п/т*-ové, v. § 9.6.14), které se shoduje s podmínkem v rodě a čísle: *сум носен, ќе бидеш поканета, не бевме пофалени* atd.

9.6.13. Přičestí *l*-ové (participium praeteriti activi II – глаголската л-форма).

a) Nedokonavá forma: V tvaru 1. os. jedn. č. imperfekta (v. § 9.6.3.1) se odsune koncové *-в* a místo něho se připojí *-л* pro muž. rod, *-ла* pro žen. rod, *-ло* pro stř. rod, *-ле* pro mn. č. všech rodů (nikoli *-ли!*):

-а-: *викал, викала, викало; викале*

-и-: *носел, носела, носело; носеле*

-е-: *предел, предела, предело; пределе*

сум: *бил, била, било; биле*

Tato forma se tvoří především od sloves nedokonavých; od dokonavých se tvoří v těch případech, kde se používá také jejich imperfekta (v. §§ 9.1.3, 9.2.3b) a v nepřímém způsobu času budoucího (v. § 9.2.4b).

Roznámka. Tvary jako *носел, носела, носело, носеле* 'nosil', *печел, печела, печело, печеле* 'rekl', *можел, можела, можело, можеле* 'mohl' . . . nemají pohyblivé *е*.

b) Dokonavá forma: V tvaru 1. os. jedn. č. aoristu (v. § 9.6.3.2) se odsune koncové *-в* a místo něho se připojí *-л, -ла, -ло, -ле*.

-а-: *извикал, -а, -о, -е*

-и-: *износил, -а, -о, -е, избројал, -а . . .; остарел, -а . . .*

-е-: *паднал, -а, -о, -е; умрел, -а . . .; измил, -а . . .*

U sloves, jež mají v imperfektu a aoristu před koncovkou stejnou samohlásku (*а* nebo *е*, v. § 9.6.3) je *l*-ové přičestí jen jedno: (*из*)*викал . . ., умрел . . .*; výjimka: *мелел . . .* (nedok.) – *млел . . .* (dok.) 'mlel'. Sloveso *сум* má jediné přičestí: *бил . . .*

Roznámky. (1) Končí-li se toto přičestí v muž. rodě jedn. č. na *-кол, -гол, -сол*, je samohláska *-о* pohyblivá (srov. § 2.3.3); *рекол – рекла, рекло, рекле* 'tekl', *могол – могла . . .* 'mohl' (dok. tvaru se užívá zřídka, sloveso je nedokonavé), *истресол – истресла . . .*

'vytřásí'. – (2) Kde by vznikly skupiny *-тол a *-дол, máme pouhé -л: исплел, -а... 'vypletí', заплел, -а... 'zapředí', појал, -а... 'pojedl, snědl' apod.; také издал, -а... 'vydal'; v. § 2.3.3.2b.

Неправиделне твари. Slovesa, jež tvoří nepravidelně aorist, tvoří od tohoto aoristu (tedy vlastně pravidelně) též dokonavé přičestí *l*-ové: избере – избрал, раздере – раздрал, испере – испрал, заколе – заклал, постеле – послал 'postlal, ustlal', сомеле – сомлел; заспие – заспал (v. § 9.6.3.2: о зел, издал 'vzal, vydal' místo *-дол v. výše v pozn. 2). – (2) Dokonavé *l*-ové přičestí od иде zní ишол, ишла, ишло, ишле 'šel' a podobně s předponami: дошол, дошла..., нашол... (nedok. přičestí je pravidelné: идел, идела..., дојдел, -а...). – (3) Донесе má vedle донесол také донел, донела... (nedok. jen: носел...). – (4) Slovesa знае a види mají jen jedno *l*-ové přičestí: знаел..., видел...

9.6.14. Přičestí trpné (*n*-ové a *t*-ové: participium praeteriti passivi – глаголска придавка).

Tvoření: Formy nedokonavé se tvoří tak, že se v 1. os. jedn. č. imperfekta koncové -в nahradí hláskou -н nebo -т.

Formy dokonavé: -в v 1. os. jedn. č. aoristu se nahradí týmiž hláskami. – O užívání forem nedok. a dok. platí totéž, co bylo řečeno o těchto formách přičestí *l*-ového v § 9.6.13a.

Tvoření trpného přičestí hláskou -т máme (závazně) u těch sloves, kde těsně před spojovací samohláskou (*a* nebo *e*) stojí *н* nebo *њ*; všude jinde je *н*. Přičestí se shoduje s podmětem v rodě a čísle (mn. č. má -и):

Před *н* nebo *т* předchází samohláska -а- u všech sloves třídy -а- a u těch sloves třídy -е-, kde se aorist končí na -нив. Kde v aoristu není -а-, tvoří se toto přičestí od imperfekta, a to samohláskou -е- (toto *e* není pohyblivé!). – U sloves tříd -и- a -е-, jež mají v aor. -а-, je tvoření obojí: nedokonavé formy se tvoří od imperfekta a mají -е-, dokonavé od aoristu a mají -а-. Jen u těchto sloves je tedy vyjádřen rozdíl forem nedokonavých a dokonavých, navíc ještě u přičestí мелен (nedok.) – сомлет '(se)mlet(ý)' (srov. § 9.6.3.2). U všech jiných sloves je společná, nerozlišená forma s -е- odvozená od tvaru imperfekta:

Společné formy:

- а-: (по)викан, (по)викана, (по)викано; (по)викани
- и-: (из)носен, (из)носена, (из)носено; (из)носени
- е-: (ис)плетен, (ис)плетена, (ис)плетено; (ис)плетени
(из)миен, (из)миена, (из)миено; (из)миени
(с)мрзнат, (с)мрзната, (с)мрзнато; (с)мрзнати

Rozdílné formy:

	Nedokonavé formy:	Dokonavé formy:
-и-:	броен, броена, броено; броени	избројан, избројана, избројано; избројани
-е-:	сеен, сеена, сеено; сеени	засеан, засеана, засеано; засеани

Sloveso *сум* toto přičestí netvoří.

Příklady na *-т*: *ценет* 'ceněn(ý)', *распространет* 'rozšířen(ý)', (*капење*) *забрането* '(koupání) zakázáno', *исполнет* 'vyplněn', *дигнат* 'zdvihnut(ý)', *ранет* 'raněn', *минато* (време) 'minulý (čas)', *непознат* (*јунак*) 'neznámý (vojín)' [ale: *знаен* 'znám(ý)'], protože *н* nepřechází bezprostředně, je odděleno samohláskou *-а*]: (*из*)*бањат* '(vy)koupan'.

Познатки. (1) Rozložení *п* a *т* je v mak. jednoznačně určeno uvedeným pravidlem, nekryje se často se stavem v češtině: *покриен* 'pokryt', *ценет* 'ceněn'. – (2) U některých sloves je možnost tvoření nedokonavých a dokonavých forem omezena jazykovým územ; máme např. jen *испеан(о)* 'zazpíván(о)', *насмеан* 'úsměvný, s úsměvem' aj. – (3) Protože se tohoto přičestí užívá při tvoření složených časů (srov. §§ 9.1.8.2, 9.6.5, 9.6.7/II, 9.6.8), může se tvořit i od sloves nepřechodných (*сум дојден, немаше бегано, ќе имаме стигнато*). – (4) V jazyce se šíří také opisný tvar pro minulost, v němž toto přičestí ztrácí trpný charakter: *сум јаден = сум јал* 'jedl jsem'. – (5) Slovesa zvratná vynechávají *се* (jako v češtině): *скрие* 'skrýt se' – *скриен* 'skrýt(ý)'. – (6) Přč. trpné stojí blízko příd. jménu a často v ně přechází (jako v češtině): *познат* = 'poznán' i 'poznáný = známý'. Původní přičestí – z dnešního hlediska nepravidelně tvořená – jako *скрит* 'skrýtý', *прочут* 'proslulý', *начет* 'začatý' (s „nenáležitým“ *-т*) apod. jsou v nynějším jazyce už plně příd. jmény, proto podřezují „neočekávané“ staré tvoření pomocí *-т*. – (7) Skutečnost, že toto přičestí navazuje na příd. jm. umožňuje, že se od něho může odvodit také příslovce a že se může stupňovat, např. *олеснето* '„usnadněně“, s ulehčením', (*му кажа уште*) *поувредено* '(řekl mu ještě) uraženěji'.

9.6.15. Přechodník (transgressivus – глаголски прилог).

Tvoření: Od 1. os. jedn. č. imperfekta se odsune *-в* a připojí se *-јќи*. Přízvuk je vždy na předposlední slabice (*барáјќи...*, srov. § 1.4.3). Má povahu příslovce a tak má jediný tvar, nerozlišuje ani mluvnický rod ani číslo. Tvoří se jen od sloves nedokonavých. (O pořadí „malých“ slov u přechodníku v. v § 10.3.)

-а-: *викајќи*   *-и-*: *носејќи*
-е-: *предејќи*   *сум*: *бидејќи*

Mak. přechodník zkracuje vedlejší věty časové, způsobové a příčinné, mají-li též podmět jako věta hlavní, a to nejen jestliže děj věty vedlejší je mluvnicky současný s dějem věty hlavní (at' už v přítomnosti, budoucnosti nebo minulosti), ale také jestliže je předchozí.

Познатки. (1) Protože se mak. přechodník tvoří jen od nedokonavých sloves, nemůže vyjadřovat předčasnost (na rozdíl od čes. *пјијда до мјеста, буду накуповат* a – s čes. přechodníkem minulým – *пјијед до мјеста, накуповал јесм*). – (3) Přechodník *бидејќи* slouží také jako spojka příčinná: *бидејќи сите се дојдени, можеме да тргнеме* 'protože všichni už přišli, můžeme se vydat na cestu'. – (4) Věta zkrácená přechodníkem se od věty hlavní odděluje čárkou.

Příklady: *читајќи ја статијава, доаѓам до заклучокот дека...* 'čta tento článek (když čtu tento článek, při četbě tohoto článku), docházím k závěru, že...'; *барáјќи го, ќе изгубиш многу време* 'hledaje ho, ztratíš mnoho času'; *пишувајќи му писмо, плачеше* 'píšíc mu dopis (když mu psala dopis), plakala'; *сметајќи го за чесен човек, гласавме за него*

'pokládajíce jej za čestného člověka, hlasovali jsme pro něho'; *не сакајќи (нејќејќи) го увредила професорот* 'nechtíc urazila profesora'; *гледајќи ги неговите способности, земете предвид и неговиот карактер* 'vidouce jeho schopnosti, vezměte v úvahu také jeho charakter'; *влегувајќи во собата, го вклучи радиото* 'vcházejíc do pokoje, zapnula rádio' (současnost) i 'když vešla (všedši) do pokoje, zapnula rádio' (předčasnost).

9.6.16. Podstatné jméno slovesné (substantivum verbale – *глаголска именка*).

Tvoření: V 1. os. jedn. č. imperfekta se odsune -в a připojí se -ње. Tvoří se jen od sloves nedokonavých.

-а-: *викање*   -и-: *носење*
 -е-: *предење*   сум: *netvoří* podst. jm. slovesné

Poznámky. (1) Česká podst. jm. slovesná dokonavých sloves se v mak. vyjadřují nedokonavými (Čechu to připadá velmi neobvyklé): *задоцнување* (nedok.) 'zpoždění' (dok.), *решавање* (nedok.) 'řešení' (dok.), *заболување* (nedok.) 'onemocnění' (dok.), *ослободување* (nedok.) 'osvobození' (dok.), *објаснување* (nedok.) 'objasnění' (dok.), *освежување* (nedok.) 'osvěžení' (dok.). – (2) V mak. je řada podst. jmen na -ние, -тие, která byla původně podst. jm. slovesná a nežídka byla odvozena od sloves dokonavého vidu, např. (nedok.): *житие* 'život = životopis (svatých)'; (dok.): *решение* 'řešení', *издание* 'vydání'. *Битие* 'Geneze, 1. kniha biblická (doslovně „Bytí“ = „Vznik“, původně dok.). To jsou slova církevněslovanského původu, přejatá namnoze přes ruštinu. Z dnešního hlediska jsou to ustálená, samostatná podst. jména, která už ztratila odvozovací vztah k slovesu; nově se taková slova netvoří. – (3) V církevní terminologii jsou některé podobné výrazy od dokonavých sloves, ale církevněslovanské zakončení -ние je „makedonizováno“ v -ње, např. *крштење* 'křest', *венчање* 'oddávky, svatba', *проштење* 'odpuštění', *Преображење* '(svátek) Proměnění (Páně)' atp. O těchto slovech lze říci totéž, co o výrazech uvedených v předchozí poznámce; rozdíl je jen v tom, že vesměs pocházejí z církevněslovanské tradice jak žila na makedonském jazykovém území, bez vlivů ruského úzu. Podst. jm. slovesná to už nejsou.

10. POŘADÍ „MALÝCH“ SLOV PŘI SLOVESE

Osobní zájmena ve všech krátkých tvarech datívu a akuzatívu (v. §§ 5.1.4 a násl.), slovesná zápornka *не* (v. § 9.5), částice *ќе* při tvoření budoucích časů (v. §§ 9.1.2.1, 9.1.5, 9.1.7, 9.2.4), pomocné sloveso *сум*, jakož i částice *би* při tvoření podmiňovacího způsobu (v. § 9.2.3a) mají v mak. při slovese pevné postavení.

10.1. Vyskytují-li se tato slova jednotlivě, stojí vždy a závazně těsně před slovesem, není-li sloveso ve tvaru rozkazovacího způsobu nebo přechodníku: (ce u zvratných sloves:) *се мијам* 'myji se' (v mak. ne za slovesem, ani tehdy ne, stojí-li sloveso na začátku věty!); (datívy:) *ти велам* 'říkám ti', *му реков* 'řekl jsem mu', *и кажавме* 'řekli jsme jí', *ни дадоа* 'dali nám', *ви покажаа* 'ukázali vám', *им благодариме* 'děkujete jim', *си рече* 'řekl si': (akuzatívy:) *ме сакаат* 'mají mě rádi, milují mě', *те праша* 'ptá se tě', *го слушавме* 'slyšeli jsme ho', *ја најде* 'našel ji', *не пофалија*

'pochválili nás', *ве знаат* 'znají vás', *ги поучува* 'poučuje je', *се гледа (во огледало)* 'vidí se (v zrcadle)'; (záporka *не*:) *не работи* 'nepracuje (také: nefunguje)'; (částice *ќе*:) *ќе дојде* 'přijde'; (pomocné sloveso *сум*:) *сме барале* 'hledali jsme': (částice *би*:) *јас би рекол* 'řekl bych'.

10.2. Setká-li se ve větě více těchto „malých“ slov, platí toto pravidlo: (1) těsně (neoddělitelně) před slovesem stojí akuz. *се*; – (2) předchází akuz. ostatních krátkých tvarů osobních zájmen; – (3) před ním jsou krátké datívy osobních zájmen; – (4) před nimi stojí tvary pomocného slovesa *сум*, *си*, *е...*; – (5) částice *ќе* nebo *би*; – (6) na samém začátku řady, nejdále od slovesa, je záporka *не*. Toto pravidlo platí i tehdy, setkají-li se ve větě jen některá z těchto „malých“ slov. Příklady: *не би ми се барало* 'nechtělo by se mi hledat', *не сме му го покажале тоа* 'neukázali jsme mu to', *ќе ви ги продадат етино* 'prodají vám je levně', *не ми се чини* 'nezdá se mi', *ќе му се претстави* 'představí se mu', *и ја даде книгата* 'dal jí knihu'.

Přehled:

(6)	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)	sloveso
<i>не</i>	<i>ќе</i>	<i>сум</i>	<i>ми</i>	<i>ме</i>	<i>се</i>	
	<i>би</i>	<i>си</i>	<i>ти</i>	<i>те</i>		
		<i>е</i>	<i>му</i>	<i>го</i>		
		<i>сме</i>	<i>и</i>	<i>ја</i>		
		<i>сте</i>	<i>ни</i>	<i>не</i>		
		<i>се</i>	<i>ви</i>	<i>ве</i>		
			<i>им</i>	<i>ги</i>		
			<i>си</i>			

10.3. Jestliže sloveso je ve tvaru rozkazovacího způsobu (kladného) nebo přechodníku, připadají v úvahu jen krátké tvary dat. a akuz. osobních zájmen (včetně zvratného *се*), u přechodníku též záporka *не*. Zájmena se kladou těsně za rozkazovací tvar slovesa nebo za přechodník, nejprve datív, pak akuzatív: (rozk. zp. :) *дај му ја* 'dej mu ji', *помогни ми* 'pomoz mi', *побарајте ги* 'hledejte je': (přechodník:) *давајќи му го* 'dáva je (dáva jíc, -ce) mu jej': záporka *не* stojí těsně před přechodníkem: *не давајќи му го*. (V těchto případech je tedy slovosled stejný jako v češtině.)

Poznámky. (1) Ukazovací částice (citoslovece) *еве*, *ете*, *ене* 'hle, na(te)!' jsou v tomto smyslu na úrovni rozkazovacího způsobu slovesa: *еве ти го* 'tu ho máš, na!', *еве ви ја* 'tu jí máte, nate!'. – (2) Uvedená pravidla se samozřejmě týkají i zájmen *му*, *го...* při zdvojeném datívu a akuzatívu podst. jmen určitých a zájmen (v. §§ 3.3.6, 5.2.3, 5.3.1.1, 5.4.1.1). – (3) Netýká se to však zájmen, popřípadě záporky, jež nepatří k slovesu, např.: *жена ми / не го сретна Јована* 'má žena nepotkala Jana' – *ми патѓи* (jako přívlastek) k slovu *жена* (v. § 5.1.6.3), nikoli k slovesu *сретна*. – (4) Výše popsané slovosledné řetězy „malých“ slov jsou pro ostatní výrazy neprostopupné; ty musí stát před tímto celkem nebo za ním, např. *сера не би ми се барал Јован* 'teď by se mi nechtělo hledat Jana'. – (5) Plné tvary osobních zájmen mají postavení volné: mohou stát před celým tímto spojením (syntagmatem) nebo za ním a

mohou být od slovesa odděleny i jinými slovy: *него го сретнав вчера* nebo *го сретнав него вчера* nebo *него вчера го сретнав*, anebo *го сретнав вчера него* 'jeho jsem včera potkal' (s důrazem na *jeho*, *ne někoho jiného*). – (6) Záporný rozk. způsob tvořený opisem s *не-мој(те) да* (v. § 9.2.2) nemá zvláštní slovosled „malých“ slov: *немој да му го кажеш тоа* 'neřkej mu to' – tedy jako u způsobu oznamovacího.

О В С А Н
(СОДРЖИНА)

Úvodem -----	5
1. PÍSMO A VÝSLOVNOST (ПИСМО И ИЗГОВОР) -----	7
1.1. Písmo -----	7
1.2. Výslovnost -----	8
1.3. Znělostní spodoba (Едначење по звучност) -----	12
1.4. Přízvuk (Акцент) -----	13
2. MAKEDONSKÉ HLÁSKY VE SROVNÁNÍ S ČESKÝMI -----	14
3. PODSTATNÉ JMÉNO (SUBSTANTIVUM - ИМЕНКА) -----	17
3.1. Rod -----	17
3.2. Mluvnické číslo -----	19
3.3. Pád (Causus - падеж) -----	30
4. PŘÍDAVNÁ JMÉNA (ADIECTIVA - ПРИДАВКИ) -----	37
4.1. Rod a číslo -----	37
4.2. Pád -----	41
4.3. Mluvnická určitost -----	41
4.4. Stupňování (Gradatio - степенување) -----	41
5. ZÁJMENA (PRONOMINA - ЗАМЕНКИ) -----	42
5.1. Zájmena osobní (Pronomina personalia - лични заменки) -----	42
5.2. Zájmena кој, што; чиј; некој, никој, секој, нешто, ништо, сешто -----	46
5.3. Zájmena ukazovací (Pronomina demonstrativa - демонстративни или показни заменки) -----	48
5.4. Zájmena tázací a vztažná (Pronomina interrogativa et relativa - прашални и релативни [односни] заменки) -----	49
5.5. Zájmena přivlastňovací (Pronomina possessiva - посесивни [посвојни] заменки) -----	51
5.6. Zájmeno сиот, сè -----	51
5.7. Ostatní zájmena -----	53
6. ČÍSLOVKY (NUMERALIA - БРОЕВИ) -----	54
6.1. Číslůvky základní a řadové (Numeralia cardinalia et ordinalia - основни и редни броеви) -----	54
6.2. Číslůvky základní -----	57
6.3. Číslůvky řadové -----	59
6.4. Číslůvky druhové -----	60
6.5. Zlomky -----	60
6.6. České 'za prvé, za druhé, za třetí . . . ' -----	60
6.7. České 'jednou' i 'krát' -----	60

7. ČLEN (ARTICULUS – ЧЛЕН) -----	60
7.1. Člen se souhláskou <i>т, в, н</i> -----	61
7.2. Tvoření členu -----	61
7.3. Přívlastková spojení se členem -----	62
8. PŘÍSLOVCE (ADVERBIA – ПРИЛОЗИ) -----	63
8.1. Tvoření od přídavných jmen (ev. zájmen) -----	63
8.2. Příslovce vyjadřující vlastnost – stupňování -----	63
8.3. Předložková spojení aj. jako příslovce -----	63
9. SLOVESO (VERBUM – ГЛАГОЛ) -----	63
9.1. Čas (Tempus – <i>время</i>) -----	63
9.2. Způsob (Modus – <i>начин</i>) -----	67
9.3. Slovesný rod (Genus verbale – <i>залог</i>) -----	69
9.4. Slovesný vid (Aspectus verbalis – <i>глаголски вид</i>) -----	69
9.5. Zápornka <i>не</i> -----	69
9.6. Přehled slovesných tvarů -----	70
10. POŘADÍ „MALÝCH SLOV“ PŘI SLOVESE -----	81
10.1. Jednotlivý výskyt „malých slov“ -----	81
10.2. Více „malých slov“ ve větě -----	82
10.3. Pořadí „malých slov“ u rozkazovacího způsobu a přechodníku -----	82